

SAVONIA

■ OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

TOIMINTASUUNNITELMA KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISYYN IISALMEN KAUPUNGIN VARHAISKASVATUS

TEKIJÄT: Tytti Pyhäjärvi
Oona Repo
Iiris Repo-Patronen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Tytti Pyhäjärvi, Oona Repo ja Iris Repo-Patronen	
Työn nimi Toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn Iisalmen kaupungin varhaiskasvatus	
Päiväys 16.5.2017	Sivumäärä/Liitteet 67/48
Ohjaaja(t) Anne Waldén ja Anne-Leena Juntunen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Iisalmen kaupungin varhaiskasvatus, Sinikka Hyvärinen	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyössä kehitettiin kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma Iisalmen kaupungin kunnallisille päiväkodeille. Opinnäytetyön tutkimusongelmaksi määrytyi, kuinka kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä voisi yhdenmukaistaa Iisalmen kunnallisissa päiväkodeissa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia käytännöllinen kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma kehittämistyön menetelmin, ja vastata tutkimusongelmaan. Opinnäytetyön tavoitteena oli yhdenmukaistaa Iisalmen kaupungin päiväkotien henkilökunnan kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä toimintasuunnitelman avulla. Toimeksiantajan mukaan opinnäytetyön tarkoituksen toteututtua myös sen tavoite saavutettiin.</p> <p>Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Iisalmen sivistys- ja hyvinvointitoimialan varhaiskasvatus. Opinnäytetyö toteutettiin hyödyntäen laadullisen tutkimuksen, kehittämistyön sekä tuotteistamisprosessin keinoja. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma laadittiin Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin mukaisesti. Se sisältää idea-, luonnostelu-, kehittäminen- ja viimeistelyvaiheen. Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin fokusryhmähaastattelulla, joissa teemana oli kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman kehittäminen. Haastattelusta kertynyt aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Haastatteluaineistojen avulla kehitettiin kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma, joka pilotoitiin kaikissa Iisalmen kunnallisissa päiväkodeissa. Pilotoinnista saatujen arviointien ja palautteiden perusteella tuotetta kehitettiin vastaamaan käyttäjäryhmän tarpeeseen.</p> <p>Opinnäytetyön tulokset jaoteltiin kehittämisprosessin vaiheiden mukaisesti. Alkukartoituksen aikana muodostuneet käyttäjäryhmän toiveet ja vaatimukset kehitettävälle tuotteelle toimivat ideavaiheen tuloksina. Luonnosteluvaiheen tulokset ovat tuotekehityksen osa-alueiden suhteiden vertailu ja analysointi sekä toimintasuunnitelman asiasisällön rajaaminen. Kehittämisvaiheen tulokset ovat pilotoinnissa ilmenneet tuotteen kehitystarpeet, toimeksiantajan arviointi sekä kiertävien erityislastentarhanopettajien konsultointi. Viimeistelyvaiheen tulokset ovat tuotteen päivittämisen vastuunjako, yksityiskohtien hiominen sekä käyttö- ja toteutusohjeiden kirjallinen laatiminen. Tuotteistamisprosessin vaiheiden tuloksia hyödyntäen laadittiin valmis ja viimeistely kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksena laadittu yhtenäinen kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma kehitettiin toimeksiantajan ja käyttäjäryhmän toiveiden sekä vaatimusten mukaisesti. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma tulee käyttöön Iisalmen jokaiseen kunnalliseen päiväkotiin. Toimeksiantajalta saadun arvioinnin mukaan opinnäytetyön tuotoksena laadittu toimintasuunnitelma vastaa tarkoitustaan ja saavuttaa sille asetut tavoitteet. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman jatkotutkimusaiheita ja kehittämideoita ovat tuotteen tavoitteellisuuden, merkityksen ja tuloksellisuuden tutkiminen, varhaisen puuttumisen lisääminen suunnitelman asiasisältöön ja kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman siirtäminen kaikkiin Iisalmen päiväkoteihin.</p>	
Avainsanat Varhaiskasvatus, kiusaaminen, ennaltaehkäisy, toimintasuunnitelma, tuotteistamisprosessi	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Tytti Pyhäjärvi, Oona Repo ja Iris Repo-Patronen			
Title of Thesis Plan of action for prevention of bullying: early childhood education at city of Iisalmi			
Date	16.5.2017	Pages/Appendices	67/48
Supervisor(s) Anne Waldén ja Anne-Leena Juntunen			
Client Organisation /Partners City of Iisalmi Early childhood education			
<p>Abstract</p> <p>This thesis was about developing a plan to prevent bullying for early childhood education in the city of Iisalmi. The client of the thesis was early childhood education and welfare services in Iisalmi. The research problem was how to improve the coherence of bullying prevention work in municipal day care centres in the city of Iisalmi. The purpose of the thesis was to develop a practical bullying prevention plan by using productization process. The aim of the thesis was to improve the coherence of bullying prevention work in Iisalmi.</p> <p>The methods of the thesis were qualitative research, development work and productization process. Productization process includes stages which are ideation, sketching, developing and finishing. The research material was collected by focus group interviews and the material was analyzed by using inductive content analysis. The bullying prevention plan was piloted in all municipal daycare centres in Iisalmi.</p> <p>The results of the thesis were divided by the stages of the productization process. Wishes and demands of users were the main results of the ideation stage. The sketching stage results were comparison and analysis of productization process fields and framing of the content. The developing stage results were piloting material, client's evaluation and consultation with travelling kindergarten teachers. The finishing stage results were sharing of responsibility, finishing details and documenting instructions to use the bullying prevention plan. The finished bullying prevention plan was made by using the results of productization process.</p> <p>The bullying prevention plan will be used in every municipal day care centres in the city of Iisalmi. The evaluation by the client proves that the aim and the purpose were achieved. The possible objectives for future research could be to investigate how the product achieved its aim and purpose and if it was successful. The inclusion of early intervention of bullying could be added to the bullying prevention plan. It is possible to apply the bullying prevention plan to all child day care centres in the city of Iisalmi.</p>			
Keywords Early childhood education, prevention of bullying, plan of action, productization process			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS.....	8
3	KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄ TYÖ OSANA VARHAISKASVATUSTA.....	10
3.1	Lait, ohjeistukset ja mallit varhaiskasvatustyön taustalla.....	10
3.2	Varhaiskasvatus käsitteenä	13
3.3	Kasvatuspäämäärät ja arvot osana varhaiskasvatusta.....	13
3.4	Varhaiskasvatuksen pedagogiikka ja pedagoginen dokumentointi.....	14
3.5	Kasvatusyhteistyö osana varhaiskasvatusta	15
4	KIUSAAMINEN ILMIÖNÄ VARHAISKASVATUKSESSA	17
4.1	Kiusaamisen ja konfliktin ero	17
4.2	Kiusaaminen ryhmäilmionä varhaiskasvatuksessa.....	18
5	TEORIAT OPINNÄYTETYÖN TAUSTALLA.....	19
5.1	Lapsen vuorovaikutuksen kehittyminen Urie Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian avulla	19
5.2	Mentalisaatioteoria tietoisena keinona ymmärtämään lapsen toimintaa.....	20
5.3	Lasten sosiaalis-emotionaaliset taidot.....	22
6	OPINNÄYTETYÖN PROSESSIN KUVAUS	25
6.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet.....	25
6.2	Opinnäytetyön aiheen valinta ja tutkimusongelma sekä kohderyhmä.....	26
6.3	Aikaisemmat tutkimukset liittyen opinnäytetyön aiheeseen	27
6.4	Fokusryhmähaastattelu opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmänä	28
6.5	Induktiivinen sisällönanalyysi opinnäytetyön aineiston analysointimenetelmänä	30
6.6	Opinnäytetyön aikataulu, resurssit, ohjaus- ja yhteistyötapaamiset	31
7	KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN TUOTTEISTAMISPROSESSI	33
7.1	Ongelman ja kehittämistarpeen tunnistaminen sekä tuotteistamisen eteneminen	33
7.2	Tuotteistamisprosessin ideavaihe	34
7.3	Tuotteistamisprosessin luonnosteluvaihe	36
7.4	Tuotteen kehittäminen.....	37
7.5	Tuotteen viimeistely	38
8	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	40
8.1	Tuotteistamisprosessin tulokset	42
8.2	Ideavaiheen tulokset.....	44

8.3	Luonnosteluvaiheen tulokset.....	46
8.4	Kehittämisyvaiheen tulokset	47
8.5	Viimeistelyvaiheen tulokset.....	48
9	OPINNÄYTETYÖN MERKITYS.....	50
9.1	Kehittämistyön merkitys työntekijälle	50
9.2	Kehittämistyön merkitys työyhteisöille	51
9.3	Toimeksiantajan arvio opinnäytetyön merkityksistä	52
10	POHDINTA.....	54
10.1	Kehittämistyön ajankohtaisuus.....	54
10.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	55
10.3	Opinnäytetyön tutkimustulosten tarkastelu	57
10.4	Pohdintaa opinnäytetyöprosessista.....	62
10.5	Jatkotutkimusaiheet ja kehittämisideat	63
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	64
	LIITE 1: TIEDONHANKINTASUUNNITELMA	68
	Opinnäytetyöhöme tarvittava tieto.....	68
	Opinnäytetyöhön haettava lisätieto, käytettävät hakusanat sekä tietokannat	68
	LIITE 2: OPINNÄYTETYÖN SWOT- ANALYYSI	70
	LIITE 3: TUTKIMUSLUPAHAKEMUS	71
	LIITE 4: VIRANHALTIJAN PÄÄTÖS TUTKIMUSLUVASTA	73
	LIITE 5: FOKUSRYHMÄHAASTATTELUKUTSU	74
	LIITE 6: FOKUSRYHMÄHAASTATTELUKYSYMYKSET.....	75
	LIITE 7: ESIMERKKEJÄ ALKUPERÄISTEN ILMAUSTEN PELKISTÄMISESTÄ JA RYHMITTELYSTÄ....	76
	LIITE 8: KIUUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TYÖN KONTEKSTI -ABSTRAHOINTIKAAVIO	77
	LIITE 9: KIUUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN TOIVEET JA VAATIMUKSET - ABSTRAHOINTIKAAVIO.....	78
	LIITE 10: SAATEKIRJE KIUUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN PILOTOINTIIN	79
	LIITE 11: PILOTOINNIN PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN LOMAKKEET	82
	LIITE 12: ESIMERKKI PILOTOINNIN ARVIOINTILOMAKKEESTA.....	89
	LIITE 13: TOIMINTASUUNNITELMA KIUUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISYYN	91

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on universaali ilmiö, joka käsitteenä sisältää niin fyysisen, psyykkisen kuin verbaalisen kiusaamisen. Yhteiskunnallisesti ilmiöön on pyritty vaikuttamaan lakien, säännösten ja ohjeiden avulla. Suomen Perustuslaissa (11.6.1999/731) todetaan, että lapselle on taattava turvallinen kasvuympäristö, jossa lapsi voi kasvaa ja kehittyä etunsa mukaisesti. Kiusaamisella on todettu olevan suoria vaikutuksia ihmisen turvallisuuden tuntuun ja hyvinvoinnin kehitykseen. Kiusaamisen seuraukset voivat näkyä lapsella ongelmina niin psyykkisessä hyvinvoinnissa, fyysisessä terveydessä kuin sosiaalisessa kanssakäymisessä. Gilliez-Rezon ja Bosack (2003) ovat tehneet päiväkotitutkimuksen, jossa todettiin, että 87 prosenttia lapsista koki tulleen kiusatuksi. Koulukiusaamisesta ja sen vaikutavuudesta on tehty paljon tutkimuksia, mutta tietoa alle kouluikäisten lasten kiusaamisesta on valitettavan vähän. Norjassa, Sveitsissä, USA:ssa sekä Australiassa on tehty tutkimuksia, joissa ilmenee, että kiusaamista esiintyy myös alle kouluikäisten lasten parissa ja luonteeltaan se vastaa pitkälti koulukiusaamisen muotoja. (Kirves ja Stoor-Grenner 2010, 7, 12.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisyyn laadittu toimintasuunnitelma on osana päiväkotiyksikön varhaiskasvatuksen suunnitelmaa. Sen tarkoituksena on auttaa työntekijöitä ymmärtämään kiusaamisilmiötä koko yhteisöä koskevana asiana, jolloin kiusaamista ennaltaehkäistään yhteisötasolla ryhmäkohtaisesti. Kirjallinen toimintasuunnitelma sitoo henkilökuntaa toimimaan yhteisin keinoin kiusaamisen ehkäisemiseksi sekä auttaa arvioimaan työyhteisön toimintaa. Kirjallinen suunnitelma on tarpeellinen työntekijöille sekä lasten huoltajille, jolloin yhteistyö korostuu ja kiusaamista ehkäisevä työ pysyy yhtenäisenä ja johdonmukaisena. Suunnitelman yhtenä tarkoituksena on auttaa työyhteisöä kiusaamistilanteiden johdonmukaisessa seurannassa, jossa korostuu työn suunnitelmallinen dokumentointi. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 10–21.)

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Iisalmen kaupungin sivistys- ja hyvinvointitoimiala sekä varhaiskasvatuksen päällikkö. Iisalmessa toimii yhdeksän kunnallista päiväkotia ja lisäksi varhaiskasvatuspalveluja tarjoavat yksityiset palveluntuottajat. Opinnäytetyön tutkimusongelmaksi määrytyi, kuinka kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä voidaan yhdenmukaistaa Iisalmen kaupungin kunnallisissa päiväkodeissa. Opinnäytetyö on hyvin ajankohtainen, sillä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) tulevat päiväkotiyksikköjen käyttöön viimeistään 1.8.2017. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma tulee Iisalmen varhaiskasvatussuunnitelman liitteeksi, ja se otetaan käyttöön samanaikaisesti paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman kanssa. Opinnäytetyö vastaa Iisalmen kaupungin varhaiskasvatuksen tarpeeseen yhtenäistämällä kiusaamista ennaltaehkäiseviä toimintamalleja tuotteistamisprosessissa laaditun tuotteen, kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman, avulla. Opinnäytetyön toimeksiantajan mukaan hyödyntämällä toimintasuunnitelmaa, Iisalmen kaupungin päiväkotien kiusaamista ennaltaehkäisevä työ yhdenmukaistuu.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia käytännöllinen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Tavoitteena oli yhdenmukaistaa Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintaa. Toimeksiantajan mukaan opinnäytetyön tavoite saavutetaan, kun tarkoitus toteutuu ja toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn otetaan käyttöön Iisalmen

kaupungin varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön kohderyhmä on Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien henkilökunta. Opinnäytetyöprosessin tuotoksena laadittu kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma toteutettiin kehittämistyönä, jossa on hyödynnetty Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessia sekä sovellettu laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin fokusryhmähaastatteluita, joiden tuloksena muodostunut tutkimusaineisto analysoitiin induktiivisen sisällönanalyysin menetelmin. Analysoinnissa huomioitiin kiusaamista ennaltaehkäisevän työn konteksti sekä kehitettävälle tuotteelle asetetut toiveet ja vaatimukset. Tutkimuksen tulokset on jäsennelty tuotteistamisprosessin vaiheiden mukaisesti. Lopuksi tarkastellaan opinnäytetyön merkityksiä yksilö- ja yhteisötasolla sekä pohditaan työn eettisyyttä sekä luotettavuutta huomioiden työn siirrettävyys, totuudellisuus, vahvistettavuus sekä uskottavuus.

Viimeistely kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma (liite 13) on opinnäytetyön liitteenä. Lisäksi opinnäytetyön liitteissä ovat tiedonhankintasuunnitelma (liite 1), pilotoinnin saatekirje (liite 10), pilotoinnin dokumentointi- (liite 11) ja arviointilomake (liite 12) sekä abstrahointikaaviot (liitteet 7–9) kiusaamisen ennaltaehkäisyn kontekstista ja kehitettävän tuotteen toiveista sekä vaatimuksista. Liitteet todentavat opinnäytetyöprosessin laaja-alaisuutta.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

Iisalmen kaupungilla on yhdeksän kunnallista päiväkotia. Kaikki Iisalmen päiväkodit toimivat Iisalmen kaupungin sivistys- ja hyvinvointitoimialan alaisuudessa. Päiväkodit ovat keskenään erilaisia, mutta kaikissa päiväkodeissa työskentelee johtaja, lastentarhanopettajia, lastenhoitajia ja palveluavustajia sekä joissakin päiväkodeissa lisäksi joko ryhmä-, erityis- tai henkilökohtaisia avustajia. Ryhmäkoot ja ikähaarukka vaihtelevat päiväkodeittain. Jokaisella päiväkodilla on oma toiminta-ajatuksensa, joka pohjautuu varhaiskasvatussuunnitelmaan. Kaikkien päiväkotien toimintaa kuitenkin ohjaavat yhteiset varhaiskasvatukset arvot, lait, tavoitteet sekä periaatteet. Lasta ja perhettä kunnioittava toiminta sekä vuorovaikutusta ja ongelmien ratkaisuja tukeva työ ovat päiväkotien taustalla toimivia arvoajatuksia. Osa päiväkodeista painottaa toiminnassaan erityisesti jotain oppimistapaa tai pedagogiikkaa. Näitä ovat esimerkiksi liikunta, Montessori pedagogiikka sekä ympäristö ja luonto -kasvatus. Kaksi päiväkodeista on vuorohoitolapsille tarkoitettuja, ja oikeus näiden päiväkotien varhaiskasvatukseen on ainoastaan vuorotyössä käyvien vanhempien lapsilla. Vuorohoitokodeista Malminrannan päiväkotia on avoinna kolmessa eri vuorossa, ja se sulkee ovensa ainoastaan kaksi kertaa vuodessa. Paloisten päiväkotia on avoinna joka arkipäivä aamusta iltaan saakka. Muut päiväkodit tarjoavat varhaiskasvatusta yhdessä vuorossa. (Iisalmen kaupunki s.a.)

Iisalmen kunnallisten päiväkotien rytmit ovat samankaltaisia. Kaikissa päiväkodeissa tarjotaan aamupala, lounas ja välipala, vuorohoitokodeissa lisäksi päivällinen sekä iltapala. Ruokailujen väliin jäävä aika sisältää ohjattua toimintaa sekä vapaan leikin, jossa lapset saavat usein itse valita leikkikaverinsa sekä leikkinsä. Kiusaamisen on todettu todennäköisemmin sisältyvän hetkiin, jolloin aikuisen ohjaus on vähäistä. Yksittäinen lapsi voidaan jättää leikin ulkopuolelle, hänen osallisuuttaan leikkiin rajoitetaan sekä hänen roolinsa on leikissä vähäinen tai muihin osallisiin nähden alentava. Kiusaaminen voi olla hankalaa erottaa leikeistä, sillä lapset saattavat näyttää leikkivän yhteisymmärryksessä keskenään. Kiusattu ei välttämättä halua nostaa asiaa esiin, vaan tyytyy rooliinsa saaden näin kuitenkin olla mukana toisten seurassa. Aikuisen läsnäolo ja sensitiivinen tilannetaju ovat ratkaisevassa merkityksessä lasta kunnioittavan työn tekemisessä ja leikkien tasapuolisessa jakautumisessa. (Kurtelius ja Puurtinen 2017-02-17.)

Opinnäytetyön tutkimusaineiston analysoinnin mukaan todettiin, että päiväkotien henkilökunnat ovat ratkaisseet erilaisin menetelmin tilanteita, joissa kiusaamista on esiintynyt. Lapsia ohjataan valitsemaan leikkinsä etukäteen, ja samaa leikkiä leikkivät lapset sijoitetaan omiin ryhmiinsä. Päiväkodeissa henkilökunnat ohjaavat lapsia kannustaen leikkimään erilaisissa ryhmissä ja eri lasten seurassa, jolloin ryhmässä tapahtuvaa kiusaamista ei syntyisi. Yhdessä Iisalmen kunnallisessa päiväkodissa on olemassa kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma, jota hyödynnetään kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi kehittämistyö, jonka suunnittelussa, luonnostelussa ja kehittämisessä huomioitiin päiväkotien toimintaympäristön konteksti. Eri asiakasryhmien erityispiirteet ja tarpeet huomioidaan toimintasuunnitelman asiasisällössä haastatteluissa esiin tulleiden mielipiteiden ja tuotteelle asetettujen vaatimusten perusteella. Kehittämistarpeen näkeminen kokonaisvaltaisesti ko-

ettiin tärkeänä, jotta tuotettiin jokaisen asiakasryhmän jäsenen tarpeisiin vastaava kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelma. Kontekstin huomioiminen oli lähtökohtana laadukkaalle toimintasuunnitelmalle. Toimeksiantajan kanssa toteutettiin tiivistä yhteistyötä, jotta varmistettiin kehitettävän tuotteen oikeellisuus.

3 KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄ TYÖ OSANA VARHAISKASVATUSTA

Varhaiskasvatuksessa ja pienten lasten parissa kiusaamisen vastaiset toimenpiteet ovat preventiota eli ennaltaehkäisyä, joka tähtää siihen, ettei kiusaamista pääsisi kehittymään (Repo 2013, 98). Hurmeen ja Kyllösen (2014, 75) määritelmän mukaan vuorovaikutuksen kautta kasvattaja ohjaa lasta kohti asetettuja tavoitteita, joka auttaa saavuttamaan hyvän tunneilmapiirin. Tehokas kiusaamista ennaltaehkäisevä työ on sellaista, jolla pyritään vaikuttamaan vallankäyttäjän motiiveihin ja tapan käyttäytyä sekä pyritään opettamaan lapsille toisenlainen tapa toimia. Tämän mukaan kiusaamisen ehkäisyyn keinot ovat työyhteisössä ja sen pedagogisissa ratkaisuisissa. Kuitenkin valmiiden mallien avulla voidaan huomioida paljon asioita, joilla saadaan tehokkaasti kiusaaminen vähenemään. Kiusaamisen ehkäisyssä on huomioitava, etteivät yksittäiset lapset leimaudu. (Repo 2015, 17–18.)

Monet tekijät ehkäisevät kiusaamista. Merkittävimpiä niistä ovat turvallinen ilmapiiri, sosiaalis-emotionaalisten taitojen harjoittelu, tapa- ja moraalikasvatus, leikin havainnointi, ohjaus ja osallistuminen, lapsen osallisuuden, itsetunnon ja tasa-arvon edistäminen ja vahvistaminen sekä kasvatusyhteistyö. Olennaisena osana kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä on tavoitteellinen ja tietoinen toiminta. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 22–25, 46–47.)

Opinnäytetyön tuotteistamisprosessissa tuotetussa kiusaamista ennaltaehkäisevässä toimintasuunnitelmassa on huomioitu moniulotteisesti työhön vaikuttavat osa-alueet. Toimintasuunnitelma sisältää kiusaamista ennaltaehkäisevän työn elementtejä, joita voidaan käsitellä niin työyhteisön, lapsen kuin tämän huoltajien kanssa vuorovaikutuksellisin menetelmin. Yhteistyö mahdollistaa kiusaamisen ennaltaehkäisyyn suunnitelmallisen ja tavoitteellisen toiminnan, joka voi muodostaa jatkumon varhaiskasvatuksen ja kodin välille. Toimintasuunnitelma tukee työryhmässä tapahtuvaa keskustelua esimerkiksi turvallisesta ympäristöstä ja ilmapiiristä, tasa-arvoisuudesta, lapsen osallisuudesta, tunnekasvatuksesta ja lapsen vertaissuhteiden tukemisesta.

Tässä luvussa käsitellään kiusaamista ennaltaehkäisevän työn ja varhaiskasvatustyön keskeisiä käsitteitä sekä kuvataan kiusaamisilmiötä eri muotoineen. Luvussa kuvataan kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhteyttä varhaiskasvatuksen kasvatuspäämääriin ja arvoihin sekä yhteistyön merkitystä lasten huoltajien kanssa. Myös pedagoginen dokumentointi kuvataan kiusaamista ennaltaehkäisevän työn ja lasten vuorovaikutuksen arvioinnin työvälineenä.

3.1 Lait, ohjeistukset ja mallit varhaiskasvatustyön taustalla

Lait, ohjeistukset ja mallit varhaiskasvatustyön taustalla -luvussa käsitellään keskeisiä avainkäsitteitä, joita ovat ihmisoikeudet, ihmisarvo, syrjimättömyys, yhdenvertaisuus, tasa-arvoisuus, koskemattomuus, turvallisuus ja lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen. Lapsen oikeuksia tarkastellaan niin kansainvälisellä kuin kuntakohtaisella tasolla ja huomio kiinnitetään kiusaamista ennaltaehkäisemistä tukevaan lainsäädäntöön. Lainsäädäntö ja lapsen oikeudet ohjaavat työntekijöitä varhaiskasvatustyössään.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa todetaan ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamisen olevan yksi keskeisimmistä Euroopan Unionin arvoista. Euroopan Unioni perusoikeuskirjassa yhtenä osana käsitellään syrjimättömyyttä ja tuodaan esille tasa-arvoisuutta ja lasten oikeuksia. Yksilö on oikeutettu tasavertaiseen kohteluun ja hänellä on oikeus hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia palveluja sekä tilaisuuksia. ”Ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.” (Laki yhdenvertaisuudesta 1325/2014 6§.)

YK:n lasten oikeuksien sopimuksen neljä keskeisintä yleisperiaatetta ovat syrjimättömyys, lapsen edun ensisijainen harkinta, oikeus elämään ja kehittymiseen ja lapsen näkemysten kunnioittaminen. Sopimuksen artiklassa 2 todetaan, että kaikilla lapsilla tulee olla samat oikeudet ja, että kaikki lapset ovat samanarvoisia eikä ketään saa syrjiä. Lapsella on oikeus suojaan fyysisistä ja psyykkistä väkivaltaa vastaan artiklan 19 mukaan. (Suomen Unicef 2013, 4.)

Suomen perustuslaissa (628/1998, 7§) säädetään jokaisen ihmisen oikeudesta elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. ”Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen”. Perustuslain (628/1998, 29§) mukaan koulutuksen järjestäjillä on velvollisuus laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Lisäksi koulutuksen järjestäjä on velvollinen toimenpanemaan suunnitelman ja valvomaan, että suunnitelma toteutuu ja sitä noudatetaan. Opetussuunnitelman osana tulee siis olla kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Esiopetus sisältyy perusopetuslain piiriin ja myös esiopetuksen opetussuunnitelman yhteydessä on laadittava vastaava suunnitelma. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 9.)

Yhdenvertaisuuslaissa korostetaan yhdenvertaisuutta ja ehkäistään syrjintää. ”Tämän lain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa” (Laki yhdenvertaisuudesta 1325/2014 1§). Lisäksi laissa mainitaan viranomaisen velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta:

Viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Viranomaisella on oltava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Laki yhdenvertaisuudesta 1325/2014 1§.)

Varhaiskasvatustalain (laki varhaiskasvatuksesta 8.5.2015/580 2a§) sekä lastensuojelulain (laki lastensuojelusta 13.4.2007/417 1§) tavoitteena on edistää jokaisen lapsen iän- ja kehityksenmukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä tukea lapsen etua. Lapsen oppimisen edellytyksiä tulee edistää ja tukea elinikäistä oppimista. Varhaiskasvatustalain 2 a § velvoittaa monipuoliseen pedagogiseen toimintaan. Edellä mainitun pykälän mukaan lapsella on oikeus oppimista edistävään, terveelliseen ja turvalliseen varhaiskasvatustalainympäristöön. Jokaisella lapsella on oikeus

yhdenvertaiseen sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa edistävään varhaiskasvatukseen. Lapsen yksilöllisen tuen tarve tunnustetaan, ja lapselle järjestetään tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa. Lapselle tulee mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset. (Laki varhaiskasvatuksesta 1973.)

Varhaiskasvatuslaissa mainitaan, että lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja tulee kehittää ja edistää lapsen toimimista vertaisryhmissä. Lapselle tulee turvata mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet niin lasten kuin varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Lasta tulee ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen sekä yhteiskunnan jäsenyyteen. Yhtenä varhaiskasvatuslain tavoitteena on varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Turvaamalla lapsen tasapainoinen kehitys ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen tulee lapsen vanhempien tai huoltajien toimia yhteistyössä varhaiskasvatushenkilöstön kanssa. Lapsen etu on yhteistyön tärkein lähtökohta. Varhaiskasvatushenkilöstön tulee myös tukea lapsen vanhempia tai huoltajia kasvatustyössä. (Laki varhaiskasvatuksesta 1973.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta huolehditaan kokonaisvaltaisesti, eikä näin ollen kiusaamista, väkivaltaa tai häirintää sallita. "Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti." Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sisältää kiusaamista ennaltaehkäisevän työn perusteet, joita ovat esimerkiksi osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Varhaiskasvatuksessa lapsia opetetaan tunnustamaan sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavassa sävyssä, joka on peilattavissa kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että varhaiskasvatuksessa sovelletaan sosiaalihuoltolain sovelluksia, hallintolakia ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta. Toimintaa ohjaavat aiemmin tuotujen lakien lisäksi YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista sekä YK:n kestävän kehitykset tavoitteet sekä asetus lasten päivähoitosta. (OPH 2016, 14–16.)

Suomen Unicef on laatinut kunnille Lapsiystävällinen kunta -mallin, jonka tarkoituksena on kannustaa ja tukea kuntia lapsen oikeuksien toteutumisessa. Mallissa on kymmenen tavoitetta, jotka kuntien tulisi huomioida kehittäessään rakenteita, palveluita sekä toiminta- ja ajattelutapoja. Lapsiystävällisen kunnan tavoitteita ovat esimerkiksi lapsen oikeuksien tunteminen, kaikkien oikeuksien toteutuminen jokaisen lapsen kohdalla, lapsilla on ystäviä ja turvallisia aikuisia, lapsia ja lapsuutta arvostetaan sekä lapsia koskevaa tietoa hyödynnetään monipuolisesti päätöksenteossa. (Suomen Unicef 2013, 1-3). Lapsiystävällisyyden huomioimisen voi todeta Ylä-Savon sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminta alueella olevasta lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta (HYVIS 2012–2015), jossa määritellään lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittäminen keskeisimmäksi lähtökohdaksi. HYVIKSEN (2012–2015) mukaan "keskeisintä lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämisessä on varhainen puuttuminen ja puheeksi otto, tukeminen ja tuuppaaminen lasten ja perheiden luonnollisissa kontakteissa neuvolassa, päivähoitossa, kouluissa ja harrastustoiminnassa." (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä 2012.)

3.2 Varhaiskasvatus käsitteenä

Lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta kutsutaan varhaiskasvatukseksi, jossa kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamassa eheässä kokonaisuudessa korostuu pedagogiikka (OPH s.a.). Varhaiskasvatus osana koulujärjestelmää tähtää kokonaisvaltaisesti lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseen yhteistyössä perheiden kanssa, jonka lisäksi varhaiskasvatus tähtää syrjäytymisen ehkäisemiseen ja tasa-arvon sekä aktiivisen toimijuuden ja osallisuuden lisäämiseen. (OPH 2016, 8, 14.)

Opetushallituksen (OPH s.a.) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan (THL s.a.) varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia. Uusi-seelantilainen professori Anna B. Smith (2007) vetoaa UNICEF:in lastenoikeuksiin, että opetuksen tulee potentiaalisesti kehittää lapsen persoonallisia, psyykkisiä sekä fyysisiä taitoja. Kaskelan ja Kronqvistin mukaan (2007, 31) pitkäjänteinen ja tavoitteellinen pedagoginen työ, lapsen yksilöllinen kuuleminen ja lapsen kasvukontekstin huomioiminen tukevat monin eri tavoin lapsen hyvinvointia. Varhaiskasvatuksessa korostuvat lasten huoltajien ja kasvatustammattilaisten vahva kasvatusyhteistyö. Tätä tukee professori Smithin tutkimustulos (2007), jossa hän korostaa ensisijaisen tärkeäksi perheen tukemisen sekä lasten erityisen hoidon ja suojelun.

Varhaiskasvatuksen toteutumisesta vastaavat kunnat, jotka ovat velvollisia tarjoamaan tarpeen mukaisia varhaiskasvatustalveluita, joita ovat esimerkiksi perhepäivähoidossa ja päiväkodissa toteutettava varhaiskasvatus. Muita varhaiskasvatusta toteuttavia palveluita ovat esimerkiksi lasten kerhotoiminta sekä muu lapsille suunnattu tavoitteellinen ja ohjattu toiminta. Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja lapsen huoltajat päättävät lapsensa osallistumisesta siihen. Esiopetukseen osallistuminen asetettiin velvoitteeksi 1.8.2015 alkaen. (Opetushallitus s.a.) Laadukkaana varhaiskasvatuksen takaavat terveellinen, turvallinen ja lapsen kehitystä ja kasvua tukeva ympäristö, tiivis kasvatusyhteistyö ja ammattitaitoinen henkilöstö, jossa jokaisella kasvattajalla on vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus. Kasvattajayhteisön tehtävänä on viedä varhaiskasvatuksen periaatteet kasvatustoiminnan tasolle. (OPH 2016, 14, 17; Kaskela ja Kronqvist 2007, 32.)

3.3 Kasvatuspäämäärät ja arvot osana varhaiskasvatusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti varhaiskasvatuksen keskeisiä arvoja ovat: "lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja lapsen syrjintäkielto". Varhaiskasvatus pohjautuu lapsuuden itseisarvon kunnioittamiseen, jolloin jokaisella lapsella on yhtäläiset oikeudet omana persoonanaan sekä yhteisön jäsenenä. Tärkeitä arvoja varhaiskasvatuksessa ovat ihmisarvon kunnioittaminen ja loukkaamattomuus. Varhaiskasvatuksen yhtenä tehtävänä on auttaa lasten kasvua ihmisyyteen, joka perustuu hyveisiin, joita ovat muun muassa oikeudenmukaisuus ja totuus. Lapsia ohjataan sivistykseen, mikä ilmenee lasten suhtautumisessa sekä omaan itseensä että ympäristöön ja muihin ihmisiin. Henkilökunta tukee lapsia sellaiseen toimintaan, jossa rasismi ja väkivalta eivät ole hyväksytyjä toimintamuotoja. (OPH 2016, 18-19.)

Jokaisella lapsella on yhtäläiset oikeudet turvalliseen ympäristöön, jossa lapsella on mahdollisuus kehittymiseen ja oppimiseen, ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi omana persoonanaan. Turvallisessa ympäristössä lapsi voi leikkiä ja toimia monipuolisesti, saada tukea oman identiteetin ja maailmankuvan kehittymiseen sekä olla tasapuolinen ryhmän jäsen. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan perheiden moninaisuutta ja lasten kulttuurisia taustoja. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea ihmisten moninaisuutta sen ymmärtämistä ja hyväksymistä. Kestävän elämäntavan tukeminen sisältää periaatteita, joiden mukaan sosiaalinen, kulttuurinen, ekonominen ja ekologinen ulottuvuus sisältyvät opetukseen. (OPH 2016, 18–20.)

Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on toimia lapsen vanhempien kanssa kasvatusyhteistyössä tukien lasten kasvua, kehitystä ja oppimista moniulotteisesti ja kaikilla tasoilla. Varhaiskasvatus toimii yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja tasa-arvoa edistävänä palveluna, joka ehkäisee syrjäytymistä ja samalla tarjoaa lapsen vanhemmille mahdollisuuden olla esimerkiksi työ- tai opiskeluelämässä mukana. (OPH 2016, 14.) Kasvatuspäämäärät ovat rinnastettavissa varhaiskasvatuksen tavoitteisiin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kiusaamista ennaltaehkäisevänä työnä voidaan pitää varhaiskasvatuksen tavoitteita, jotka tukevat lapsen kasvua ja yksilöllisen identiteetin muodostumista sekä vuorovaikutusta muiden kanssa. Kasvatus tukee lasten eettistä kehitystä ja auttaa lasta toimimaan muiden hyväksi ja ymmärtämään oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin. (OPH 2016, 21.)

3.4 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka ja pedagoginen dokumentointi

Opetushallituksen (OPH 2016, 20) mukaan pedagogiikka on monitieteistä, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua sekä ammattihenkilöstön toteuttamaa toimintaa. Työ on suunnitelmallista, tavoitteellista ja tuloksellista, ja sillä pyritään takaamaan lapsen kasvu, kehitys, hoito sekä opetus. Rautiaisen (2016) mukaan varhaiskasvatuksen pedagogiikalla tarkoitetaan tietoista toimintaa, joka pohjautuu lapsen hyvinvointiin ja oppimiseen sekä niiden toteutumiseen. Pedagogiikka pohjautuu varhaiskasvatuksen periaatteisiin ja toimii varhaiskasvatustyön perustana. Pedagoginen toiminta on laaja-alaista, ja se heijastuu niin arjen toimintaan, työtapoihin, monipuoliseen oppimisympäristöön, yhteistyöhön kuin lasten leikkeihin. Lapsen osallistaminen on yksi merkittävä tekijä pedagogisessa työskentelyssä. Pedagogiikka kohdentuu kokonaisvaltaisesti kasvatukseen, kun taas didaktiikka kohdentuu opetukseen kasvatuksen muotona. Didaktiikka on opetusoppia, joka fokusoituu opetukseen, sen ohjeistukseen sekä oppimisen elementteihin. (OPH 2016, 20; Niittykangas 2014.)

Toiminnan suunnittelun perustana toimivat lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä lasten omassa kasvuympäristössä olevat merkitykselliset asiat. Lisäksi suunnittelussa tulee huomioida laaja-alaisen osaamisen oppimistavoitteet. Jokaisella lapsella on tasapuolinen oikeus edetä oppimisessa omien taitojen, vahvuuksien ja valmiuksiensa mukaisesti. Lapselle mielekkään jatkumon takaaminen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välillä on toiminnan edellytyksenä. Pedagoginen toiminta sisältää monipuolisesti erilaisia työtapoja, joiden valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle määritellyt arvot, tehtävät ja tavoitteet. Työtapojen valinnassa lisäksi vaikuttavat myös lasten ikä, yksilölliset tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Monipuoliset työtavat mahdollistavat lapsen ohjaamisen kyse-

lemään, ihmettelemään, päättelämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä. Jotta monipuolisia työtapoja on mahdollista käyttää, on tärkeää, että myös oppimisympäristöt ovat monipuolisia. (OPH 2016, 36-37.)

Tavoitteellisen pedagogisen toiminnan lähtökohtina ovat arvoperusta, oppimiskäsitys, niihin pohjautuva toimintakulttuuri, monipuoliset oppimisympäristöt, yhteistyö ja työtavat luovat tavoitteellisen pedagogisen toiminnan perustan. Laadukas pedagoginen toiminta sisältää suunnitelmallisen dokumentoinnin, arvioinnin ja kehittämisen. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta, tarpeista ja lapsiryhmän toiminnasta. Toiminnan suunnittelua ohjaavat myös laaja-alaisen osaamisen oppimistavoitteet. Pedagogisen toiminnan toteutus tapahtuu niin, että lapsilla on tasapuolisesti oikeus edetä oppimisessa niin, että varhaiskasvatus ja esiopetus muodostavat lapselle mielekkään jatkumon. (OPH 2016, 36–37.)

Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa on jatkuva prosessi. Sen avulla dokumentoidaan lapsen toimiminen laajana kokonaisuutena kaikilla oppimisen osa-alueilla. Pedagogisella dokumentoinnilla luodaan lapsilähtöisiä oppimismahdollisuuksia, koska lapsen toimintaa on tarkasteltu pitkällä aikavälillä ja laajana kokonaisuutena. Lapsen kehittymistä ja vuorovaikutusta toisiin on mahdollista tarkastella lapsen itsensä kanssa hyödyntäen erilaisia dokumentointimenetelmiä. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lapsen vuorovaikutusta toisiin on mahdollista tarkastella myös kiusaamisen ennaltaehkäisyä välineenä. Toteuttamalla suunnitelmallista pedagogista dokumentointia voidaan ymmärtää lapsen toimintaa ryhmässä sekä arvioida sen sisällä tapahtuvaa vuorovaikutuksen laatua. Vanhempien kanssa laadittu lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma on tärkeä osa pedagogista dokumentointia ja sitä tarvitaan lapsen kehityksen ja oppimisen tuen arvioinnissa. (OPH 2016, 37.)

3.5 Kasvatusyhteistyö osana varhaiskasvatusta

Kasvatusyhteistyö, josta käytettiin aikaisemmin termiä kasvatuskumppanuus, tarkoittaa vanhempien ja henkilöstön välistä yhteistyötä. Kasvatusyhteisyydessä ammattilaiset sitoutuvat eri toimintaympäristöissä lapsen huolenpidon, edun ja oikeuksien edistämiseen yhteisymmärryksessä lapsen vanhempien kanssa. Kasvatusyhteistyö aikuisten yhteistoiminnallisena huolenpitona lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta on kaikkien lasten oikeus. Kasvatusyhteistyöllä on useita eri tehtäviä, joita ovat esimerkiksi jaetut kokemukset lapsen huoltajien kanssa, lapsen erityisen tuen, avun ja suoje-luntarpeen varhainen tunnistaminen. Tavoitteena on edistää vanhempien osallisuutta palveluissa, jotka sijoittuvat lapsen kehitysympäristöihin. Varhaiskasvatuksessa kasvatusyhteistyöllä käsitetään ammattihenkilöstön ja vanhempien tietoista sitoutumista yhdessä toimimiseen lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Kasvatusyhteisyydessä yhdistyvät vanhempien ja ammattihenkilöstön tiedot ja kokemukset. Vanhemmat osallistuvat aiempaa laajemmin varhaiskasvatussuunnitelman tekemiseen ja arviointiin. (Kekkonen 2012, 42–43; OPH 2016, 32–33.)

Hyvä vuorovaikutusyhteys vanhempien kanssa takaa sen, että myös vaikeista asioista, kuten kiusaamisesta voidaan keskustella luottamuksellisesti ja avoimesti. Kun keskustelu on avointa, myös vanhemmat voivat ottaa esille mahdolliseen kiusaamiseen liittyvät asiat. Jaettu vuorovaikutus lapsen, huoltajien ja työntekijöiden kanssa tukee kiusaamisen ennaltaehkäisyä. Lapsi voi oireilla eri tavoin eri paikoissa, mutta on yleensä avoin kotona kertoessaan kiusaamisesta. Avoin vuorovaikutussuhde mahdollistaa kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puuttumisen myös muissa ympäristöissä. Vanhempien ja henkilökunnan näkemykset voivat olla eriävät, mutta kasvatusyhteistyössä on tärkeää, että vanhempien näkemykset kuullaan ja selvitetään mistä erilaiset tulkinnat johtuvat. (Repo 2015, 211–212.)

Lasten huoltajilla on oikeus osallistua varhaiskasvatustoiminnan suunnitteluun ja arviointiin, jolloin varhaiskasvatustyöhön sisältyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan henkilökunnan lisäksi myös huoltajien kanssa. Toiminnan ollessa molemmin puolin aloitteellista, aktiivista, suunnitelmallista sekä tavoitteellista, kasvatusyhteistyöllä saavutetaan työlle asetetut tavoitteet. Luottamuksellinen kasvatusyhteistyö on tasa-arvoista, perheiden moninaisuuden huomioivaa, vuorovaikutuksellista sekä keskinäisiä toimijoita kunnioittavaa. (OPH 2016, 32–33.)

4 KIUSAAMINEN ILMIÖNÄ VARHAISKASVATUKSESSA

Kiusaaminen jaetaan kirjallisuudessa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suora kiusaaminen tarkoittaa kielteisten tekojen kohdentamista suoraan uhriin, esimerkiksi tönimällä toista. Epäsuora kiusaaminen tarkoittaa esimerkiksi juurujen levittämistä tai ryhmän ulkopuolelle jättämistä. Siinä kiusaaminen kohdennetaan vaikuttamaan negatiivisesti uhrin ihmissuhteisiin. Kiusaaminen voidaan jakaa myös muilla tavoin esimerkiksi fyysiseen, psyykkiseen ja verbaaliseen kiusaamiseen (kuvio 1.). Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi lyömistä, repimistä, esteenä olemista ja leikkien sotkemista. Psyykkisellä kiusaamisella tarkoitetaan uhkailua, selän takana puhumista, manipulointia tai puhumatta jättämistä. Verbaalisella kiusaamisella tarkoitetaan muun muassa haukkumista, ulkonäön kommentointia tai lällättelyä. (Repo 2015, 80–83.)

KUVIO 1. Esimerkkejä kiusaamisen muodoista (mukaihen Repo 2015, 80–83).

Tutkimuksissa on todettu päiväkotien henkilökuntien huomaavan psyykkistä kiusaamista useammin kuin muita kiusaamisen malleja. Psyykinen kiusaaminen huomataan toiminnoissa erityisesti ryhmän ulkopuolelle jättämisenä. Uhrin rooli leikissä voi olla epätasa-arvoinen muihin leikkijöihin nähden, jolloin uhrilla ei ole mahdollista osallistua vuorovaikutuksellisesti leikin kulkuun. Lähtökohtana on ajateltu fyysisen kiusaamisen olevan yleisin kiusaamisen muoto, koska useimmiten lapsi ei osaa nimetä muunlaista kiusaamista. Kuitenkin Repon mukaan psyykkistä kiusaamista ilmenee yleisemmin. Tekoja on vaikea jakaa erilaisiin kiusaamisen luokkiin tai kategorioihin. Yksittäiset teot voivat sisältää monta erilaista kiusaamisen muotoa. (Repo 2015, 80–83.)

4.1 Kiusaamisen ja konfliktin ero

Kiusaamisen määritelmänä käytetään tarkoituksellisuutta, toistuvuutta ja kohteen toistuvuutta. Näiden avulla voidaan erottaa toisistaan kiusaaminen ja konflikti tai riita. Vuorovaikutuksen sävy tilanteissa on merkittävää. Pienten lasten kiusaaminen on hyvin erilaista kuin esimerkiksi nuorten kiusaaminen. Lapset ovat suurempia ja kiusaaminen on havaittavissa aikaisemmin. Nuorten vuorovaikutustaidot ovat kehittyneemmät, jolloin kiusaamista osataan peitellä tarkemmin. Kiusaaminen jättää yleensä aina emotionaaliset jäljet kiusattuun. (EDC 2013.)

Tutkimustulokset osoittavat, että kiusaamisen ja konfliktin välinen ero on vallan epätasapaino kiusaajan ja kiusatun välillä. Riidassa ja konfliktissa henkilöt ovat yleensä melko tasavertaisia, kun taas kiusaamistilanteessa uhrin on vaikea puolustautua itseensä kohdistuvan negatiivisin toiminnan aikana. Vallan käytön epätasapaino korostuu kiusaamistilanteissa ja se voi esiintyä esimerkiksi kiusaajan fyysisyytenä, verbaalisena lahjakkuutena ja keinona vahingoittaa toista. Lisäksi kiusaajan sosiaalinen asema sekä ryhmän hyväksyntä ja tuki vaikuttavat kiusaajan vallankäyttöön. Vallankäyttö voi olla suhteellista ja uhri olla aluksi hyvinkin tasavertaisessa tilanteessa kiusaajan kanssa. Ajan myötä kielteisten toimintojen kohteena ollut henkilö menettää toimintatilansa, joka johtaa kiusaamisen kehittymiseen. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 4–5.)

Useat eri tutkijat nostavat manipuloinnin yhdeksi vallankäytön tavaksi, joka näkyy niin leikeissä pelisääntöjen muuttamisena, syntymäpäiväkutsujen antamisessa tai antamatta jättämisessä kuin toisen henkilön osallisuuden rajoittamisessa. Sosiaalisten suhteiden määrittely, uhkailu ja kiristys ovat lisäksi osana epätasa-arvoista vallankäyttöä. Hyvä lapsiryhmän tuntemus auttaa erottamaan kiusaamis-, konflikti- ja riitatilanteen toisistaan. Huomioitavaa kuitenkin onko kyseessä yksittäistapaus vai toistuvatko tilanteet usein tietyillä henkilöillä. Tavoitteena on luoda lapselle turvallinen ympäristö, jossa on nollatoleranssi kiusaamisen suhteen. Jokaista konflikti- ja ristiriitatilannetta pyritään ennaltaehkäisemään ja niihin puututaan kiusaamisen kehittymisen estämiseksi. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 4–5.)

4.2 Kiusaaminen ryhmäilmiönä varhaiskasvatuksessa

Useat erilaiset tutkimukset tukevat väitettä, jonka mukaan kiusaaminen ilmenee vallankäyttönä ryhmässä. Käsitteily kiusaamisesta ryhmäilmiönä on muuttunut, jolloin ennen ryhmäilmiöllä käsitettiin kokonaisen ryhmän tai ryhmän osan kohdistavan kiusaamista yhteen uhuriin. Nykytiedon mukaan kiusaaminen ryhmäilmiönä on monimutkaisempi rakenne, jossa on erilaisia rooleja. Ryhmäilmiössä osa ryhmästä toimii kiusaajina samalla, kun useat henkilöt mahdollistavat kiusaamisen lisääntymisen ja jatkuvuuden passiivisella hyväksynnällä. (Repo 2015, 46.) Kiusaamisen ryhmäilmiönä ei kuitenkaan ole todettu olevan järjestelmällistä ja suunnitelmallista väkivaltaista käyttäytymistä uhria kohtaan. Kiusaaminen on yleensä kahden lapsen välistä riitelyä, eivätkä alle kouluikäiset lapset yleensä ymmärrä, onko kiusaaminen ryhmä- vai yksilölähtöistä. Vasta kouluikäisenä lapset alkavat erottaa yksilön ja ryhmän välisen vuorovaikutuksen merkitystä. (Hassinen 2003, 23–24.)

Kiusaamisella on huomattu olevan monenlaisia vaikutuksia lapseen. Psykkisesti lapsi voi oireilla alakuloisuutena, vetäytyneisyytenä tai jopa aggressioilla. Kiusaaminen voi aiheuttaa myös psyykosomaattisia oireita kuten vatsakipua, päänsärkyä ja unettomuutta. Näillä molemmilla on yksilön elämänlaatua huonontava ja julkisen terveydenhuollon kustannuksia nostava vaikutus. Tutkimuksissa on todettu kiusaamista kokeneiden ihmisten tarvitsevan hyvin erilaisia keinoja kiusaamisesta selviämiseen. Terapiat, psykologitapaamiset ja muut tahot ovat julkista taloutta rasittavia. Ennaltaehkäisemällä kiusaamisen syntymistä näitä kustannuksia saadaan rajattua. (MLL s.a.)

5 TEORIAT OPINNÄYTETYÖN TAUSTALLA

Opinnäytetyön taustalla vaikuttavat teoriat valikoituivat ihmisen kehitystä tukevien prosessien kautta. Urie Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria, mentalisaatioteoria sekä sosiaalis-emotionaalisten taitojen teoria mahdollistavat opinnäytetyön tulosten tieteellisen tarkastelun sekä tukevat opinnäytetyön merkityksiä. Teorioiden avulla kuvataan opinnäytetyön tuotoksen, kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman, merkityksellisyyttä lapsen turvallisen kasvun tukemisessa. Teoriatieto ohjaa tarkastelemaan opinnäytetyötä kokonaisvaltaisesti ja analysoimaan teoriatiedon osa-alueiden välisiä suhteita. Näin ollen kiusaamista ennaltaehkäisevän työn konteksti vaikuttaa myös toimintasuunnitelman kehittelyn luonnosteluun, kehittämiseen sekä viimeistelyyn.

Urie Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian avulla voidaan tarkastella tutkimuksen tulosten vahvistettavuutta. Tutkimuksen tulokset ovat heijastettavissa teoriatietoon, joka todentaa opinnäytetyön tulosten vahvistettavuuden sekä mahdollistaa tutkimusongelman ratkaisun. Urie Bronfenbrennerin ekologisessa systeemiteoriassa korostuu vuorovaikutuksellisuus, joka on huomioitu kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman asiasisällössä. Näin ollen eri tasoilla tapahtuva vuorovaikutus mahdollistuu toimintasuunnitelman avulla. Mentalisaatioteoria sekä lasten sosiaalis-emotionaaliset taidot teorian avulla jäsennetään kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kontekstia. Teorian asiasisällön huomioimisella voidaan kiusaamista ennaltaehkäisevä toiminta nähdä laajalaisesti. Teoriatieto opinnäytetyön taustalla kuvaa opinnäytetyön aiheeseen syventymistä sekä perehtymistä. Lisäksi teoriatieto on huomioitu kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman (liite 13) asiasisällössä, jolloin toimintasuunnitelma toimii myös informatiivisena työvälineenä varhaiskasvatuksessa.

5.1 Lapsen vuorovaikutuksen kehittyminen Urie Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian avulla

Urie Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria on kehityspsykologinen teoria, jonka avulla selitetään ihmisen vaikutusta ympäristöönsä ja ympäristön vaikutusta ihmiseen erilaisissa kokonaisuuksissa vuorovaikutuksen kautta. Härkönen kuvaa artikkelissaan Urie Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian olevan väline, jolla voidaan tarkastella ihmisen kehittymistä koko tämän elinajan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Ihminen on aktiivinen jäsen ja ympäristö voi muokkautua vastaamaan tämän tarpeita. Käyttäytymisen kuvataan olevan ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksen tulos, jolloin käyttäytymistä tutkimalla voidaan päätellä ihmisen tunnetilaa sekä taitoja ja tehdä ennakoivia päätelmiä useamman samanlaisen tilanteen jälkeen. (Härkönen 2008, 22–24.)

Urie Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian mukaan ihmisen elämä rakentuu laajenevasti ulospäin. Keskimmäisenä vaikuttajana on ihminen itse. Yksilöä lähimpänä oleva verkosto on mikrosysteemi. Siihen kuuluvat esimerkiksi perhe, päiväkotiryhmä, koululuokka ja sukulaiset. Seuraavana tasona on mesosysteemi, joka kuvastaa eri tasojen välistä vuorovaikutusta keskenään. Näistä esimerkkejä ovat päiväkoti- ja kouluryhmissä, vanhempien työpaikalla tapahtuva ja vanhempien sekä päiväkodin henkilöstön välinen vuorovaikutus. Toiseksi laajimpana kehänä yksilön ympärillä toimii eksosysteemi, joka sisältää esimerkiksi sosiaali- ja sivistystoimen. Tämä kehä toimii yksilön sosiaali-

sena turvaverkkona. Uloimmaisena kehänä toimii makrosysteemi, johon kuuluvat muun muassa lait, jotka ohjaavat muita kehiä. Urie Bronfenbrennerin mukaan jokainen ympäristö on vuorovaikutuksessa keskenään, ja näin ollen mesotasoa voi vaikuttaa kaikkeen ympärillä tapahtuvaan. Lapsen suhdetta ympäristöön ja sen vaikutukseen molemmin suuntaisesti kuvataan mesotasolla. Vuorovaikutus tasojen välillä on jatkuvaa ja muokkaa niitä molempia toimimaan yhteisymmärryksessä keskenään. Lapsi kehittyy varhaislapsuutensa mikrotasolla, jolloin merkittävimminä mallin antajina toimivat lähihaikuiset eli yleensä äiti tai isä. Näiden henkilöiden välinen vuorovaikutus muokkaa lapselle mielikuvan vuorovaikutuksesta toisten ihmisten parissa. Onkin merkittävää, millaisen mielikuvan ja mallin lapsi saa varhaislapsuudessaan. (Paquette ja Ryan 2001, 1–2, 21.)

Urie Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria oli merkittävässä roolissa opinnäytetyön taustalla. Sen avulla jäsennettiin opinnäytetyötä, jolloin saatiin perspektiiviä kiusaamisilmiön tarkasteluun ja toimintasuunnitelman luomiseen. Ekologisen systeemiteorian avulla jäsennettiin opinnäytetyötä ja kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa niin, että molemmissa ilmenee erilaisten kehien merkitys ja vaikutus toisiinsa. Eksotasolla toimintasuunnitelma saa Iisalmen kunnalliset päiväkodit toimimaan yhtäläisesti ja lisää vuorovaikusta niiden välillä. Lasten tasa-arvoisuus lisääntyy päiväkotien välillä, kun työyhteisöissä on samanlainen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Opinnäytetyössä mesotason merkitys on voimakkain, koska suunnitelman perusajatus on saada työyhteisön jäsenet keskustelemaan tilanteista ja jäsentämään näkemyksiään kiusaamisesta sekä toimimaan suunnitelmallisesti ja yhdenmukaisesti kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä.

Urie Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria auttoi jäsentämään opinnäytetyötä ja toimintasuunnitelmaa, jolloin ymmärrettiin jokaisen yksilön vaikutus vuorovaikutukseen ja koko yhteisön toimintaan. Opinnäytetyön tuotoksena kehitetty toimintasuunnitelma lisää tietoutta työyhteisöissä ja auttaa työntekijöitä ymmärtämään kiusaamisilmiötä myös laajempuna kokonaisuutena kuin pelkästään päiväkotiyksikössä tapahtuvana yksittäisenä toimintana. Mesotasolla kiusaamista ennaltaehkäisevä toiminta kohdistuu suoraan työyhteisöjen hyvinvointiin ja keskinäiseen vuorovaikutukseen. Vuorovaikutus yhteisön sisällä kohdentaa ajatuksentasolla tapahtuvan asennemuokkauksen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Jokainen yksilö ja hänen kokemuksensa otetaan huomioon ja dialogisuuden mahdollisuus antaa jäsenille kuulluksi tulemisen tunteen. Toimintasuunnitelman tarkoituksena on myös lisätä kasvatusyhteistyötä lapsen huoltajien ja työntekijöiden välillä, jolloin lapselle luodaan turvallinen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyä tukeva varhaiskasvatuksen ympäristö.

5.2 Mentalisaatioteoria tietoisena keinona ymmärtämään lapsen toimintaa

Mentalisaatiolla tarkoitetaan ihmiselle tyypillistä piirrettä, jolla hän haluaa ymmärtää käyttäytymisen takana olevia ajatuksia, tunteita ja aikeita. Huoltajat pyrkivät ymmärtämään lapsensa toimintaa syvemmin tarkastelemalla lapsensa toiminnan takana olevia asioita. Huoltajat eivät tietoisesti käytä mentalisaatiota arjessa, mutta ihmisen luonteelle tyypillisesti he toimivat mentalisaation keinoin. Kasvatusalan ammattilaisten tulee tiedostaa mentalisaatio osana kasvatustyötä, jolloin toiminta on tarkoituksenmukaista. Sen tukena toimiva reflektiivinen työote toimii pedagogisena keinona har-

jaannuttaa lapsen omaa ajattelua toimimisestaan antaen samalla ensiarvoisen tärkeää tietoa tekijöistä, jotka vaikuttavat lapsen turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. (Viinikka 2014, 6.)

Jo vuonna 1637 René Descartes on toiminut tietoisesti mentalisaation keinoin. Hän arvioi ja epäili järjestelmällisesti asioita ja niiden perusteita ja päätyi lopulta siihen, että hän ei voinut epäillä omaa ajattelevaa mieltään. Hänen kirjoittamansa ”Cogito, ergo sum” tarkoittaa: ”Ajattelen, siis olen” on merkittävä sysäys ihmisen mielentoiminnon ymmärtämiseen ja olemiseen sekä siihen, että ihminen kykenee omalla reflektiivisellä toiminnallaan muokkaamaan itseään ja ympäristöään mielekkäämmäksi. Vasta 1990-luvulla pystyttiin todentamaan tietokoneen avulla, että tunteet ja järki sitoutuvat toisiinsa, eivätkä toimi toisistaan irrallisina. Ilman toistensa sidosta järkemme ei toimi täysipainoisesti. Mentalisaation ytimenä pidetään ihmisen kykyä sietää ja pohtia ihmissuhteisiin vaikuttavia non-verbaalisia asioita. (Kauppi ja Takalo 2014, 8–9.)

Mentalisaatioteoriaa ja muita keskeisiä teorioita yhdistää näkemys ihmisen mielen rakentumisesta vuorovaikutuksellisesti. Tällöin mieli nähdään dialogisena. Vuorovaikutuksen kautta rakentuu taito ymmärtää näkökulmia ulkoisena todellisuutena sekä mielellisenä kokemusmaailmana. Mielen kehityessä ihminen alkaa käydä mielensisäistä dialogia, jolloin hän alkaa pohtia erilaisia näkökulmia asioille ja sitä, miksi tulkitsee asioita siten kuin tulkitsee. Käytettäessä mentalisaatioteoriaa vuorovaikutustilanteissa toisen kanssa, pyritään jäsentämään vuorovaikutustilanteita. Tämä edellyttää, että ammattilainen osaa yhdistää teoreettisen tiedon sekä kokemuksen ja käytännöntyön yhteen. (Kauppi ja Takalo 2014, 23–25.)

Mentalisaatiokyvyn avulla ihminen kykenee säätelemään tunteitaan niin, etteivät vihamieliset tunteet toteudu käytännössä vaan ihminen kykenee hillitsemään niitä refleктоimalla tilanteita, joissa näitä tunteita esiintyy. Pieni lapsi ei kykene toimimaan itsenäisesti näin, vaan vanhemman tulee auttaa häntä toimien emotionaalisenä tukena lapsen tunteille. Turvallisen kiintymyssuhteen rakennuttua lapsi kokee olevansa turvassa tunteistaan huolimatta ja oppii hillitsemään vihamielisiä tunteitaan refleктоimalla tiedostamattomasti itseään. Mentalisaation alku on siis kiintymyssuhdeteoriassa. (Kalland 2014, 28–29.) Lapsen mentalisaation kehitys tapahtuu itsestään vanhemman ollessa läsnä lapsen päivittäisessä elämässä. Lapsen ollessa pieni, tunteiden säätely sekä ymmärtäminen ovat täysin vanhemman varassa. Vanhempansa kautta lapsi oppii ymmärtämään ja nimeämään tunteitaan sekä sen, kuinka niitä voidaan jakaa ja käsitellä. (Kalland 2014, 31–33.)

Mentalisaatioteoriaan tukeutuva työntekijä voi antaa vuorovaikutustilanteissa lapsen vanhemmalle uusia keinoja selviytyä tilanteista, joissa hän kokee epävarmuutta tai ahdistusta. Samalla hän tarjoaa empaattisen kokemuksen, jolloin vanhempi kokee tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi. Vanhempi saa itseluottamusta ratkaista tilanteet reflektiivisesti. Keskeistä näissä tilanteissa on kunnioittava, positiivisesti utelias ja avoin suhtautuminen toiseen ihmiseen sekä yhteistä dialogisuus eli kysyminen ja eittäminen. Vanhemmalle annetaan aikaa ja tilaa pohtia tilanteita ja ratkaisuja kiireettömästi eikä hänelle anneta valmiita ratkaisuja tai toimintamalleja sekä -tapoja. Näillä keinoilla vahvistetaan vanhemman mentalisaatiokykyä. (Viinikka, Sourander ja Oksanen 2014, 68–70.)

Aikuisen reaktio lapsen tunteeseen vahvistaa lapsen uskoa aikuisen kiinnostuksesta. Lapsi kokee tulensa kuulluksi ja ymmärretyksi riippumatta tekonsa oikeellisuudesta. Petrie kertoo teoksessaan *Communication Skills for Working with Children and young people: Introducing Social Pedagogy* (2011), että aikuinen sivuuttaessaan lapsen tunteen tai toiminnon opettaa lapselle vääränlaista tunteen ilmaisu sekä käsittely keinoja. Lapsi saattaa alkaa vahvistaa ja toistaa ei-toivottua käyttäytymismallia vastaavanlaisissa tilanteissa. Lapsen reaktion käsittely lapsen itsensä kanssa on merkittävää myöhemmälle elämälle. Näiden tilanteiden kautta lapsen itsesäätely- sekä tunnetaidot kehittyvät. Lapsi kokee turvallisuuden tunnetta saadessaan aikuiselta myönteisen reaktion hankalalla hetkellä opetellen samalla aikuisen nimeämisen kautta erilaisten tunteiden nimiä sekä kehon toimintoja tunteiden vallassa. (Petrie 2011, 72–73, 76–79.) Aikuisen käyttäessä mentalisaatiota ja ääneen sanoittamista tietoisena keinona selittämään lapselle tämän toimintaa saa lapsi mahdollisuuden oppia toiminnastaan reflektiivisellä tavalla, vaikkei tämä tekisikään sitä tietoisesti. Lapsen on mahdollista opetella muokkaamaan toimintaansa tilanteissa, mikäli aikuinen toimii tietoisesti lasta tukevalla tavalla. (Vrouva, Target ja Ensink 2012, 55–56.)

5.3 Lasten sosiaalis-emotionaaliset taidot

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) mukaisesti varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan sekä esteettistä ajatteluaan sekä ohjata lapsille terveyttä ja hyvinvointia edistäviä elämäntapoja. Kiusaaminen, väkivalta ja rasismi eivät ole hyväksytyjä ilmiöitä varhaiskasvatuksessa ja henkilökunnan tehtävänä on ohjata lapsia kunnioittamaan ihmisoikeuksia sekä toisten loukkaamattomuutta. Varhaiskasvatuksessa harjoitetaan lasten sosiaalis-emotionaalisia taitoja auttamalla lapsia omien tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä sekä ohjaamalla lapsia arvostavaan suhtautumiseen omaa ja toisten ihmisten kehoa kohtaan. Tunnetaitojen harjaantuminen mahdollistuu, kun lasten kanssa opetellaan tunteiden havaitsemista, tiedostamista ja nimeämistä. (OPH 2016, 19, 23.) Vaikuttava varhaiskasvatus-tilannekatsauksen (2016) mukaan varhaiskasvatuksella on positiivisia vaikutuksia lasten sosiaalis-emotionaalisten taitojen kehittymiseen, jolloin varhaiskasvatukseen osallistuneiden lasten on havaittu olevan muun muassa itsenäisempiä, mukautuvampia ja yhteistyötaitoisempia kuin lapset, jotka eivät ole olleet varhaiskasvatuksen piirissä. (Karila 2016, 17.)

Toisten ihmisten kanssa toimeen tulemiseen vaaditaan sosiaalisia taitoja, ja niiden opettaminen ja tukeminen toimivat varhaiskasvatuksessa kiusaamista ennaltaehkäisevänä työnä. Mallintamalla toisten ihmisten käytöstä, lapsi oppii erilaisia sosiaalisia taitoja, joita kasvattajan tehtävä on edesauttaa antamalla lapselle palautetta positiivisessa hengessä. Kasvattajan esimerkillä ja ohjauksella on tärkeä vaikutus lasten empatiataitojen kehittymiselle. Empatialla tarkoitetaan kykyä asettua toisen ihmisen rooliin sekä ymmärtämään toisten ihmisten mielenliikkeitä ja tuntemuksia. Empatiataidot ovat keskeisessä roolissa lapsen taidoissa tulla toimeen toisten ihmisten kanssa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 50.) Tunteet sekä empatiataidot syntyvät ihmisen elämässä varhaisista kokemuksista lähtien lapsen ollessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja toisten ihmisten kanssa. Tunteiden kehittymisen eteneminen on yksilöllistä ja etenee vaiheittain ikätason mukaisesti. Kyky tunnistaa tunteita ja il-

maista niitä vaihtelee ihmisten välillä. Lapsen kasvuympäristöllä ja lapsen oppimishistorialla on vaikutusta lapsen tunnekokemuksiin sekä sosiaalis-emotionaalisiin taitoihin. (Kerola ym. 2009, 149.)

Tunteet ohjaavat vahvasti kaikkea ihmisten välistä vuorovaikutusta ja ne vaikuttavat ihmissuhteiden laatuun, pysyvyyteen ja niiden mielekkyyteen ollen mukana kaikessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Lapsen tunne-elämä pohjautuu läheiseen suhteeseen vähintään yhden aikuisen kanssa, jolloin luodaan pohja luottamukselliselle kanssakäymiselle, jossa lapsella on mahdollisuus ilmentää kaikkia omia tunteitaan. Ympäristöllä on vaikutusta myös tunne-elämän ongelmien syntyyn, jolloin tunne-elämän ongelmat ilmenevät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Puutteet tunnetaidoissa voivat vaikeuttaa vuorovaikutusta muiden lasten kanssa ja hankaloittaa esimerkiksi leikkejä ja toimeen tulemistä toisten kanssa. Toisten tunteiden havaitseminen, oman toiminnan vaikutuksen ymmärtäminen toisten tunteisiin sekä kyky asettua toisten asemaan voi olla mahdotonta. Puutteet tunnetaidoissa voivat näkyä lapsen riehumisena tai vetäytymisenä ja vaikeutena motivoitua yhdessä tekemiseen ja toiset lapset voivat sulkea lapsen ulkopuolelle. Aikuisten haasteena on järjestää lapselle riittävästi vuorovaikutuksellisia kokemuksia, jotka tukevat tunteiden hallinnan ja käsittelyn taitoja. (Kerola ym. 2009, 149–150.)

Taitava sosiaalinen käyttäytyminen ja tunteiden säätely liittyvät oleellisesti toisiinsa. Tunteiden säätely tarkoittaa sitä, kuinka voimakkaasti ihminen ilmaisee tunteita ja kuinka tunteiden ilmaisu kohdentuu. Vaikeudet tunteiden säätelyssä johtavat herkemmin erilaisiin konflikteihin muiden lasten kanssa. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista ehkäisevää työtä on opettaa lapsille tunteiden säätelyä ja empatiataitoja sekä tukea lasten moraalien kehitystä. Varhaiskasvattajan rooli on hyvin keskeinen tunnetaitojen opettamisessa sekä oppimisessa. Itsesäätelyn taidot opitaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, mikä on kiusaamisen kehittymisen kannalta merkittävää. (Repo 2015, 26–27.)

Tunteiden kokeminen on aina subjektiivista, joten tunteiden arvottaminen tai jakaminen yksiselitteisesti negatiivisiin ja positiivisiin tunteisiin ei ole mahdollista. Ihmisen jokapäiväiseen elämään kuuluvat erilaiset tunteet ja ne vaihtelevat voimakkuuksiltaan ja kestoaltaan. Tunteiden luokittelussa on käytetty monia eri tapoja. Perustunteisiin on nimetty emootioita, kuten ilo, suru, viha ja pelko. Perustunteiden lisäksi on mielialoja, jotka ovat pitkäkestoisia tunnetiloja, kuten alakuloisuus ja tyytyväisyys. Luokittelussa voidaan erotella myös luonteenpiirteitä, joilla on taipumuksia tietynlaisiin tunnekokemuksiin, kuten kateellisuuteen. Sosiaalisiin tunteisiin sisältyy muun muassa häpeä, syyllisyys, rakkaus ja velvollisuus. Tunteita voidaan tutkia myös vastakohtapareina, vaikka tunnevastakohtien nimeäminen perustuu subjektiivisiin kokemuksiin. (OPH 2013; Petrie 2011, 71–72.)

Tunteilla on vahva merkitys ihmissuhteiden, onnellisuuden ja oppimisen lisäksi myös ihmisen selviytymiseen. Tunteet ohjaavat ihmisten elimistöä toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla esimerkiksi säikähtäessä tai ihmisen kokiessa pelon tunnetta, mikä varmistaa ihmisen henkiinjäämisen. Hermostollisesta näkökulmasta tunteita voidaan tarkastella neurobiologisena osana, jonka säätelyssä limbinen järjestelmä on keskeinen. Elimistössä tapahtuvat muutokset aiheuttavat erilaisia fysiologisia reaktioita, jotka autonomisen hermoston ja hormonien toiminnasta johtuen aiheuttavat aivoissa myös tunnekokemuksia. Tunteiden syntymiseen aivoissa vaikuttajana voivat olla esimerkiksi ihmisen ajatukset

tai jännittyneisyys. Tunnetilat syntyvät havainnoista ja ihmisen omista tulkinnoista sekä kokemuksista. (OPH 2013; Petrie 2011, 71–72.)

Kerola ym. (2009) tunteet ilmenevät ihmisessä kolmella eri tasolla, joita ovat fysiologian taso, kokemuksellinen taso ja ilmaisullinen taso. Fysiologisesti tunteet ovat kehossa ilmeneviä tuntemuksia. Tunteiden kokemuksellisuudella tarkoitetaan tunteiden omakohtaista kokemusta ja tunteiden vertaamista aiempiin kokemuksiin. Ilmaisullinen taso sisältää ihmisen kyvyn nimetä tunteita ja ilmaista niitä esimerkiksi liikkeillä, äänensävyillä ja erilaisilla ilmeillä. Tunteiden ilmaisun voimakkuus on tilanresidonnaista, jolloin ihminen voi joko tukahduttaa tunteita tai ilmentää niitä eri voimakkuuksin. Tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun hallinnan taidot ovat persoonallisia ominaisuuksia ja ympäristö sekä vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa vaikuttavat tunneilmaisuuksiin jo varhaisista oppimistilanteista alkaen. (Kerola ym. 2009, 149.)

Tunnetaitojen harjoittelu sisältää tunteen tunnistamista, nimeämistä, ilmaisun säätelyä ja harjoittelamista. Tunnetaitoharjoitukset pohjautuvat myötätunnon ja empatian kokemuksiin. Tunnetaitojen harjoittelu alkaa oman itsensä havainnoinnista, jolloin opetellaan tunnistamaan omia tunnekokemuksia rehellisesti ja puolueettomasti. Lapset osaavat ilmentää omia tunteitaan jo varhaisessa vaiheessa, jolloin tunteiden skaalasta on havaittavissa tunteiden ääripäät, kuten hyvä ja paha olo. Kehityksen edetessä myös tunneilmaisut laajentuvat ja tunteiden tietoisuuden opettelu myötä tunteille etsitään nimiä ja lapsia alkaa kuvailla kokemuksiaan erilaisista tunteista. Samalla mietitään tunteen syytä ja tunteen ilmaisua sekä ohjataan lasta tunnistamaan myös toisten henkilöiden tunteita. Lapsen tarve haastavaan käyttäytymiseen vähenee, kun lapsi osaa ilmaista omaa tunnekokemustaan sanoin. Tunnetaitoja on opeteltava, kun lapsen haastavaa käyttäytymistä pyritään tyrehdyttämään, jolloin lapsi oppii tunteiden tunnistamista, nimeämistä, arviointia, ilmaisemista ja hallintaa. (Kerola ym. 2009, 153–154.)

Tunnetaitojen harjoittelun apuna voidaan käyttää kuvia, jotka tekevät abstrakteista tunteista konkreettisia sekä satuja, tarinoita, näytelmiä, elokuvia ja kasvatuksellisia keskusteluita. Tunnekasvatuksessa pyritään ymmärtämään syy-seuraussuhteita sekä hahmottamaan omien ja toisten tunteiden olevan yhtä tärkeitä. Elämänhallinnan ja vuorovaikutussuhteiden kannalta tunnetaidot ja sosiaaliset kyvyt ovat erittäin merkittävässä asemassa. Tunnetaitojen opettaminen on jokapäiväiseen elämään kuuluvaa ja se huomioi yksilöllisesti lapsen osaamisen. Tunnetaitojen oppiminen tapahtuu vuorovaikutustilanteissa, jolloin tunnetaitojen omaksuminen ei tapahdu pelkästään tunteita oppimalla tiedollisesti. Erilaisia mahdollisuuksia harjoitella tunnetaitoja, ilmenee päivittäin vuorovaikutustilanteissa esimerkiksi perheen tai kavereiden kanssa. (Kerola ym. 2009, 153–155.)

6 OPINNÄYTETYÖN PROSESSIN KUVAUS

Opinnäytetyön tutkimusprosessi ja sen vaiheet etenevät aina saman kaavan mukaisesti aiheesta tai tutkimusmenetelmästä riippumatta. Prosessin kohteena on aina jokin ongelma tai ilmiö, johon liitetään tutkimuksen kannalta merkittävä tutkimusongelma. Tutkimusaiheen avulla ilmiö kiinnitetään osaksi tieteenalaa ja kuvataan lähtökohtatilanne sekä ne tutkimusmenetelmät, joita toteutetaan tutkimuksen aikana. Tutkimusongelman avulla luodaan tutkimuskysymykset, joihin saadaan vastaukset tutkimusaineistoilla. Aineistonkeruumenetelmä valitaan tutkimusotteesta (laadullinen ja määrällinen tutkimus) riippuen. Aineisto analysoidaan erilaisia analyysimenetelmiä hyödyntäen, jolloin saadaan vastaus asetettuihin tutkimuskysymyksiin sekä ratkaisu tutkimusongelmaan. (Kananen 2008, 19–20.)

Vanha suomalainen sananlasku ”Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty” kuvaa hyvin opinnäytetyön prosessia, jossa korostuu eritoten suunnitelmallinen työote. Opinnäytetyön toimintasuunnitelmaa laadittiin yhden opintojakson ajan, joka tuntimäärällisesti vastaa 135 tuntia yhtä opiskelijaa kohden. Arviolta opinnäytetyön työsuunnitelmaan käytettiin yhteensä 405 tuntia. Hyvin toteutettu työsuunnitelma toimi opinnäytetyön ”punaisena lankana” koko työprosessin ajan. Opinnäytetyöhön vaikuttavat kriittiset tekijät huomioitiin koko prosessin ajan ja niiden vaikutuksia opinnäytetyön tuloksiin analysoitiin. Laadukkaiden, ajankohtaisten ja luottamuksellisten lähteiden käytön takaamiseksi opinnäytetyötä varten laadittiin erillinen tiedonhankintasuunnitelma (liite 1). Tämä korostaa opinnäytetyön suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta sekä pyrkimyksiä tuloksellisuuteen.

Opinnäytetyön prosessin kuvaus -luvussa kerrotaan opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet sekä eritellen opinnäytetyön prosessin eri vaiheita. Luvussa tuodaan ilmi, miten opinnäytetyön aihe sekä kohderyhmä valikoituivat. Suunnitelmallisuus oli tärkeä osa opinnäytetyön prosessin kokonaisuutta, ja sitä korostetaan prosessin kuvauksen luvussa. Suunnitelmallista työtettä todentavat esimerkiksi aikataulun ja resurssien huomioiminen. Lisäksi osiossa kuvataan ohjaavan opettajan ohjauskäynnit sekä tiivis yhteistyö toimeksiantajan kanssa.

6.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia käytännöllinen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn Iisalmen kunnallisille päiväkodeille. Opinnäytetyön toimeksiantajan mukaan yhtenäistä toimintasuunnitelmaa ei ole käytössä, ja sellaiselle on esiintynyt tarvetta. Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin menetelmiä hyödyntäen opinnäytetyöllä vastattiin toimeksiantajan tarpeeseen. Huomioimalla kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman pääkäyttäjien eli päiväkotien henkilöstön toiveet ja huomioiden tuotteistamisprosessin aikana, voitiin tuotteen käytännöllisyyteen vastata asiakaslähtöisesti. Lisäksi tiiviillä yhteistyöllä toimeksiantajan kanssa taattiin tuotteen kelpoisuus ja tarkoituksenmukaisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli yhdenmukaistaa Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintaa. Työn yhdenmukaistamisella voidaan vaikuttaa työn suunnitel-

mallisuuteen, tavoitteellisuuteen, tuloksellisuuteen, laadukkuuteen sekä arviointiin. Huomioimalla tuotteen kehittämiseen vaikuttavat tekijät, kuten lait varhaiskasvatuksen taustalla, varhaiskasvatuksen perusteet, pilotoinnissa havaitut kehittämistarpeet sekä toimeksiantajan asettamat vaatimukset tuotteelle, laadittiin yhtenäinen kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma Iisalmen kunnallisille päiväkodeille.

6.2 Opinnäytetyön aiheen valinta ja tutkimusongelma sekä kohderyhmä

Eco (1990, 43–44) tiivistää tutkimuksen aiheen valinnan neljään yksinkertaiseen sääntöön. Ensimmäiseksi aiheen tulee herättää tutkijan mielenkiinto. Toiseksi säännöksi todetaan tutkimukseen käytettävän aineiston suhteellisen helppo saatavuus. Kolmantena sääntönä Eco määrittelee aineiston ymmärrettävyyden tutkijan näkökulmasta. Viimeisenä sääntönä todetaan olevan tutkimuksen metodinen viitekehys, jonka on sovellettava tutkijan kokemuspäiriin. Aiheenalinnan rajaaminen on ensisijaisen tärkeää, ja sen tulee olla selkeä sekä tiivis. Aiheenrajaus, eli esitutkimus, koostuu yleensä neljästä eri osa-alueesta: aihealue, kohdeilmiö, aiheeseen liittyvät aikaisemmat tutkimukset ja tutkimusongelma. Aihealueella tarkoitetaan jotain tieteenalaa, johon tutkimus kohdistuu. Tutkimuksessa tarkastellaan kohdeilmiötä, jota pyritään selittämään, ymmärtämään ja kuvaamaan tutkimuksen avulla. Aiheeseen liittyvät aikaisemmat tutkimukset auttavat ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. (Home 1993, 23.)

Yleisesti tutkimusongelma pohjautuu tutkittavaan ilmiöön ja siihen liittyvään ongelmaan, joka halutaan selvittää. Tutkimusongelma voi muuttua prosessiluonteisen työskentelyn aikana, mutta se kuitenkin ohjaa tutkimusta oikeaan suuntaan. Laadullinen tutkimus mahdollistaa joustavamman ongelmanasettelun kuin määrällinen tutkimus. Hyvin toteutettu ongelmanasettelu on yksinkertainen ja selkeä. Sen avulla voidaan vastata tutkimuskysymyksiin, joilla pyritään selvittämään tutkittavaa ilmiötä. Tutkimusongelma koostuu yhdestä tai useasta eri tutkimuskysymyksestä, jonka avulla ilmiötä voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta ja löytää siihen vastaus. (Liukko 2015; Saarnanen-Kauppinen ja Puusniekka s.a; Home 1993, 23.)

Opinnäytetyön aiheenvalinta oli monen eri tekijän summa, ja se muokkaantui prosessityöskentelyn aikana. Projektiopintojen myötä opiskelijoilla heräsi kiinnostus tuottaa työväline kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Alkuperäisenä ajatuksena oli tuottaa satukirja, joka toimisi työntekijöille kiusaamista ehkäisevänä työvälineenä, mutta projektiopintojen toimeksiantaja toi kuitenkin ilmi, että vastaavia tuotteita on kehitetty useiden eri toimijoiden puolesta. Näin ollen kohderyhmällä ei ole tarvetta uudelle satukirjalle. Projektiopintojen aikana kuitenkin ilmeni, ettei Iisalmen kunnallisilla päiväkodeilla ole yhtenäistä kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa. Varhaiskasvatuksen päällikkö vahvisti kehittämistarpeen, eli yhtenäisen toimintasuunnitelman kiusaamisen ennaltaehkäisyyn puuttumisen. Samalla hän vahvisti opinnäytetyön aiheenvalinnan, joka on kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyön tutkimusongelmaksi määräytyi, kuinka kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä voisi yhdenmukaistaa Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien varhaiskasvatuksessa. Tutkimusongel-

maa tarkasteltiin fokusryhmähaastatteluiden tutkimuskysymyksillä. Tutkimuskysymykset vastaavat laadullisen tutkimuksen ongelmanasetteluun, jolloin ne ovat luonteeltaan avoimia ja joustavia. Poiketen yleisestä laadullisen tutkimuksen ongelmanasettelusta, johon suhteutetaan yleisesti yhden tai useamman tutkimuskysymyksen laatiminen, opinnäytetyön aineistonkeruuseen valikoitui viisi eri tutkimuskysymystä. Usean eri tutkimuskysymyksen avulla ymmärrettiin jo olemassa olevaa kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintakontekstia sekä selkiytettiin kohderyhmän toiveita ja vaatimuksia kehitettävälle tuotteelle.

Opinnäytetyön kohderyhmä on Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien varhaiskasvatustyöntekijät. Kohderyhmää ei ole rajattu, sillä kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma on jokaisen työntekijän työn apuväline. Varhaiskasvatuksessa jokaisen työntekijän tulee tukea lapsen kehitystä ja laaja-alaista oppimista sekä välittää lapsille varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja (OPH 2016, 28). Näin ollen varhaiskasvatuksen työntekijöiden työtapojen yhtenäisyys korostuu. Kehittämistyönä toteutetun toimintasuunnitelman avulla päiväkotien henkilökunta voi toteuttaa yhtenäistä kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintaa, joka pystytään pedagogisesti perustelemaan.

Opinnäytetyön kohderyhmä on kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman pääkäyttäjä. Huomioimalla pääkäyttäjän toiveet, ideat ja vaatimukset kehitettävälle tuotteelle, saavutetaan opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite. Kohderyhmä huomioitiin koko opinnäytetyön tuotteistamisprosessin ajan. Tutkimusluvan myönsi viranhaltijan päätöksellä varhaiskasvatuksen johtaja. Kohderyhmä tavoitettiin sähköpostitse varhaiskasvatuksen päällikön antamien yhteystietojen avulla. Sähköpostiviestissä kerrottiin yleisesti opinnäytetyöstä, sen tarkoituksesta, tavoitteesta sekä opiskelijat esittelivät itsensä. Iisalmen kunnallisista päiväkodeista pyydettiin yhtä edustajaa päiväkotia kohden osallistumaan alkukartoitukseen. Kohderyhmästä yhdeksän henkilöä ilmoittautui osallistuvaksi alkukartoituksena toteutuvaan fokusryhmähaastatteluun. Ilmoittautuneista henkilöistä kahdeksan eri päiväkodin edustajaa osallistui alkukartoitukseen.

6.3 Aikaisemmat tutkimukset liittyen opinnäytetyön aiheeseen

Kirves ja Stoor-Grenner (2011) ovat tutkineet kiusaamisen ennaltaehkäisyä varhaiskasvatuksessa ja laatineet yleisen kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman, joka on saatavilla verkkodokumenttina. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on tehnyt tutkimusta liittyen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Aiempaa tutkimusta tai kehittämistyötä, joka on suunnattu kaikille Iisalmen kunnallisille päiväkodeille, ei ole toteutettu. Yhdellä Iisalmen päiväkodeista on jo käytössään päiväkodin yhteisesti laatima toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, mutta se ei ole käytössä muissa Iisalmen päiväkotiyksiköissä.

Hyödyntämällä Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessia sekä aiempaa tutkimustietoa (Kirves ja Stoor-Grenner 2011; Kirves ja Stoor-Grenner 2010), kehittämistyöllä tuotettiin Iisalmen kaupungin kunnallisille päiväkodeille yhtenäinen ja käytännöllinen kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma. Tutkimustieto antaa kehitettävälle tuotteelle viitekehyksen, mutta toimintasuunnitelman sisältöön vaikuttavat lisäksi alkukartoituksessa ja pilotoinnissa ilmenneet tulokset sekä kehittä-

mistarpeet. Huomioitavaa on, että kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman kulmakivenä toimivat lait varhaiskasvatuksen taustalla sekä varhaiskasvatukselle asetetut perusteet (Laki varhaiskasvatuksesta 8.5.2015/580, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.)

6.4 Fokusryhmähaastattelu opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmänä

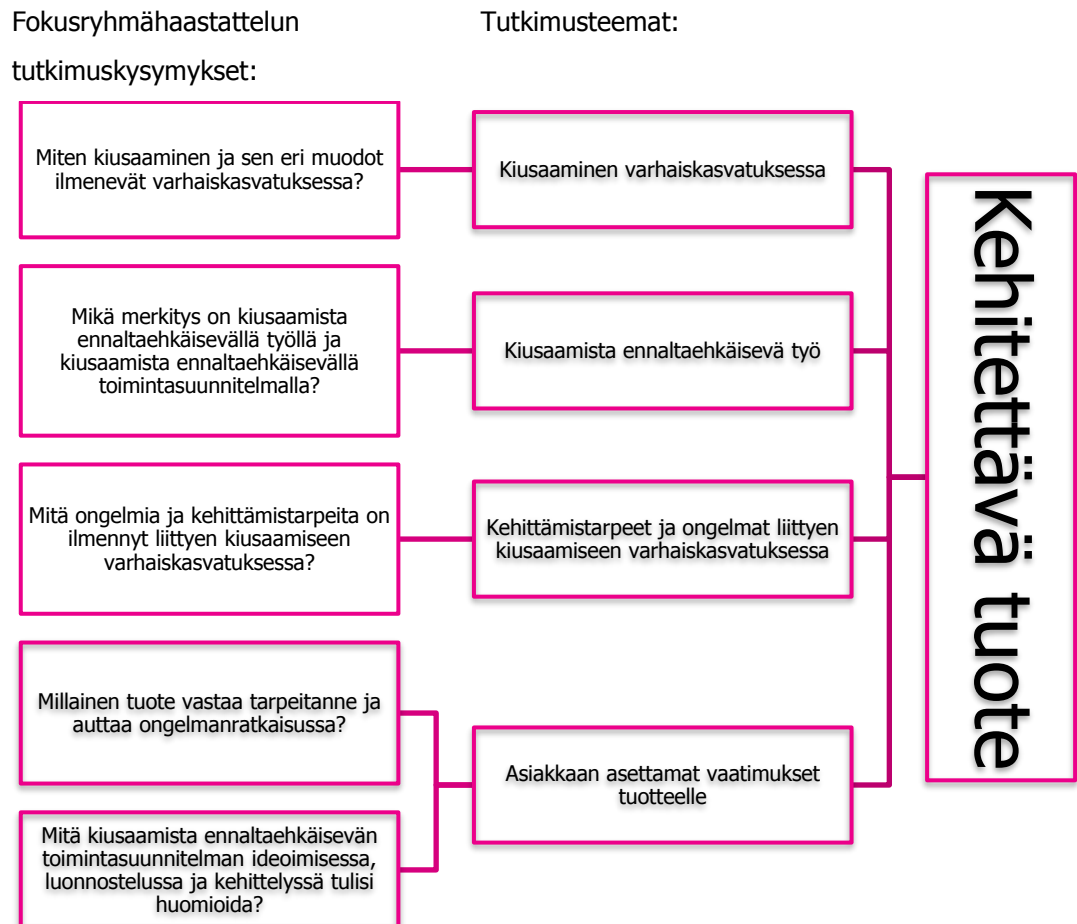
Fokusoituneella haastattelulla tarkoitetaan kokoontuneen ryhmän yhteistä tarkastelua ennalta tiedettyjen asioiden suhteen (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1509). Fokusryhmähaastattelun voi liittää osaksi kehittämistyötä ja kvalitatiivista tutkimusta, jolloin sen avulla pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä sekä löytämään ratkaisu kehittämistarpeeseen ja ongelmaan. Tutkimuskysymysten avulla pyritään löytämään vastaus kehittämistarpeeseen ja ongelmaan. Kyseisen haastattelumenetelmän keinoin tuotetaan monipuolista ja ainutlaatuista tietoa. Kylmän, Vehviläinen-Julkusen sekä Lähdevirran mukaan (2003) ilmiön uusien näkökulmien etsiminen on yksi fokusryhmähaastattelun keskeisimmistä tekijöistä. Fokusryhmähaastattelua on käytetty runsaasti erilaisissa tutkimuksissa, joissa esimerkiksi on kehitetty toimintaa ja palveluita sekä arvioitu väestön terveyttä. (Pennanen ja Winell 1998.) Fokusryhmähaastattelun tulokset esitetään tekstinä, luokitteluna ja suorina lainauksina (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1509).

Haastattelussa keskustelu etenee ennalta suunnitellun rungon mukaisesti, johon on määritelty keskimäärin 5–8 keskeisintä teemaa, joihin sisältyvät kehittämistyön tutkimuskysymykset (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1510). Ryhmähaastattelu toteutetaan 3–4 hengen ryhmissä, jotta jokaisen osallistujan mielipide ja osallisuus voidaan taata. Haastatteluun on suositeltavaa valikoida monipuolinen edustajaryhmä, jotta erilaisten näkökulmien esiintuominen mahdollistetaan. Haastatteluissa kertynyt aineisto vaikuttaa tutkimuksen eri osa-alueisiin, kuten tuloksiin. (Aira 2005; Pötsönen ja Välimaa 1998.)

Opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui avoimet fokusryhmähaastattelut, joiden avulla taattiin intensiivinen, kuvaileva sekä luotettava aineisto. Fokusryhmähaastatteluiden tutkimuskysymysten avulla saatiin vastaukset ennalta suunniteltuihin teemoihin (kuvio 2). Fokusryhmähaastattelut toteutettiin kolmelle eri ryhmälle, jotka muodostuivat eri päiväkotien edustajista. Edustajia oli kaikissa haastatteluissa yhteensä kahdeksan. Haastatteluissa otettiin myös huomioon syventävien ja täydentävien kysymysten tarpeellisuus. Lisäksi haastattelijat välttivät suljettuja kysymyksiä keskustelun avoimuuden ja vuorovaikutuksellisuuden takaamiseksi. Haastatteluun osallistujien välille pyrittiin saamaan mahdollisimman paljon keskustelua, mikä muodosti tutkimusaineiston. (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1512). Eriäviä mielipiteitä ei koettu haasteellisina vaan merkittävinä tekijöinä tutkimuksen aineiston ja tulosten kannalta. Haastattelut olivat vuorovaikutuksellisia tilanteita, joissa jaettiin yhteisesti tietoa ja luotiin uutta ymmärrystä kiusaamisesta sekä fokusoiduttiin kiusaamisen ennaltaehkäisevään työhön ja sen merkitykseen.

Haastatteluun suunnitellut teemat ja niihin liittyvät tutkimuskysymykset lähetettiin etukäteen fokusryhmähaastatteluun osallistuville päiväkotien edustajille, jotta haastateltavat pystyivät ennakkoon valmistautumaan ja pohtimaan teemojen sisältöjä. Fokusryhmähaastattelun perustiedot, kuten ajan-

kohta, paikka ja osallistujat, dokumentoitiin ja kirjattiin dokumenttiaineistoksi. Ongelmana ryhmähaastattelussa saattaa ilmetä päällekkäin puhuminen ja puuroutunut puhe, joten useamman ääninauhurin käyttäminen on suositeltavaa (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1510). Laadullisen haastatteluai- neiston takaamiseksi tallennuslaitteiden toimivuus ja laatu varmistettiin ennen haastatteluiden to- teuttamista. Haastattelut äänitettiin kolmella eri nauhurilla laadukkaasti aineiston takaamiseksi sekä sen analysoinnin helpottamiseksi. Yksi haastattelijoista toimi fokusryhmähaastattelun ohjaajana ja kaksi haastattelijaa kirjasi muistiinpanoja haastattelun aikana. Haastattelumateriaalia kertyi yhteensä noin viisi tuntia ja materiaali vastaa haastatteluihin asetettuihin teemoihin.

KUVIO 2. Tutkimuskysymykset osana kehitettävän tuotteen teemoja (Pyhäjärvi, Repo ja Repo-Patronen 2016a).

6.5 Induktiivinen sisällönanalyysi opinnäytetyön aineiston analysointimenetelmänä

Haastatteluista kertynyt aineisto litteroidaan eli kirjoitetaan kirjalliseen muotoon analysointia ja hallitsemista varten. Litterointi voidaan toteuttaa referoivalla eli propositiotason litteroinnilla, perustason-, yleiskielisen- tai sanatarkalla eli eksaktilla litteroinnilla. Referoivassa/propositiotason litteroinnissa kirjataan ainoastaan ylös vain havainnon ydinsisältö tai sanoma, perustason litteroinnissa kirjataan aineisto yleisesti, ilman tarkkoja äännähdyksiä ja yleiskielisessä litteroinnissa aineiston murretai puhekielen teksti käännetään kirjakielelle. Tarkinta litteroinnin tasoa edustaa eksakti litterointi, jossa jokainen äännähdykskin kirjoitetaan kirjalliseen muotoon. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006.)

Sisällönanalyysi on yleisin analyysimenetelmä laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Aineistoa tiivistetään ja yleistetään sekä tekstiä kuvataan sanallisesti. Sisällön kvalitatiivinen analyysi jaetaan induktiiviseen ja deduktiiviseen sisällönanalyysiin. Induktiivinen analyysi tarkoittaa sitä, että sisällönanalyysissä edetään yksittäisestä yleiseen, kun taas deduktiivisessa analyysissä edetään yleisyydestä yksittäiseen tapaukseen. (Kiiskinen ja Oja 2011, 24–26.) Tutkimusprosessissa on vaihtoehtoina useita eri mahdollisia aineiston analyttisiä tutkimustapoja, joita ovat esimerkiksi aineistolähtöinen, teorialähtöinen ja teoriasidonnainen analyysitapa. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2016.)

Induktiivinen sisällönanalyysi kaava sisältää kolme vaihetta: pelkistäminen, ryhmittely ja abstrahointi. Pelkistäminen on ensimmäinen vaihe, jossa aineistosta etsitään oleellisia tutkimustehtävään liittyviä asioita ja ne pyritään dokumentoimaan mahdollisimman yhtäläisesti kuin kerätyssä aineistossa. Seuraavaksi siirrytään ryhmittelyyn, jonka tarkoituksena on etsiä aineistoista eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään yhteneväksi luokaksi, joka nimetään kuvaamaan sen sisältöä. Viimeisenä aineisto abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Kun aineisto on pelkistetty, voidaan yhtäläiset ilmaisut luokitella alakategorioiden alle ja kuvata sisältöä yhdistävä tekijä. Alakategoriat voidaan yhdistää toisiinsa, jolloin syntyy tekijöille yhteinen yläkategoria. Yläkategoria nimetään niin, että se kuvaa kaikkia alakategorioita. Johtopäätöksiä tehdessä, alkuperäinen aineisto huomioidaan, mutta päättely on iso ja merkittävä osa sisällönanalyysissä. Alakategorioiden sekä pelkistettyjen ilmaisujen avulla löydetään tutkimustulokset, joissa tulee kertoa kategorioiden merkitys. Suoria lainauksia voidaan käyttää osoittamaan kategorioiden luonnetta sekä lisäämään tulosten luotettavuutta. (Kiiskinen ja Oja 2011, 24–26; Kyngäs ja Vanhanen 1999, 3–12.)

Opinnäytetyön fokusryhmähaastatteluiden aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti, ja työssä edettiin induktiivisen sisällönanalyysin kaavan mukaisesti. Opinnäytetyön aineiston analysointi aloitettiin litteroimalla haastatteluaineiston sanatarkasti eli eksaktin litteroinnin keinoin. Litteroinnissa hyödynnettiin fokusryhmähaastatteluiden ennalta suunniteltuja teemoja ja litteroitu aineisto jaoteltiin teemojen mukaisesti. Litteroitavaan aineistoon perehdyttiin huolellisesti ja syvällisesti. Litteroitua aineistoa kerätyi yhteensä 240 alkuperäisilmaisua. Teemoihin jaotellusta, litteroidusta aineistosta etsittiin kehittämistyön kannalta merkittävät huomiot, jotka alleviivattiin värikoodauksen avulla. Värikoodit sovittiin toteutuneiden haastatteluiden jälkeen. Värikoodillisia alleviivauksia oli yhteensä 266 kappaletta. Alle-

viivattua aineistoa tarkasteltiin ryhmässä ja alleviivausten yhteneväisyyksiä sekä eroavaisuuksia vertailtiin opinnäytetyön tekijöiden välillä.

Värikoodatut ja tutkimusongelman kannalta merkittävät alkuperäisilmaukset pelkistettiin ryhmittelyä ja abstrahointia varten. Saman sanoman sisältämät alkuperäisilmaukset tiivistettiin ja pelkistettiin yhdeksi ilmaukseksi, kuitenkin muuttamatta sen merkitystä. Pelkistettyjä ilmauksia oli yhteensä 171 kappaletta. Kaikkein alkuperäisilmausten pelkistämisen jälkeen ilmaukset ryhmiteltiin alakategorioihin, joita laadittiin yhteensä 27 kappaletta. Ryhmittely tapahtui aineistolähtöisesti, ilman teoreettisia etukäteisolettamuksia, jolloin yhteneville ilmauksille laadittiin oma alakategoria edeten yksittäisestä kohti yleistä.

Yhtenevistä alakategorioista laadittiin yläkategoriat, joita kirjattiin yhteensä yhdeksän kappaletta. Niin ala- kuin yläkategorioita yhdisti kaksi yhdistävää kategoriaa. Yhdistävien kategorioiden avulla todettiin yhtenäiset ratkaisut Iisalmen kunnallisissa päiväkodeissa ilmenneeseen kehittämistarpeeseen ja ongelmaan. Abstrahoinnissa huomioitiin kiusaamista ennaltaehkäisevän työn konteksti, joten tuloksiin luotiin kaksi erillistä kaaviota kokonaisvaltaisemman ymmärrettävyyden takaamiseksi. Toisessa kaaviossa käsitellään ainoastaan kehitettävälle tuotteelle asetettuja toiveita ja vaatimuksia sekä pohdintaa, kun taas toisessa kaaviossa käsitellään kiusaamista ja sen ennaltaehkäisyä laajempaa kokonaisuutena. Tämä nähtiin merkittäväksi osaksi kehitettävän tuotteen kannalta, sillä eriyttämisen avulla pystyttiin ymmärtämään ja havainnoimaan kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä kokonaisvaltaisemmin. Lisäksi kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman asiasisältöä oli yksinkertaista ja järjestelmällistä luonnostella jäsennellyn kaavion avulla (liite 7).

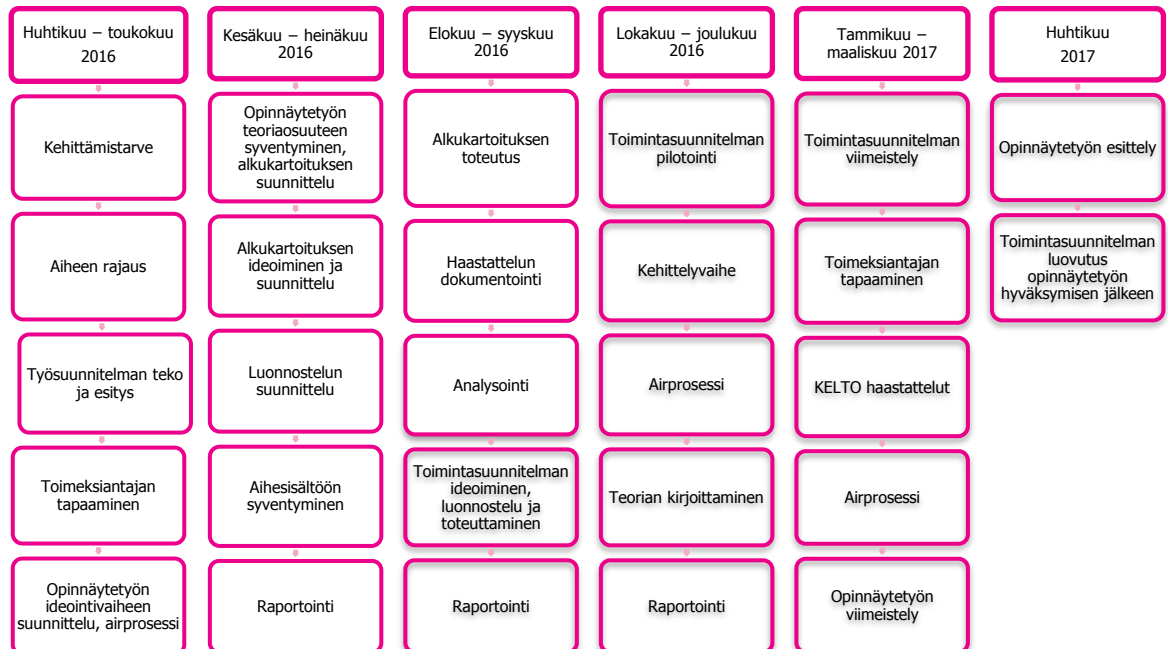
6.6 Opinnäytetyön aikataulu, resurssit, ohjaus- ja yhteistyötapaamiset

Opinnäytetyöprosessin aikana opiskelijat saivat ohjaavilta opettajilta tukea työn ideoimisessa, tuottamisessa sekä viimeistelyssä. Ohjaavien opettajien tapaamisia toteutettiin yhteensä viisi kertaa. Toimeksiantajan kanssa toteutettiin tiivistä yhteistyötä, jonka tulos vaikutti positiivisesti kehitettävään tuotteeseen ja sen sisältöön. Tapaamisia, joissa oli paikalla ohjaava opettaja ja toimeksiantaja toteutettiin yhteensä kolme kertaa. Toimeksiantajaa tavattiin lisäksi kolme kertaa ilman ohjaavan opettajan läsnäoloa sekä häneen pidettiin tiivistä yhteyttä sähköpostitse. Fokusryhmähaastatteluun osallistuvat kohderyhmän henkilöt tavattiin samana päivänä, jolloin alkukartoitus toteutettiin (15.-16.9.2016). Opinnäytetyöprosessin sekä tuotteistamisprosessin loppupuolella opiskelijat konsultoivat kahta Iisalmen alueen kiertävää erityislastentarhanopettajaa ja yhteistyö oli tarpeellinen kehittämissä ilmenneiden ”solmukohtien” ratkaisemiseksi.

Opinnäytetyön resurssina käytettiin opinnäytetyön tekijöiden työpanosta, motivaatiota sekä ammatillista työtettä. Resursseihin lukeutuivat Iisalmen kaupungin varhaiskasvatuspäällikkö, fokusryhmähaastatteluihin osallistuneet päiväkotien edustajat, pilotoinnin toteuttaneet kohderyhmän henkilöt ja kiertävät erityislastentarhanopettajat. Opinnäytetyöprosessin aikana ei muodostunut taloudellisia kustannuksia.

Opinnäytetyön aihekuvauksen laadinta aloitettiin tammikuussa 2016 (kuvio 3), jolloin otettiin ensimmäisen kerran puhelimitse yhteyttä varhaiskasvatus päällikkö Sinikka Hyväriseen. Ensimmäinen tapaaminen toimeksiantajan kanssa toteutui helmikuussa vuonna 2016, jolloin opinnäytetyön aihe rajattiin koskemaan kaikkia Iisalmen kunnallisia päiväkoteja sekä aihekuvaus hyväksyttiin. Aihekuvausten laadinnan jälkeen siirryttiin kehittämään opinnäytetyön työsuunnitelma, joka esitettiin keväällä 2016. Opinnäytetyölle anottu tutkimuslupa (liitteet 3 ja 4) hyväksyttiin viranhaltijan, varhaiskasvatuksen päällikön, toimesta elokuussa vuonna 2016. Ideointivaiheen sisältämä, alkukartoituksen toiminut, fokusryhmähaastattelut toteutettiin 15.–16.9., jonka jälkeen niiden tulokset analysoitiin. Kehittämistyönä syntyvän kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman luonnostelu ja kehittäminen aloitettiin alkukartoituksen jälkeen, jotta kehitettävä tuote tulee vastaamaan kohderyhmän asettamiin toiveisiin, tarkoitukseen ja vaatimuksiin.

Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman pilotoitiin viikoilla 43–51, vuonna 2016. Pilotoinnista saatu palaute ja kehittämissideat analysoitiin kolmiasteisella airprosessi-menetelmällä, jonka jälkeen toimintasuunnitelmaa kehitettiin saatujen korjausehdotusten pohjalta. Viimeistely ja lopullinen kehittäminen hyväksyttiin Iisalmen varhaiskasvatuksen johtajalla maaliskuussa vuonna 2017. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma toimitettiin Iisalmen kunnallisten päiväkotien käyttöön opinnäytetyön esityksen jälkeen. Opinnäytetyö valmistui huhtikuussa 2017, jolloin myös kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma luovutettiin päiväkotien käyttöön.

KUVIO 3. Opinnäytetyön aikataulu (Pyhäjärvi, Repo ja Repo-Patronen 2016b).

Yhteistyön merkitystä opinnäytetyöprosessin aikana ei voi korostaa tarpeeksi. Ilman ohjaus- ja yhteistyötapaamisia ei kehitettävää tuotetta olisi voitu tuottaa vastaamaan ilmenneeseen tarpeeseen. Tuotteen sisältö olisi voinut jäädä hyvin irralliseksi, eikä tällöin olisi palvellut kohderyhmäänsä työelämässä. Jokaisen opinnäytetyön prosessiin osallistuneen yhteistyökumppanin ja -tahon antamaa tukea, osallisuutta sekä kehittämistarpeita pidettiin erittäin tärkeänä ja arvokkaana.

7 KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN TUOTTEISTAMISPROSESSI

Kehittämistyöllä tarkoitetaan toiminnallista työtä, joka on ongelmalähtöinen. Kehittämistyön tarkoituksena on kerätä systemaattisesti tietoa, jonka avulla löydetään uusia sovelluksia ongelman ratkaisuksi. (Tilastokeskus s.a.) Kehittämistyö toteutettiin osana tuotteistamisprosessia, jossa korostuu moniammatillinen työskentely. Lisäksi ammattilaisen tulee huomioida sosiaali- ja terveysalan tuotteistamisessa esiintyvät erityispiirteet. (Jämsä ja Manninen 2000, 10.)

Sosiaalialan kehittämistyöllä tarkoitetaan materiaalisia tuotteita, eli tavaratuotteita, palvelutuotteita sekä materiaalityönteon ja palvelun yhdistelmiä. Tuotteen tai palvelun tulee olla selkeästi rajattu ja täsmennetty sekä hinnoiteltavissa. Sosiaali- ja terveysalan tuotetta kehitettäessä tulee ottaa huomioon sosiaali- ja terveysalan tavoitteet, sisältöä tukeva vuorovaikutus sekä kohderyhmän tarpeet ja vaatimukset. Lähtökohtana tuotteistamisprosessissa on aina asiakas, joita samalla tuotteella saattaa olla useita. Asiakkaita ovat tuotteenostajat, joita ovat niin julkiset kuin yksityiset organisaatiot, kunnat ja kuntayhtymät, erilaiset laitokset ja järjestöt sekä yksityishenkilöt. Kun tuotteistetaan laadusta kehittämistyötä, jokainen asiakastaso otetaan huomioon erityispiirteineen ja -tarpeineen sekä heidän mielipiteitään kuunnellaan, kun tuotetta suunnitellaan ja luodaan. Uuden tuotteen kehittämisenä on kolme vaihetta: kehittämistarpeen tunnistaminen, tuotteistamisprosessi ja valmis tuote. (Jämsä ja Manninen 2000, 13–21.)

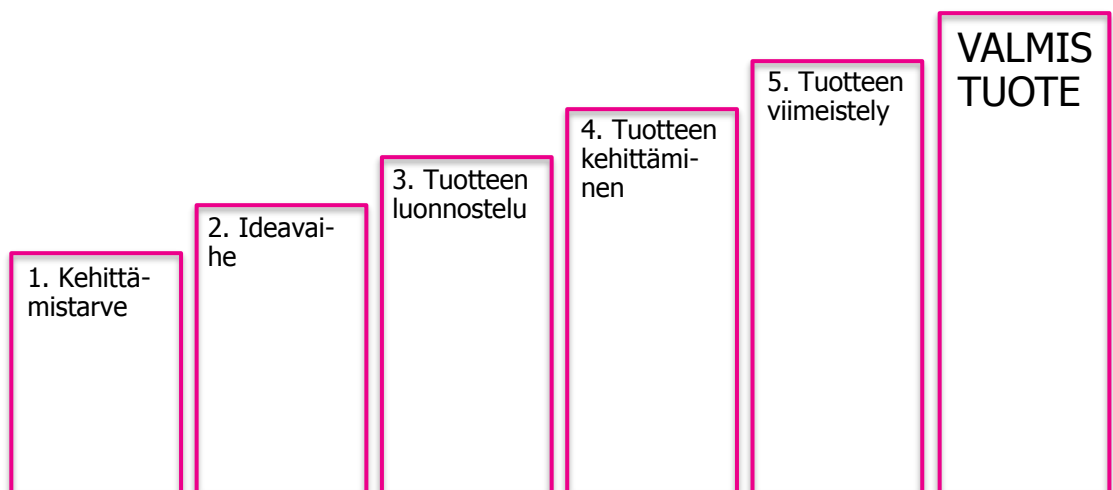
Opinnäytetyö toteutettiin eri tutkimusmenetelmien avulla ja tuotoksena laadittiin toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Opinnäytetyössä kiinnitettiin erityisesti huomiota Jämsän ja Mannisen tuotteistamisprosessiin (2000), jossa ensiksi tunnistetaan kehittämistarpeita ja ongelmia, jonka jälkeen siirrytään ideointivaiheeseen, tuotteen luonnosteluun ja kehittelyyn ja lopuksi tuote viimeistellään. Opinnäytetyön aikana toteutunut tuotteistamisprosessi eteni vaiheittain ja sen aikana toteutettiin luovaa ja vapaata visiointia. Kehittämiseen vaikuttavat rajoitteet, urautuminen sekä mahdolliset sidokset otettiin huomioon tuotteen kehittelyssä, jolloin prosessin tuloksia kyettiin analysoimaan kriittisesti.

7.1 Ongelman ja kehittämistarpeen tunnistaminen sekä tuotteistamisen eteneminen

Erilaiset laadun kehittämisen menetelmät ovat osana sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistä. Kyseiset menetelmät tukevat kehittämisen tavoitetta, joka on yleensä palvelun tai tuotteen parantaminen tai kehittäminen. Palveluita ja tuotteita voidaan kehittää arviointitiedon perusteella. Arviointitietoa ovat esimerkiksi asiakkaalta kerätty tieto nykyisistä palveluista sekä erilaiset selvitykset ja tutkimukset, joiden avulla kerätään tietoa tuotteen tai palvelun nykytilanteesta. Asiakkaan laatimien tarpeiden ja vaatimusten pohjalta voidaan myös kehittää täysin uusi tuote tai palvelu. Ongelman laajuuden, eli asiaan liittyvien asiakasryhmien sekä yleisyyden ja konseptin, selvittäminen on keskeisintä kehittämistarpeen täsmentämisessä. Ongelmista ja kehittämistarpeista saatetaan olla erimielitä eri osapuolten, kuten asiakkaan ja palvelutarjoajien kesken. Jämsä ja Manninen painottavatkin, että tarvittaessa tulee kehittämistarpeista tehdä esi- ja lisäselvityksiä. Mikäli tarvittavia esiselvityksiä ei

toteuteta, kehittämistyön suunnittelussa ja toteutuksessa, rahoituksen hankinnassa sekä markkinoinnissa ja kysynnässä saattaa ilmetä haasteita. (Jämsä ja Manninen 2000, 28–33.)

Sosiaali- ja terveysalan tuotekehitysprosessissa etenee tuotekehityksen perusvaiheiden mukaisesti ja siinä korostuu viisi eri vaihetta, jotka ovat ongelmien tai kehittämistarpeiden tunnistaminen, ideavaihe, tuotteen luonnostelu, kehittäminen ja tuotteen viimeistely (kuvio 4.). Jokaisella tuotteistamisprosessilla on omat tavoitteensa ja tuotoksensa. Asiakkaiden terveystarpeet, yhteiskunnallista päätöksistä johtuvat muutokset, uusi tieto ja ymmärrys toiminnan tavoitteista ja lähtökohdista sekä yhtenäinen ammattihenkilöstö luovat kehittämistarpeita. Huomio on kiinnitettävä tunnistettavaan ongelmaan tai kehittämistarpeeseen, johon kehittämisprosessin avulla pyritään vastaamaan. Jämsä ja Manninen (2000, 29, 32) korostavat asiantuntijoiden ja tahojen sekä eri sidosryhmien välistä yhteistyötä, jotta taataan laadukas tuotekehitysprosessi. Informaatiota välittävää tuotetta työstettäessä on lisäksi huomioitava tuotteistamisprosessiin vaikuttavat haasteet, kuten asiasisällön ymmärrettävyys, päi-
vittävyys ja tiedon ajankohtaisuus. Näin ollen tuotetta voidaan käsitellä kriittisesti ja tavoittaa visio, eli tavoitetila. (Jämsä ja Manninen 2000, 28–29.).

KUVIO 4. Tuotteistamisprosessi (Jämsä ja Manninen 2000, 28).

Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman kehittämistarve vahvistui Iisalmen varhaiskasvatuksen päällikön toimesta. Kehittämistarpeen ilmettyä aloitettiin kiusaamisen ennaltaehkäisyyn suunnatun toimintasuunnitelman tuotteistamisprosessi. Asiakkaalta, eli toimeksiantajalta sekä kohderyhmältä, kerättiin arviointitietoa sekä vaatimuksia kehitettävää tuotetta varten. Lisäksi prosessin aikana huomioitiin kiusaamista ennaltaehkäisevän työn konteksti. Näin ollen prosessityöskentely toimi asiakaslähtöisesti, jolloin asiakkaalta nousseet tarpeet ja asiakkaan toimintakulttuuri sekä -ympäristö huomioitiin tuotetta ideoidessa, luonnostelussa, kehittämisessä sekä viimeistelyssä.

7.2 Tuotteistamisprosessin ideavaihe

Tuotteistamisprosessin ideointiprosessiin edetään, kun kehittämistarve on varmistunut. Ratkaisukeinoja ei ongelmaan ole vielä löydetty, joten ideointiprosessin aikana etsitään erilaisia, innovatiivisia ja

ajankohtaisia vaihtoehtoja ratkaisun selvittämiseksi. Yleisimpiä menetelmiä ovat luova toiminta ja ongelmanratkaisu, joista esimerkkinä toimii tuplatiimi ja sen sovellus air-opera. Kyseinen työskentelytapa koostuu kahdesta erillisestä työskentelymallista. Airprosessi on kolmivaiheinen ja se sisältää analyysin, ideoinnin ja ratkaisun. Sen avulla tuotteelle pyritään määrittelemään vapaasti erilaisia toteutusideoita ja mahdollisuuksia. Jämsän ja Mannisen mukaan analyysin avulla jäsennetään asia. Ideointi tuottaa uusia ratkaisuvaihtoehtoja, jonka jälkeen pyritään saamaan aikaan yhteinen ratkaisumalli. Ideointivaiheessa monipuolisuutta tuovat erilaiset mielipiteet. Uusia näkökulmia tuodaan esille ja esitetään erilaisia ratkaisuja ongelmaan. Arvioinnin toteuttaa ideoiden kehittäjät, joiden tulisi muistaa kriittisyys ideoiden suhteen. Kehittämistyön toimeksiantajalta on syytä pyytää arviointia, jolloin eri osapuolien tarpeet ja näkökulmat otetaan huomioon. (Jämsä ja Manninen 2000, 36, 38, 40.)

Opinnäytetyön prosessin aikana toteutetun ideointivaihe aloitettiin kehittämistarpeen vahvistumisen jälkeen. Ensimmäiseksi tuotteen konteksti jäsennettiin analysoinnin avulla, jolloin tuotteistamisen vaiheet käytiin huolellisesti läpi. Ideoinnin avulla prosessin eri vaiheille löydettiin eri ratkaisuvaihtoehtoja. Ideoinnissa hyödynnettiin ajatuskartta-tekniikkaa, jolloin paperille kirjattiin kaikkien vaiheiden eteneminen, vaiheiden toteutukseen liittyvät hyödyt, haitat sekä tuotteen kehityksen kannalta merkittävät asiat. Ideointivaiheessa opinnäytetyöntekijät työskentelivät tiiviisti ryhmänä löytääkseen oikeat ratkaisut kehittämistarpeeseen ja kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman asiasisältöön. Kehittämistyötä tarkasteltiin tuotekonseptin näkökulmasta, jolloin otettiin huomioon eri ratkaisuvaihtoehtojen hyödyt, eroavaisuudet, käyttöönotosta johtuvat muutokset työssä sekä kohde-ryhmän. Lisäksi ideointivaiheessa huomioitiin vaihtoehdon valinnan seurannaisvaikutukset, kuten tuotteen valmistukseen lukeutuvat seuraukset, kustannuksen ja markkinoinnin sekä toteuttamis- ja rahoitusmahdollisuudet. Lopulliseen ratkaisuun päädyttiin, kun kaikki analyysit ja ideat olivat perusteellisesti ja kriittisesti tarkasteltu.

Ideointivaiheeseen kuuluu olennaisena osana asiakkaan mielipiteen huomioiminen. Opinnäytetyön alkukartoituksessa kerättiin asiakkaan eli toimeksiantajan sekä käyttäjäryhmän mielipide kehitettävästä tuotteesta, mikä toimi tutkittavana aineistona. Opinnäytetyön aineiston keruumenetelmäksi valikoitui fokusryhmähaastattelu. Aineistonkeruun vaihtoehtoisena ratkaisuna toimi webropol-kyselylomake, joka kuitenkin hylättiin sen mahdollisen vajaan vastausprosentin, tuloksettomuuden sekä epäluotettavuuden vuoksi. Selektoitu yksilöhaastattelu ei ollut aineistonkeruun ratkaisuvaihtoehtona, sillä sen koettiin luovan suppea ja riittämätön aineisto tutkimusta varten. Haastatteluissa Iisalmen päiväkotien edustajat toivat ilmi arviointitietoa kehittämisen edistämiseksi ja esittivät toiveensa sekä vaatimuksensa kehitettävälle tuotteelle. Tutkimuskysymysten avulla selvitettiin asiakkaan mielipidettä siitä, millainen toimintasuunnitelman vastaisi käytännön tarpeeseen ja ratkaisisi kehittämistarpeen. Dokumentoinnin ja aineiston analyysin jälkeen suoritettiin tuplatiimin sovelluksena toteutuva kolmivaiheinen airprosessi, jonka avulla ideavaiheen tuloksia jäsennettiin luonnosteluvaihetta varten. Työskentelyssä korostui analyttinen, ideoiva sekä kriittinen työote.

7.3 Tuotteistamisprosessin luonnosteluvaihe

Luonnosteluvaihe voidaan aloittaa, kun on tehty päätös siitä, millainen tuote on tarkoitus suunnitella ja valmistaa. Tuotekonsepti sekä suunnittelua ja valmistamista ohjaavat tekijät ja näkökohdat tulisi kartoittaa ennen luonnostelun aloittamista. Turvataksaan ja taatakseen tuotteen laatu, on kehittäjien huomioitava tuotekehityksen tärkeimmät osa-alueet, jotka ovat asiakasprofiili, palvelujen tuottaja, toimintaympäristö, tuotteen asiasisältö, sidosryhmät, säädökset ja ohjeet, asiantuntija tieto, rahoitus vaihtoehdot sekä arvot ja periaatteet. Eri näkökohtia analysoimalla voidaan tarkastella eri osa-alueiden välisiä yhteyksiä ja löytää ne tekijät, jotka ovat suunniteltavan tuotteen kannalta merkittäviä. Jämsän ja Mannisen (2000, 51–52) mukaan:

Tuotekonsepti täsmentyy tuotekuvaukseksi eli tuotespesifikaatioksi siten, että vastaukset seuraaviin kysymyksiin löytyvät:

1. *ketkä ja millaisia ovat tuotteen käyttäjät ja hyödynsaajat*
2. *keitä ovat muut henkilöt tai osapuolet ja mitkä ovat organisaatiot ja yksiköt, jotka osallistuvat tuotteen käyttöön ja joista sen hyödyntäminen riippuu*
3. *mitkä ovat tuotteen käytön välittömät, keskipitkän ja pitkän tähtäimen tavoitteet ja mitä tavoitteiden saavuttaminen edellyttää*
4. *mitä arvoja ja periaatteita tuotteen toivotaan todentavan ja mitkä periaatteet ohjaavat sen suunnittelua ja valmistamista*
5. *mitkä ovat tuotteen välittämät yksilöidyt asiasisällöt*
6. *mitä osia, väli- ja oheistuotteita tuotteeseen ja sen laadintaan liittyy ja mitä sen käyttö edellyttää*
7. *mitkä ratkaisuvaihtoehdot valintaan eri vaiheissa käytettäväksi tuotteen aikaansaamiseksi*
8. *mitä asiantuntemusta ja yhteistyötä tuotteen valmistamiseen tarvitaan*
9. *mitä materiaalia ja laitteita tarvitaan*
10. *millä tavalla tuotteen suunnittua ja kehittelyä on tarpeen arvioida tuotekehitysprosessin eri vaiheissa*

Luonnosteluvaiheessa otettiin huomioon tuotteen suunnitteluun ja valmistamiseen vaikuttavat tekijät ja näkökulmat sekä tuotekehityksen kannalta merkittävät osa-alueet. Näiden välisiä suhteita analysoitiin. Suunnittelu ja valmistamisvaiheen vaikuttaviksi tekijöiksi määriteltiin tuotteen laadukas asiasisältö sekä tuotteen testaaminen käyttäjäryhmällä. Näihin vaikuttaviin tekijöihin pyrittiin vastaamaan, kun huomioitiin tuotekehityksen kannalta merkittävät osa-alueet, joista esimerkkinä olivat ideavaiheen tulokset, Iisalmen kunnalliset päiväkodit asiakasprofiilina ja toimintaympäristönä sekä asiasisällön laatimiseen vaikuttavat lait, normit, asetukset ja ohjeistukset. Rahoitustarvetta ei tuotteen kehityksen aikana ilmennyt, koska kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma tuotteistettiin sähköisessä muodossa toimeksiantajalle. Laadukkaan asiasisällön laatiminen vaati suunnitelmallista sekä ratkaisukeskeistä työtettä, jotta asiakkaan tarpeeseen pystyttiin vastaamaan tarkoituksenmukaisesti. Toimeksiantajan kanssa toteutettiin tiivistä yhteistyötä luonnosteluvaiheen aikana. Toimeksiantaja ei asettanut tuotteen kehitykselle rajoittavia tekijöitä, joka edesauttoi luovaa työkentelyä luonnosteluvaiheen aikana.

Luonnosteluvaiheessa etsittiin aktiivisesti, monipuolisesti ja -tahoisesti tietoa eri lähteistä. Tiedonhankintasuunnitelman (liite 1) hyötysuhde nousi erityisesti esiin luonnosteluvaiheessa. Luonnosteluvaiheessa etsittiin tuotteelle asetettujen toiveiden ja vaatimusten pohjalta runsaasti informatiivista

materiaalia, jota ei vielä luonnosteluvaiheen alussa rajattu. Tietoa etsittiin niin kiusaamisesta, sen eri muodoista, kiusaamista ennaltaehkäisevästä työstä sekä kontekstiin vaikuttavista muista tekijöistä. Kattavan aineiston kokoamisen jälkeen aloitettiin tuotteen käytännöllisyyden kannalta merkittävä vaihe, eli asiasisällön jäsentäminen. Luonnostelussa huomioitiin johdonmukainen eteneminen, toimintasuunnitelman kattava, mutta samalla napakka kokonaisuus, tuotteen vaikutus vuorovaikutukseen sekä takaamaan kehittämisen jatkumoa dokumentoinnin avulla.

Luonnosteluvaiheen lopussa jäsennettiin pilotoitavan tuotteen asiasisältö, eli kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintasuunnitelmaan tuleva teoreettinen tieto, lainsäädäntö, normit sekä käyttäjäryhmän asettamat toiveet ja vaatimukset. Toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn rajattiin sisältämään saateen, taustatiedot, käsitteiden määrittelyn, keinoja kiusaamisen huomaamiseksi ja tunnistamiseksi, keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi, kasvattajan velvollisuudet, kasvatusyhteistyön määrittelyn ja sen velvollisuudet, kiusaamisen ehkäisyyn toimintasuunnitelman päiväkotii- sekä ryhmäkohtaisesti, arvioinnin ja kirjallisuutta sekä materiaalia. Saateosion tarkoituksena on selvittää työntekijöille toimintasuunnitelman tarkoitus ja tavoite. Taustatiedot sisältävät muun muassa lakiperusteet toimintasuunnitelmalle sekä ihmiskäsitykset ja -arvot. Käsitteen määrittely on kuvaus kiusaamisenmuodoista sekä -ilmiöistä. Toimintasuunnitelma sisältää konkreettisia keinoja kiusaamisen huomaamiseen, tunnistamiseen ja ehkäisyyn. Kasvatusyhteistyö-luvussa perustellaan vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.

Toimintasuunnitelman arvo koostuu päiväkotii- sekä ryhmäkohtaisista toimintasuunnitelmista, joissa korostuvat vuorovaikutuksellisuus ja osallisuus. Toimintasuunnitelmia hyödyntämällä päiväkodin henkilöstö sopii keskeisistä toiminta periaatteista, joiden mukaan toimitaan kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Toimintasuunnitelman osiot ovat myös sovellettavissa varhaiseen puuttumiseen, joka sijoittuu opinnäytetyön rajauksen ulkopuolelle eikä näin ollen sisälly toimintasuunnitelmaan. Tuotteen loppuosa koostuu hyödyllisistä kirjallisuuslähteistä, joiden avulla kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ammatillinen osaaminen voi mahdollisesti syventyä.

7.4 Tuotteen kehittäminen

Luonnosteluvaiheessa valitut ratkaisuvaihtoehdot, periaatteet, rajaukset ja asiantuntijayhteistyö vaikuttavat tuotteen kehittämissä vaiheeseen, joka yleensä alkaa niin sanotun työpiirustuksen laatimisella tai asiasisällön jäsentämisellä. Kyseistä jäsentelyä käytetään, kun kehittämistyön keskeisin ominaisuus on välittää informaatiota. Informaation välittämisen periaatteita käytetään esimerkiksi työntekijöille suunnatussa toimintaohjeessa, jossa keskeinen sisältö pyritään kertomaan täsmällisesti, ymmärrettävästi ja ottaen huomioon vastaanottajan tiedon tarve. Informaatiota välittävissä tuotteissa on omat haasteensa, sillä ongelmia saattaa syntyä asiasisällön valinnassa, määrässä ja rajaamisessa sekä tieto saattaa muuttua ja vanhentua. Lisäksi erilaiset ja epäyhtenäiset kohderyhmät luovat haasteen tuottaa kaikille sopivaa asiasisältöä, jolloin tiedon vastaanottaminen häiriintyy. Asiasisällön tulee olla helposti ymmärrettävää, jotta tuotteesta saatava tieto on omaksuttavissa. Tuotteen kehittämissä vaiheissa korostuu innovatiivinen toiminta. (Jämsä ja Manninen 2000, 54–56.)

Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tuotteistamisprosessin kehittämisvaihe aloitettiin, kun luonnosteluvaiheessa valitut tuotteen rajaukseen liittyvät ratkaisuvaihtoehdot oltiin valittu. Asiasisällön kirjaaminen aloitettiin yhteiskuntatasolla, eli kirjoittamalla lait, normit ja ohjeistukset, joilla oli vaikutusta tuotteen kehittämiseen. Näitä olivat esimerkiksi YK:n lastenoikeuksien sopimus, varhaiskasvatuslaki, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) ja aiemmat tutkimukset liittyen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn alle kouluikäisten lasten parissa. Seuraavaksi määriteltiin kiusaaminen, sen eri muodot ja kuvailtiin kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä sekä siinä huomioitavat tekijät. Toimintasuunnitelmaan huomioitiin yhteisötason merkitys kuvailemalla kasvatusyhteistyön ja lapsen osallisuuden tukeminen vuorovaikutuksellisin menetelmin. Lisäksi yksikkö- ja ryhmäkohtaiset toimintasuunnitelmat tukevat niin yhteisö- kuin yksilötason töitä.

Opinnäytetyön prosessin aikana toteutuneessa kehittämisvaiheessa luotiin välituotteena toiminut toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, joka pilotoitiin kaikissa Iisalmen kunnallisissa päiväkodeissa. Laaja pilotoitkenttä mahdollisti laaja-alaisen tuotteen testauksen, jolloin mahdollisimman moni tuotteen lopullinen käyttäjä pääsi osalliseksi tuotteen kehittämiseen sekä pystyi arvioimaan tuotteen käytännöllisyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta käytännön työssä. Pilotoinnin aikana päiväkodin varhaiskasvatus työntekijät testasivat tuotteen osiot yksi kerrallaan, jonka jälkeen kirjoittivat kommentit sekä kehittämisideat sille suunnatulle pedagogiselle dokumentointilomakkeelle (liite 11). Pilotoinnin aikana kohderyhmän henkilöihin otettiin kaksi kertaa sähköpostitse yhteyttä. Yhteydenottojen avulla pyrittiin takamaan se, että kohderyhmän jäsenet olivat ymmärtäneet pilotointiin liittyvät toteutusohjeet sekä he saivat kysyä lisäohjeistusta tarvittaessa. Pilotoinnin loppuessa, kohderyhmän henkilöt antoivat kirjallisen arvioinnin (liite 12) tuotteen osuuksien vuorovaikutuksellisuudesta, käytännöllisyydestä, informatiivisuudesta ja hyödystä. Kirjallisen arvioinnin jälkeen vastaukset analysoitiin hyödyntäen aiemmin opinnäytetyön prosessin aikana käytettyä airprosessia. Tarvittavat korjaustoimenpiteet suoritettiin toimintasuunnitelman viimeistelyvaiheessa.

7.5 Tuotteen viimeistely

Tärkeää tuotteen viimeistelyn kannalta on tuotteen eri kehittely vaiheissa saatu palaute ja arviointi. Valmisteluvaiheessa tuotetta suositellaan koekäyttämään sen tilaajalla tai asiakkailta. Koekäytöstä saatavaa palautetta kannattaa pyytää tuotteen loppukäyttäjiltä, jotka eivät tunne tuotetta liian tarkasti, koska se saattaa vähentää uusia näkökulmia, kritiikkiä ja kehittämistarpeita. Mikäli aiempaa tuotetta kehitetään, voi entistä tuotetta käyttää uuden vertailun kohteena, jolloin palautteen anto saattaa olla helpompaa. Uuden tuotteen edut sekä korjaamis- ja kehittämistarpeet saattavat nousta konkreettisemmin esille vertailun avulla. Tuotteen viimeistelyvaihe alkaa saatujen palautteiden ja kehittämistarpeiden jälkeen. Yksityiskohtien hiominen, käyttö- tai toteutusohjeiden laadinta sekä huoltotoimenpiteet tai päivittämisen suunnittelu ovat osana tuotteen viimeistelyä. Kehittäjän on hyvä varmistaa, että asiakkaalla on tarvittava tieto tuotteesta ja sen käytöstä. Tehostettu markkinointi painottuu tuotteen viimeistelyn aikana. (Jämsä ja Manninen 2000, 80–81.)

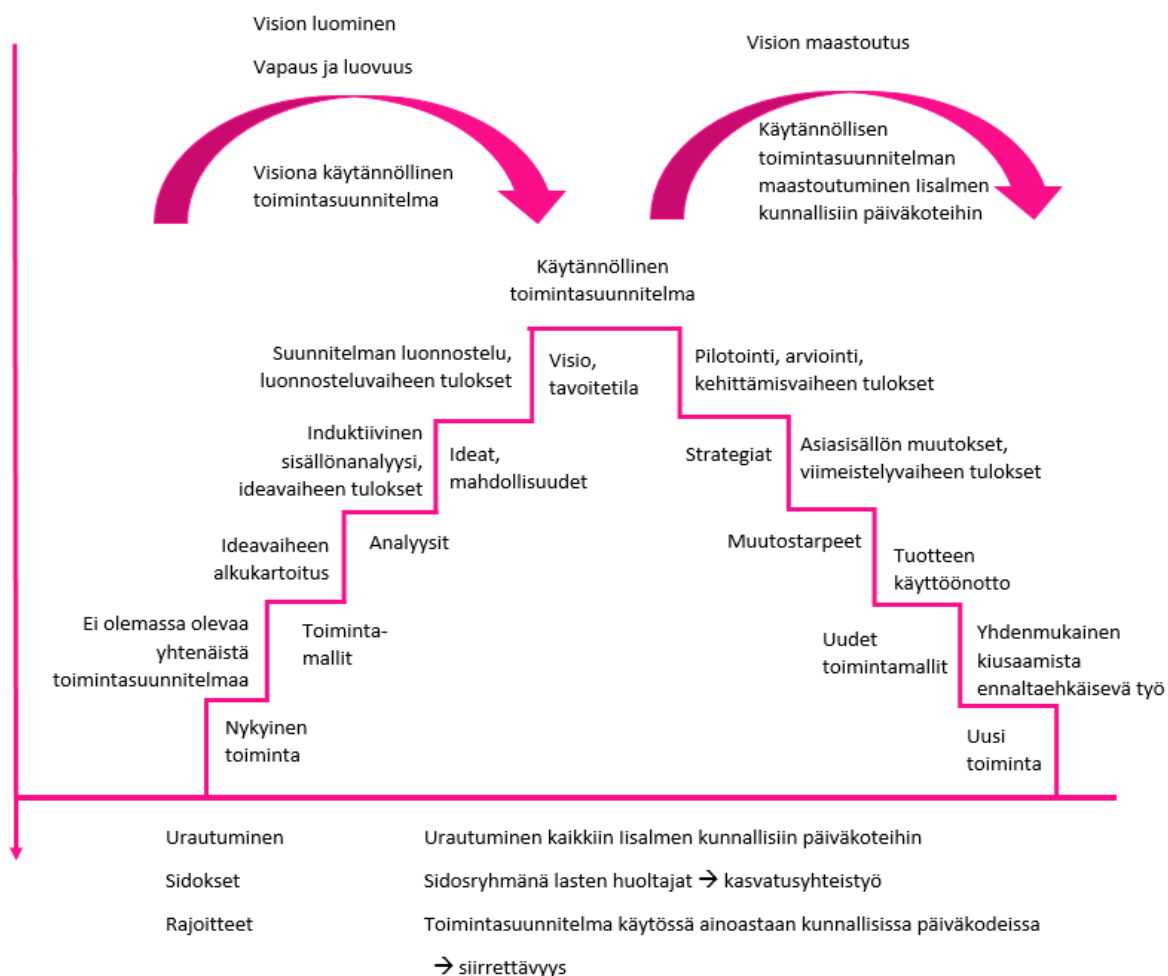
Opinnäytetyön tuotoksena laadittu kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma viimeisteltiin kehittämällä tuotetta vastaamaan pilotoinnissa ilmenneisiin muutostarpeisiin. Asiasisältöä täyden-

nettiin kiertävien erityislastentarhanopettajien konsultoinnista kertyneen materiaalin avulla. Toimeksiantajan kanssa toteutettiin tiivistä yhteistyötä, jotta tuote viimeisteltynä tyydyttää asiakkaan tarpeen. Kehitetty tuote esiteltiin varhaiskasvatuksen johtoryhmän kokouksessa, jolloin johtoryhmän jäsenet vastuutettiin informoimaan jokaista tuotteen käyttäjäryhmän jäsentä tuotteen asiasisällöstä ja tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Kun jokaisella kohderyhmän jäsenellä on tietoisuus tuotteen asiasisällöstä ja sen käyttötarkoituksesta, on toimintasuunnitelman kiusaamisen ennaltaehkäisyyn helpompi ottaa käyttöön.

8 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Opinnäytetyön prosessi on sidoksissa tuotekehittelyyn, jolloin sen merkittävänä lopputuloksena on viimeistelty tuote, eli kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma. Opinnäytetyön tulokset ja oteltiin Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin eri vaiheisiin. Tulokset kirjattiin huomioiden kokonaisvaltaisesti tuotekonteksti, jolloin tuotespesifikaation eli tuotekuvauksen sekä tuotekehityksen eri osa-alueet määritellään yksityiskohtaisemmin ja eriteltyinä prosessin kuvauksesta. Tulosten kirjaaminen pohjautuu kriittiseen tarkasteluun, analysointiin ja ratkaisuun, joita todennetaan esimerkkien avulla.

Tulosten kirjaamisessa hyödynnettiin Jämsän ja Mannisen (2000, 39) tuotekehitysprosessin vapausasteita, jotka tukevat prosessityöskentelyn vaiheita: idea-, luonnostelu-, kehittä- ja viimeistelyvaihetta. Jämsän ja Mannisen tuotekehitysprosessin "vapausasteet" kuvataan kuva 1. porrasteikon sisäpuolella. Porrasteikon ulkopuolella on kuvattu opinnäytetyön aikana toteutetun tuotteistamisprosessin vaiheita ja tuloksia. Tulosten kirjaaminen aloitettiin ideavaiheesta, jolloin kehittämistarve, kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistaminen, oli jo havaittu.

KUVA 1. Tuotekehitysprosessin vapausasteita hyödynnetty opinnäytetyön tuloksissa (mukaillen Jämsä ja Manninen 2000, 39).

Iisalmen päiväkotien nykyiseen toimintaan viitataan kuvan 1 ensimmäisellä portaalla. Nykyisellä toiminnalla tarkoitetaan kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kontekstia, jolloin yhtenäistä kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa ei vielä ole kehitetty. Kyseinen porras kuuluu tuotteistamisprosessin kehittämistarve-vaiheeseen. Opinnäytetyön tuloksissa on huomioitu kehitettävän tuotteen urautuminen kaikkiin Iisalmen kaupungin kunnallisiin päiväkoteihin. Tuotteen käyttöön vaikuttavat lasten huoltajat, tuotteen sidosryhmä, joka huomioitiin koko tuotekehityksen vaiheiden ajan. Rajoitteeksi määriteltiin tuotteen käyttöönotto ainoastaan Iisalmen kunnallisissa päiväkodeissa, mutta kyseinen ongelma voidaan ratkaista tuotteen siirrettävyyden avulla. Näin ollen, tuote tulisi käyttöön kaikkiin Iisalmen kaupungin päiväkoteihin ja mahdollistaisi vielä laaja-alaisemman uuden toiminnan, yhtenäisen kiusaamista ennaltaehkäisevän työn.

Seuraavalla portaalla käsitellään toimintamalleja, jotka esiintyvät Iisalmen päiväkodeissa eri toimintamenetelminä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Päiväkotien toimintamallit, esimerkiksi erilaiset kiusaamista ennaltaehkäisevät työmenetelmät, selvitettiin alkukartoituksen keinoin. Alkukartoituksessa toteutuneet fokusryhmähaastattelut kuuluvat osaksi toimintamallit porrasta, kun taas haastatteluaineistojen analysointi ja tulokset kuuluvat osaksi analyysit-porrasta. Nämä kaksi porrasta (toimintamallit ja analyysit) kuuluvat Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin ideavaiheeseen (kuva 1.) ja kuvaavat opinnäytetyön tuotteistamisprosessin ideavaiheen tuloksia.

Analysoidusta aineistosta löydettiin ideoita ja ratkaisumahdollisuuksia havaittuun kehittämistarpeeseen. Ongelmaan luotiin visio, eli tavoitetila, jonka jälkeen alkoi varsinaisen tuotteen, kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman, tuotteistaminen sekä toimintasuunnitelman luonnostelu. Nämä kaksi porrasta (ideat/mahdollisuudet ja visio/tavoitetila) kuuluvat osaksi Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin luonnosteluvaihetta ja kuvaavat opinnäytetyön tuotteistamisprosessin luonnosteluvaiheen tuloksia.

Strategiavaiheessa suoritettiin luonnostellun tuotteen pilotointi kaikissa Iisalmen kunnallisissa päiväkodeissa, jolloin visio maastoutui työelämään ja eri työyksiköihin. Pilotointi oli tärkeää laadukkaan tuotteen takaamiselle. Päiväkodit antoivat palautetta ja korjausehdotuksia kehitettävästä tuotteesta pilotoinnin jälkeen, jonka myötä aloitettiin tuotteen muutostarpeet. Lisäksi varhaiskasvatuksen johtaja antoi palautetta tuotteen käytännöllisyydestä strategiavaiheen aikana. Strategia- porras kuuluu osaksi Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin kehittämisyvaihetta ja se kuvaa opinnäytetyön tuotteistamisprosessin kehittämisyvaiheen tuloksia.

Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma viimeisteltiin vastaamaan asiakkaan, niin toimeksiantajan kuin kohderyhmän, tarpeita pilotoinnista ilmenneiden kehittämistarpeiden ja varhaiskasvatusjohtajan antaman palautteen sekä kiertävien erityislastentarhanopettajien konsultoinnin avulla. Valmis ja viimeistelty tuote luovutettiin Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien käyttöön, jolloin tuotteen käyttöönotto, eli uudet toimintamallit, mahdollistuivat. Muutostarpeet ja uudet toimintamallit portaavat kuvaavat Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin viimeistelyvaihetta ja ne kuvaavat opinnäytetyön tuotteistamisprosessin viimeistelyvaiheen tuloksia. Tuotteen käyttöönoton, eli uusien toimintamallien myötä, Iisalmen päiväkodeissa mahdollistui uusi toiminta, yhtenäisen kiu-

saamista ennaltaehkäisevän työn, toteutuminen. Porrasasteikon viimeinen porras todentaa opinnäytetyön tuotteistamisprosessin vastanneen ilmenneeseen tarpeeseen, todentaa opinnäytetyön saavutaneen tarkoituksensa ja tavoitteensa sekä ratkaiseen opinnäytetyön tutkimusongelman.

8.1 Tuotteistamisprosessin tulokset

Tuotteistamisprosessin tulos -osiossa käsitellään yksityiskohtaisemmin prosessin eri vaiheissa syntyneitä tuloksia. Tuotteistamisprosessin tulokset määräytyivät, kun täsmentyneen tuotekuvauksen kymmeneen osa-alueeseen löydettiin vastaukset. Tuotekuvauksen osa-alueisiin kuuluvat:

1. tuotteen käyttäjät ja hyödynsaajat
2. tuotteen käyttöön ja hyödyntämiseen vaikuttavat osapuolet tai organisaatiot
3. välittömät, keskipitkät ja pitkántähtäimen tavoitteet sekä niiden edellytykset
4. tuotteella todennettavat arvot ja periaatteet, jotka ohjaavat tuotteen suunnittelua ja valmistamista
5. tuotteen välittömät yksilöidyt asiasisällöt
6. tuotteeseen liittyvät osat, väli- ja oheistuotteet sekä niiden käytön edellytykset
7. eri vaiheiden ratkaisuvaihtoehdot
8. tuotteen valmistamiseen tarvittava yhteistyö ja asiantuntemus
9. tarvittavat materiaalit ja laitteet
10. tuotteen suunnittelun ja kehittelyn arviointi (mukaillen Jämsä ja Manninen 2000, 51–52).

Opinnäytetyön tuotoksena syntyneen kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman käyttäjinä ja välittöminä hyödynsaajina toimivat Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien varhaiskasvattajat. Tuotteen käyttöön ja sen hyödyntämiseen vaikuttavat päiväkotien henkilökunnat, jotka ovat vastuussa tuotteen tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Lisäksi tuotteen käyttämiseen vaikuttavat lasten huoltajat, jotka toimivat tuotteen sidosryhmänä. Kasvatusyhteistyön merkitys ja vaikutus on huomioitu tuotteen asiasisällössä sekä käytössä muun muassa vuorovaikutuksellisuuden menetelmin. Kiusaamista ennaltaehkäisevän tuotteen välitön tavoite on toimia käytännöllisenä apuvälineenä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Keskipitkäksi tavoitteeksi määriteltiin Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien varhaiskasvattajien kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistuminen. Pitkántähtäimen tavoitteeksi asetettiin kiusaamisen vähentyminen ennaltaehkäisevän työn tuotoksena.

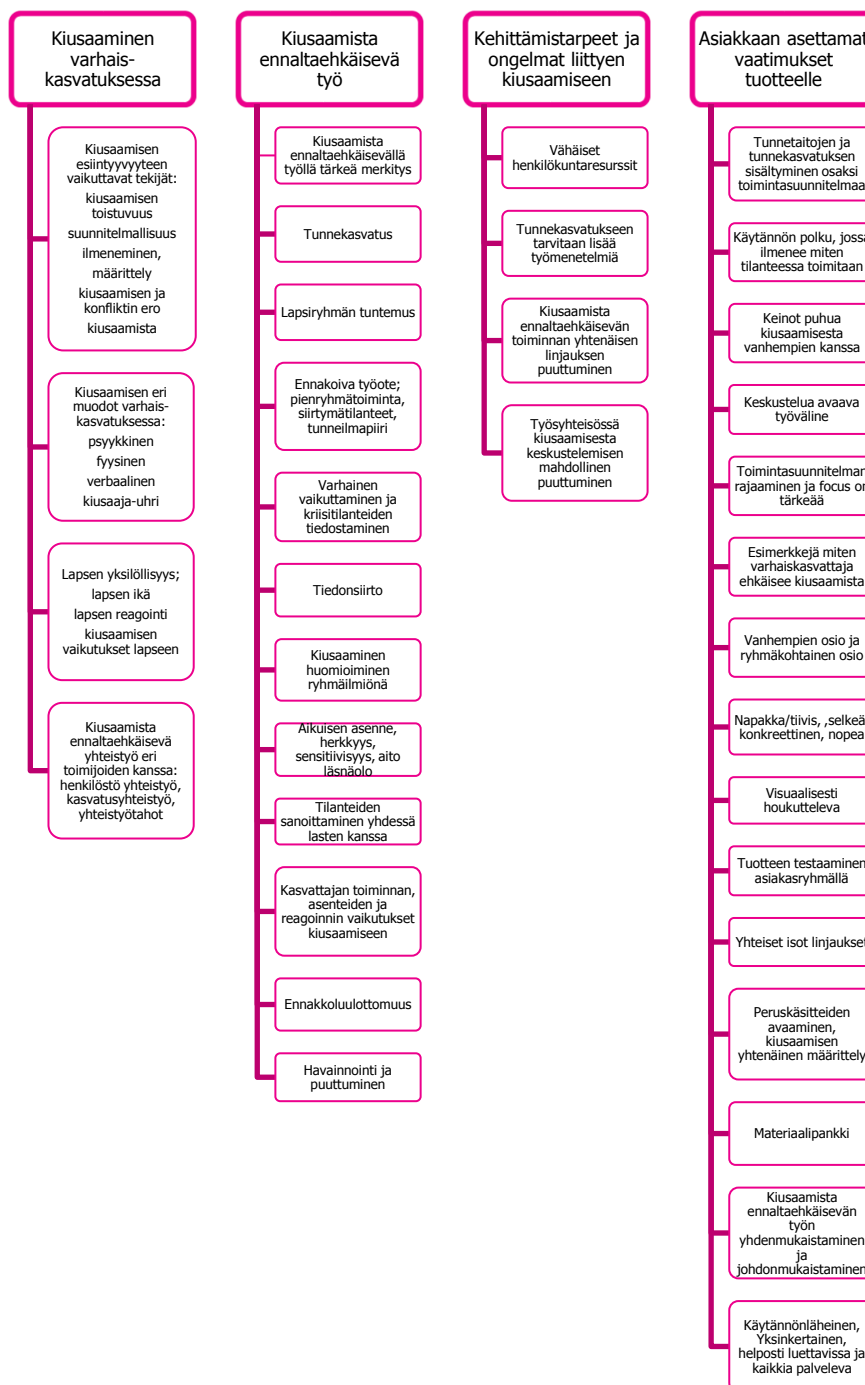
Tuotteella voidaan todentaa suunnitelmallisen kiusaamista ennaltaehkäisevän työn merkitys, jossa korostuu vuorovaikutuksellisuus niin työntekijän, työryhmän kuin lasten huoltajien välillä. Lait, suositukset ja ohjeistukset sekä toimeksiantajan ja käyttäjäryhmän asettamat vaateet toimivat toimintasuunnitelman asiasisällön ohjaavina tekijöinä. Tuotteen yksilöidyt asiasisällöt tukevat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2016). Asiasisältö on laadultaan informatiivinen ja sen painopiste kohdistuu suunnitelmallisuuteen sekä vuorovaikutuksellisuuteen. Tuotteen kehityksen aikana käyttäjäryhmä arvioi tuotteen käytännöllisyyttä kahdelle erilliselle dokumentointilomakkeelle, jotka toimivat tuolloisen välituotteen kehittämismateriaalina. Tuotetta tulee arvioida säännöllisin väliajoin, jotta toimintasuunnitelma toimii käytännöllisenä apuvälineenä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Käyttäjäryhmän tulee sitoutua tuotteen tarkoituksenmukaiseen käyttöön ja tarvittaessa tuoda tuotteen kehittämisideoita esille.

Tuotteistamisprosessin eri vaiheissa toteutetut ratkaisuvaihtoehdot olivat tarkkaan ja kriittisesti harkittuja. Kehittämistarpeeseen vastattiin asiakaslähtöisesti, jolloin tuotteella on todennäköisempi vaste asetettuun tarpeeseen. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman valmistamiseen tarvittiin usean eri tahon tarjoamaa yhteistyötä ja asiantuntemusta. Yhteistyö ja jaettu asiantuntemus olivat merkittävänä osana tuotteen kehittämistä. Tuote kehitettiin sähköisenä materiaalina, jolloin sen laatimiseen tarvittiin tietoteknologisia välineitä, kuten tietokonetta ja nauhureita.

Tuote luovutetaan sähköisenä materiaalina, mutta käyttäjäryhmä voi halutessaan tulostaa sen käyttöönsä paperisena versiona. Tuotteen päivittäminen on lisäksi helpompaa, kun tuote luovutetaan sähköisessä asiakirjamuodossa. Tuotteen käyttö edellyttää tietokoneen ja mahdollisesti tulostimen sekä paperin käyttöä. Kestävän kehityksen näkökulmasta tuotteen kehityksessä huomioitiin sähköinen käyttö, joka vähentää esimerkiksi paperin käytön kustannuksia. Kiusaamisen ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa ja sen eri tuotteistamisen vaiheita arvioitiin ja analysoitiin säännöllisesti, jotta tuotteelle valikoituneet tavoitteelliset ratkaisuvaihtoehdot täsmentyivät. Tuotteen käyttäjäryhmä arvioi tuotetta sen kehittelyvaiheessa ja toimeksiantaja antoi arvionsa viimeistellystä tuotteesta.

8.2 Ideavaiheen tulokset

Ideavaiheen tuloksissa hyödynnettiin fokusryhmähaastatteluissa käytettyjä teema-alueita, joita ovat *kiusaaminen varhaiskasvatuksessa, kiusaamista ennaltaehkäisevä työ, kehittämistarpeet ja ongelmat liittyen kiusaamiseen varhaiskasvatuksessa ja asiakkaan asettamat vaatimukset tuotteelle*. Tulokset kirjattiin siten, että jokaisen teema-alueen asiasisältöön kerättiin analysoidusta tutkimusaineistosta tärkeimmät huomiot kehitettävän tuotteen kannalta. Kolmen eri haastattelun aineistoissa ei havaittu huomattavia eroavaisuuksia, mutta yhtäläisyydet olivat merkittäviä. Kiusaamisen ilmenemisessä havaittiin päiväkotien välillä eroavaisuuksia, mutta kehitettävälle tuotteelle asetetut toiveet ja vaatimukset olivat hyvin samankaltaisia (kuvio 5).

KUVIO 5. Ideavaiheen tulokset. (Pyhäjärvi, Repo ja Repo-Patronen 2017).

Ideointivaiheen tulokset olivat yhdenmukaiset ja kehitettävän tuotteen kannalta merkittävät. Kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kontekstin taustalla määriteltiin vaikuttaviksi tekijöiksi kiusaamisen eri muodot, niiden ilmeneminen, toistuvuus ja tarkoituksellisuus varhaiskasvatuksessa, lapsen yksilöllinen reagointi kiusaamiseen, kiusaamisen ja konfliktin ero sekä tunnekasvatus. Kiusaamisen ennaltaehkäisevä työ nousi tärkeäksi työn elementiksi, joista toimivat esimerkkinä ennakointityö, havainnointi ja lapsiryhmän tuntemus. Haastatteluissa tarkasteltiin myös kriittisesti työhön liittyviä kehitettäviä osa-alueita, joista esimerkkinä mainittiin vähäiset henkilökuntaresurssit. Haastatteluissa korostettiin vuorovaikutuksellisuuden merkitystä niin työyhteisön, lapsen kuin tämän huoltajien välillä. Sen voidaan nähdä olevan avoimen ja luottamuksellisen yhteistyön kulmakivi, jonka avulla lapsen kehityksestä, oppimisesta ja hoidosta muodostuu eheä kokonaisuus. Kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kontekstin selvittäminen oli perusedellytys laadukkaana ja käytännönläheisen tuotteen laatimiseksi. (kuviokuva 5.)

Asiakkaan, eli kohderyhmän, mielipide oli selkeä kehitettävän tuotteen vaatimuksista; tuotteen tulee olla yksinkertainen, napakka, käytännönläheinen ja selkeä. Sen tulee sisältää yhtenäisiä määritelmiä kiusaamisesta ja sen eri muodoista, yksikkö-, ryhmä- ja vanhempienosion sekä tuoda esille erilaisia työmenetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Toimintasuunnitelman toivottiin sisältävän määritelmän ja ohjeistuksena toimivan käytännön ”polun”, jonka mukaan edetään kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja puuttumisessa. Lisäksi sen tulisi toimia keskustelua avaavana, vuorovaikutuksellisenä työvälineenä niin työryhmässä kuin kasvatusyhteistyössä. Yhden haastateltavan mielipide toimii mainiona esimerkkinä tuotteelle asetetuista toiveista ja vaatimuksista:

”Se voi olla joku semmonen tiivis paketti, ettei liian laaja. Helposti luettava, että kaikki saa siihen perehtyä rauhassa. Semmonen yksinkertainen, turha sanahelinä pois. Sieltä löytyy tiivistelmä, se mikä palvelee kaikkia. Tavoite, mikä on oikeasti saavutettavissa. Yksi A4 joku nuolilla, että tässä ja tässä tilanteessa toimitaan näin joku polku, joku semmonen.”

Aineiston analysoinnissa oli kuitenkin kriittisesti huomioitava, että kaksi päiväkodin edustajaa olivat estyneitä osallistumaan haastatteluun, jonka seurauksena yksi haastatteluista toteutettiin yksilöhaastatteluna. Tällä voi olla vaikutusta ideavaiheen tulosten yhteneväisyyteen ja eroavaisuuteen yhden haastattelun puutteellisen ryhmän ja tämän jakamien mielipiteiden ja asiantuntijuuden vuoksi. Huomioitavia kuitenkin ovat tulosten laaja-alaisuus, rehellisyys sekä teemalähtöisyys. Aineiston todennäköisyyteen vaikutti haastatteluiden avoin ilmapiiri, jossa jokaisen mielipide oli yhtä tärkeä ja hyödyllinen. Haastatteluissa keskustelu sisältyi ennalta määrättyihin teemoihin, mutta se oli luonteeltaan joustavaa, luonnollista sekä riittoisaa. Haastatteluiden onnistumiseen vaikutti haastattelijoiden suunnitelmallinen työote, jossa huomioitiin etukäteen mahdolliset vuorovaikutukseen vaikuttavat tekijät, kuten keskusteluteemojen lähettäminen etukäteen osallisille, haastattelu tila, aika sekä ryhmäasettelut.

8.3 Luonnosteluvaiheen tulokset

Luonnosteluvaiheessa oli tärkeää analysoida tuotekehityksen asiakasprofiiliin, palveluntuottajan, toimintaympäristön, tuotteen asiasisällön, sidosryhmien, asiantuntijatiedon sekä arvojen, periaatteiden ja ohjeistuksien välisiä suhteita. Asiakasprofiilissa huomioitiin päiväkotien erilaiset toimintaperiaatteet, jotka ovat sidoksissa tiettyyn pedagogiikkaan tai ajattelumalliin. Jokaisen päiväkodin toiminta pohjautuu lakiin, asetuksiin, etiikkaan sekä yhtenäisiin varhaiskasvatuksen perusteisiin, jolloin toimintasuunnitelman kehittämisen kannalta etsittiin päiväkotien yhtenevät rakenteet. Asiakasprofiilin kokonaisvaltainen ymmärtäminen todettiin vaativan myös asiakkaan arvomaailman sekä toimintaympäristön hahmottamista.

Asiakasprofiilin toimintaympäristönä on Iisalmen kaupungin kunnalliset päiväkotiympäristöt ja organisaatiokokonaisuus, joiden välinen suhde on kiistaton. Molemmat huomioitiin kokonaisuudessaan ja vaikuttavuudessaan, kun kehitettiin kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa. Näin ollen palveluntuottaja, eli kehittämistyöryhmä, oli välittömästi riippuvainen asiakkaan yhteistyöstä, asiantuntijuudesta ja toimintaympäristöstä sekä välillisesti sidosryhmistä, eli lasten huoltajista. Laadukas ja tavoitteensa saavuttanut tuote kehitettiin heijastamalla eri osa-alueiden suhteet sekä vaikutukset käytännön tasolle. Opinnäytetyössä tämä tarkoitti sitä, että ymmärrettiin jokaisen osa-alueen vaikutukset ja riippuvuussuhteet toisiinsa sekä niiden asettamat velvoitteet tuotteelle. Näitä esimerkiksi ovat varhaiskasvatuslaki, varhaiskasvatuksen arvot ja periaatteet sekä kasvun, kehityksen, oppimisen ja hoidon eheä kokonaisuus turvallisessa ympäristössä.

Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman luonnosteluvaiheen lopussa rajattiin asiasisältöä, kun tuotekehityksen osa-alueet olivat analysoidut. Rajaukseen vaikutti asiakkaan vaatimus tuotteen yksinkertaisuudesta, napakkuudesta sekä käytännönläheisyydestä. Tuotteen mahdollistama vuorovaikutuksellisuus työryhmässä sekä kasvatusyhteistyössä asetettiin tuotekehityksen tavoitteeksi käytännöllisyyden ohella. Vuorovaikutuksellisuus upotettiin jokaiseen kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman lukuihin, koska sen avulla arvioitiin mahdollisuus työn yhdenmukaistumiseen. Työryhmän sisäisen vuorovaikutuksen avulla voidaan jakaa asiantuntijuutta sekä löytää uusia kehittämistarpeita kiusaamista ennaltaehkäisevälle toimintasuunnitelmalle, jolloin se vastaa sille asetettuun tavoitteeseen, eli käytännöllisyyteen. Toimintasuunnitelman tavoite, eli kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistuminen todettiin myös mahdolliseksi vuorovaikutuksellisuuden ansiosta.

Luonnosteluvaiheen lopulliset tulokset olivat tuotekehityksen osa-alueiden suhteiden vertailu ja analysointi sekä toimintasuunnitelman asiasisällön rajaaminen. Asiasisältö rajattiin koskemaan kiusaamisen ja sen eri muotojen määrittelemistä, kiusaamista ennaltaehkäisevän työn ja varhaiskasvattajan velvollisuuksien kuvausta, kasvatusyhteistyön ja lapsen osallisuuden tukemista ja yksikkö- sekä ryhmäkohtaista toimintasuunnitelman laadintaa. Lisäksi toimintasuunnitelmaan määritettiin osiot arvioinnille ja dokumentoinnille, koska niiden koettiin olevan merkityksellisiä laadukkaan ja tavoitteellisen työn toteutumisen kannalta. Rajausperusteet pohjautuivat ideavaiheen alkukartoituksen haastateluaineistoon, jossa asiakas toi mielipiteensä ilmi tuotteen sisällöstä sekä luonnosteluvaiheessa

toteutettuun analyysiin. Tärkeäksi tulokseksi määrytyi vuorovaikutuksellisuuden huomioiminen toimintasuunnitelman osioissa, koska sillä oli merkitystä työn tavoitteen ja tarkoituksen toteutumisessa. Luonnosteluvaiheen tulokset saavutettiin yhteistyössä toimeksiantajan sekä ohjaavien opettajien kanssa.

8.4 Kehittämisvaiheen tulokset

Kehittämisvaiheen tuloksissa korostuvat tuotteen pilotoinnissa ilmenneet kehittämistarpeet. Pilotointi onnistui välttävästi, sillä kolme kymmenestä päiväkotityöryhmästä suoritti pilotoinnin yksityiskohtaisesti ja testasi osioiden toimivuutta työyksikössään. Yksi kymmenestä päiväkotityöryhmästä keskusteli toimintasuunnitelmasta työyksikössään ja antoi tämän pohjalta arvioinnin sen toimivuudesta. Kuusi päiväkotityöryhmää olivat estyneitä toteuttamaan pilotoinnin kyseisenä ajankohtana. Tuotepilotoinnin toteutumiseen on oletettavasti vaikuttanut kiireinen ajankohta, henkilöstöresurssit ja laajan sekä pilkotun välituotteen osion yksityiskohtainen testaaminen. Tuotepilotoinnista saatu palaute oli tuotteen kehittämisen kannalta tärkeässä roolissa, jolloin asiakkaan tarpeeseen pystyttiin vastaamaan tehokkaammin. Pilotoinnille suunnatun arviointilomakkeen täytti kaksi kymmenestä päiväkodista. Kehittämisideoita ja -tarpeita oli kirjattu pilotoituun toimintasuunnitelmaan sekä erilliseen dokumentointilomakkeeseen. Yhtäläisen arvioinnin puutteellisuus on mahdollisesti heijastettavissa monimutkaiseen pilotoinnin ohjeistukseen. Osiokohtainen pilotointi koettiin haasteelliseksi ja jopa mahdollottomaksi suorittaa.

Pilotoinnissa kehittämisideoiksi ja tarpeiksi määriteltiin toimintaohjeistus käytännön polun keinoin, konkreettisten työmenetelmien luetteleminen, asiasisällön täydennys ja virheellisten määrittelyjen korjaaminen sekä tuotteen visuaalinen yhdenmukaistaminen. Välituotteena toiminut kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma todettiin pilotoineen päiväkotityöryhmän mukaan tarvitsevan vielä *”lihaa luiden ympärille”*. Toinen päiväkoti kuitenkin ilmoitti toimintasuunnitelman vastaavan jo kyseisessä muodossaan heidän tarpeeseensa. On oletettavaa, että pilotoinnista kertyneet tulokset olisivat mahdollisesti erilaiset, mikäli jokainen Iisalmen kunnallinen päiväkoti olisi testannut tuotteen perusteellisesti. Tämän mahdollistaminen olisi vaatinut eri ajankohdan valitsemisen, sillä tuote oli testattavana joulukiireiden aikana.

Pilotoinnista kertynyt aineisto käytiin läpi hyödyntäen jo aiemmin opinnäytetyöprosessissa käytettyä airprosessia. Tuloksia ja niiden suhteita vertailtiin ja analysoitiin keskenään, jonka jälkeen ideoitiin uusia vaihtoehtoisia ratkaisuja tuotteelle. Toimeksiantajan kanssa keskusteltiin pilotoinnin tuloksista, onnistumisesta ja siihen vaikuttaneista tekijöistä. Toimeksiantaja antoi suullisen arvioinnin tuotteesta, jonka mukaan tuotteeseen tuli tehdä muutamia korjauksia asiasisällössä, kuten tuoda varhaiskasvatus ilmi jo otsikossa ja tarkistaa käsitteiden oikeellisuus sekä toimintasuunnitelman asiasisällön tukevan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita 2016.

Asiakkaan tuomiin kehittämisideoihin haluttiin vastata yksityiskohtaisesti, joten ennen tuotteen uudelleenkehittelyä, tavattiin Iisalmen alueen kaksi kiertävää erityislastentarhanopettajaa. Heidän kanssaan keskusteltiin pilotoinnissa ilmenneistä kehittämisideoista ja pyydettiin apua ratkaisemaan

kehittämispöytäkirjoissa ilmennyt solmukohta eli käytännön polun luominen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen. Huomioitavaa oli, että toimintasuunnitelma oli rajattu painotumaan ainoastaan kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Pilotoinnin tuloksissa toivottiin kuitenkin myös konkreettista ohjeistusta siihen, milloin otetaan yhteyttä lapsien huoltajiin sekä yhteistyötahoihin kiusaamistilanteissa. Kiertävät erityislastentarhaopettajat painottivat, että yhtä ainoa vakiintunut toimintatapa ei ole, vaan toiminta perustuu yksilöllisiin tilanteisiin. Tärkeää on kuitenkin selvittää tilanne välittömästi kiusaajan ja kiusatun sekä muiden osallistuneiden (esim. hiljainen hyväksyjä) kesken.

Työryhmän kanssa tulee keskustella kiusaamisesta ja pohtia yhdessä sopivia keinoja käsitellä kiusaamista niin lapsen kuin tämän huoltajien kanssa. Kiertävät erityislastentarhaopettajat kertoivat, että keskustelu vaatii luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin tulosten saavuttamiseksi. Viimeiseksi konkreettisen puuttumisen menetelmäksi luettiin yhteistyö eri tahojen kanssa, joita ovat esimerkiksi lastenneuvola ja lastenpsykologi. Haastattelussa ilmeni tärkeä toimintasuunnitelmaan vaikuttava elementti, ryhmäkohtainen toimintasuunnitelma, jossa työryhmä miettii etukäteen toimintamallin kiusaamistilanteisiin. Toimintamallissa tuodaan ilmi, keneen otetaan yhteyttä ja missä vaiheessa. Toimintasuunnitelmaan ja yhteiseen sopimukseen voidaan palata kiusaamistilanteen ilmentyessä, jolloin jokainen ryhmäntyöntekijä puuttuu tilanteeseen samalla tavalla. Yhteiset säännöt laaditaan myös yksikkökohtaisesti, mutta tärkeää on muistaa lapsen yksilöllisyys työn taustalla.

Kehitysvaiheen tulokset ovat pilotoinnissa ilmenneet tuotteen kehitystarpeet, toimeksiantajan arviointi sekä kiertävien erityislastentarhaopettajien konsultointi. Näiden avulla työstettiin uudistunutta toimintasuunnitelmaa. Kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa muokattiin yhdenmukaisemmaksi visuaalisilla ja rakenteellisilla muutoksilla sekä asiasisältöön lisättiin materiaalia. Toimintasuunnitelmaa valmisteltiin viimeistelyä varten.

8.5 Viimeistelyvaiheen tulokset

Viimeistelyvaihe aloitettiin, kun kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa muokattiin ja täydennettiin pilotoinnin tulosten, toimeksiantajalta saadun suullisen arvioinnin ja kiertävien erityislastentarhan opettajien konsultoinnin avulla. Viimeistelyvaiheessa kiinnitettiin huomiota asiasisällön virheettömyyteen, lähteiden oikeellisuuteen sekä tuotespesifikaatioon. Näin varmistettiin tuotteen tarkoituksenmukaisuus, käytännöllisyys, oikeellisuus sekä yhdenmukaisuus Iisalmen paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman asiakirja VASU2017 Iisalmi kanssa.

Tuotteen viimeistelyvaiheen tulokset ovat toimintasuunnitelman päivittämisen vastuunjako, yksityiskohtien hiominen sekä käyttö- ja toteutusohjeiden kirjallinen laatiminen. Toimintasuunnitelman päivittämisen vastuu siirtyy toimeksiantajalle. Yksityiskohtia hiottiin esimerkiksi poistamalla turha toisto sekä laadittiin tarkemmat ohjeistukset tuotteen käyttöä varten. Käyttöohjeet kirjattiin niin toimintasuunnitelman saatteeseen kuin osioiden johdantoon, jolloin tuotetta ei tarvitse selata alusta loppuun saakka sen käytön aikana. Lisäksi käyttäjäryhmän tietoisuus tuotteesta ja sen käytöstä varmistettiin Iisalmen varhaiskasvatuksen johtoryhmän kokouksessa, jolloin toimintasuunnitelman

kehittäjät kävivät kertomassa opinnäytetyöprosessistaan sekä sen tuotoksena syntyneestä kiusaamista ennaltaehkäisevästä toimintasuunnitelmasta. Samalla tuotetta markkinoitiin käyttötarkoitustaan varten. Viimeistelyvaihe kokosi tuotteistamisprosessin kaikki tulokset yhteen, jonka avulla valmistui käytännöllinen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.

Toimeksiantajalta saatiin kirjallinen arviointi kiusaamisen ennaltaehkäisevästä toimintasuunnitelmasta ja sen tarkoituksen toteutumisesta sekä hypoteettisesti ajateltuna tavoitteiden saavuttamisesta. Toimeksiantajan arviointia on käsitelty opinnäytetyöraportin osiossa 9.3 ja sen avulla on kirjattu merkityksiä työyhteisölle ja työntekijälle. Lopullisena, koko opinnäytetyötä koskevana tuloksena, valmistui viimeistelty kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma, joka vastasi opinnäytetyön tutkimusongelmaan ja ratkaisi sen tuotteistamisprosessin avulla. Valmis ja viimeistelty kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma on opinnäytetyön liitteenä (liite 13).

9 OPINNÄYTETYÖN MERKITYS

Opinnäytetyön merkityksiä voidaan tarkastella Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian avulla, jolloin huomioidaan eri tasojen väliset vaikutukset kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Opinnäytetyöllä on mikro- ja mesotason merkitys, jolloin se korostaa yksilön toimintaa yhteisössä ja yhteisön hyvinvointia ryhmäkohtaisesti. Tällä tarkoitetaan työntekijöiden kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistumista ja yhteistyön edistymistä vuorovaikutuksellisuuden keinoin. Vuorovaikutuksellisuus heijastuu niin työntekijän kuin työryhmän toimintaan sekä kasvatusyhteistyöhön. Välilliset vaikutukset saattavat näkyä myös eksotasolla, jolloin yhteistyö eri päiväkotien välillä ja Iisalmen sivistyspalvelukeskuksen kanssa korostuu.

Tässä osiossa käsitellään opinnäytetyön merkitystä laajenevasti yksilöstä kohti eksotaso huomioiden näiden välinen vuorovaikutus eli mesotaso. Tuotteistamisprosessilla ja sen eri vaiheilla vaikutettiin opinnäytetyön merkittävyyteen. Tuotekehityksen eri osa-alueista, kuten alkukartoituksesta ja pilotoinnista, saatiin vaikuttavuutta tuotteen lopulliseen merkittävyyteen. Työote oli asiakaslähtöinen, jolloin käyttäjäryhmän toiveet ja tarpeet toimintasuunnitelmalle huomioitiin. Näin ollen tuotteelle taattiin tavoitteen saavuttaminen ja vastaavuus asiakkaan tarpeeseen.

9.1 Kehittämistyön merkitys työntekijälle

Kiusaamisen ennaltaehkäisyn lähtökohdat löytyvät aikuisten omien asenteiden tarkistamisesta, omasta suhtautumisesta lapseen sekä lapsiryhmään ja työyhteisöön. Työntekijän on tärkeää ymmärtää, että aikuisten toiminta ja aikuisten valinnat vaikuttavat kiusaamisilmiön olemassaoloon. Työntekijän on aikuisena kannettava vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä. Työntekijän tehtävänä on opettaa lapsille sellaisia toimintatapoja, jolloin kaikki lapset saavat myönteisiä kokemuksia vuorovaikutuksesta ja hyväksytyksi tulemisesta ryhmässä. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 10–15.)

Kirjallinen suunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyssä auttaa työntekijöitä toimimaan johdonmukaisesti ja auttaa työntekijöitä oman toiminnan ja työtapojen arvioinnissa. Jotta kiusaamisen ehkäisyyn laaditut toimenpiteet voidaan suunnata oikein, kaikkien lasten kanssa työskentelevillä henkilöillä täytyy olla ymmärrystä kiusaamiseen liittyvistä ilmiöistä. Työntekijöiden täytyy tietää, mitä kiusaaminen on ja työntekijöiden täytyy kyetä tarkastelemaan ilmiötä eri osapuolten näkemyksistä, jotta yhteisymmärrys voidaan saavuttaa. Kiusaamisen ehkäisyyn laadittu kirjallinen suunnitelma sisältää sen millaisia menetelmiä työntekijät käyttävät huomataksaan ja tunnistaaksaan kiusaamiseen liittyviä ilmiöitä. Suunnitelma lisää työntekijöiden tietoisuutta kiusaamisesta, jolloin kiusaaminen ilmiönä konkretisoituu. Tällöin työntekijöiden on helpompi toimia kiusaamista ennaltaehkäisevällä tavalla. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 10–18.)

Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma voi selkiyttää työntekijöiden määriteltyjä vastuualueita ja rooleja. Tällä on merkitystä työntekijän suunnitelmalliseen, johdonmukaiseen ja tavoitteelliseen toimintaan ja työotteeseen. Nämä elementit mahdollistavat työn jatkuvuuden. Työntekijän on

tärkeää tietää, kuinka hänen omat arvot ja asenteet vaikuttavat kiusaamisilmiön esiintyvyyteen ja ennaltaehkäisyyn. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma ohjaa työntekijöitä reflektoimaan omia arvoja ja asenteita. Yhteisten sovittujen toimintatapojen myötä jokainen työntekijä sitoutuu noudattamaan kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintatapaa, jolloin myös työntekijän asema tasa-arvoistuu, koska jokaista työntekijää velvoittavat samat periaatteet. Toimintasuunnitelmalla voi olla merkitystä työntekijän lisääntyvään ymmärrykseen kiusaamisilmiöstä, sillä toimintasuunnitelma sisältää informatiivista materiaalia kiusaamisilmiöstä. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma sisältää konkreettisia esimerkkejä kiusaamisen ehkäisemiseen ja tunnistamiseen. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman vuorovaikutuksellisuuden avulla kiusaamisilmiötä käsitellään työryhmässä, jolloin tietoisuus siitä voi lisääntyä jaetun asiantuntijuuden kautta. Tämä edellyttää vuorovaikutusta työntekijöiden välillä, jolloin mesotason merkitys korostuu.

9.2 Kehittämistyön merkitys työyhteisöille

Turvallinen ilmapiiri on kiusaamisen ennaltaehkäisyn tärkeä lähtökohta. Turvalliseen ilmapiiriin vaikuttavat työyhteisön sisäiset suhteet ja tavat, joilla työntekijät kohtaavat toisensa työyhteisössä. Myönteinen yhteistoiminta syntyy, kun ryhmässä on turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. Aikuisen välinen hyvä vuorovaikutus edesauttaa lapsen tuntemusta siitä, että aikuiset kantavat vastuun ryhmän toiminnasta. Ryhmän yhteistoiminnan luonne määrittyy päivähoiton työntekijöiden mukaisesti ja päiväkodin henkilökunnan yhteinen tehtävä on määritellä, mikä on suotavaa käytöstä ryhmässä ja mikä ei ole. Aikuiset ohjaavat yhteisin periaattein lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittymistä. Valmis toimintaohjelma edesauttaa näiden taitojen ohjaamista niin, että se on suunnitelmallista ja sitä voidaan systemaattisesti seurata ja arvioida. Onnistumisen takaamiseksi henkilökunnan, päiväkodin johtajan ja vanhempien sitoutuminen on tärkeää. Kiusaamista ehkäisevä toimintasuunnitelma ohjaa aikuisia arvokeskusteluun ja yhteisten tavoitteiden löytämiseen. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 22–26.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tärkeää, että päiväkotiyksikkö ratkaisee yhteisymmärryksessä, millaiset keinot juuri kyseisen ryhmän lasten kanssa ovat tehokkaita. Kiusaamisen ehkäisy on osa arjen pedagogiikkaa ja se muotoutuu lapsiryhmän mukaisesti. Kiusaamisen ehkäisyyn laadittu kirjallinen suunnitelma osana päiväkotiyksikön varhaiskasvatuksen suunnitelmaa auttaa työntekijöitä ymmärtämään kiusaamisilmiötä koko yhteisöä koskevana asiana ja kohdistamaan kiusaamisen ehkäisyn ryhmätasolle. Kirjallinen työyksikölle laadittu suunnitelma sitoo henkilökuntaa toimimaan yhteisin keinoin kiusaamisen ehkäisemiseksi ja kirjallinen suunnitelma auttaa arvioimaan työyhteisön toimintaa. Kirjallinen suunnitelma on tarpeellinen ajatellen myös uusia työntekijöitä ja vanhempia, jolloin kiusaamista ehkäisevä työ pysyy yhtenäisenä ja johdonmukaisena. Kirjallisen suunnitelman yhtenä tarkoituksena on auttaa työyhteisöä kiusaamistilanteiden johdonmukaisessa seurannassa. Suunnitelmassa voidaan selkiyttää työntekijöiden rooleja jakamalla vastuualueita esimerkiksi seurannan dokumentoinnissa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 10–21.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisevässä toimintasuunnitelmassa vanhempien rooli huomioidaan, jotta päiväkodin henkilökunta ja vanhemmat voivat toimia samojen, kiusaamista ennaltaehkäisevien, arvojen

mukaisesti. Kasvatusyhteistyö ja yhteisten arvojen määrittely vanhempien kanssa edesauttaa kiusaamisen ennaltaehkäisyä. Vanhempien tietoutta kiusaamisesta ilmiönä voidaan lisätä tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti esimerkiksi vanhempainilloissa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 46.)

Opinnäytetyön tuotoksena laaditulla kiusaamista ennaltaehkäisevällä toimintasuunnitelmalla on merkitystä työyhteisön ilmapiiriin, koska työntekijöiden toimintaa yhdenmukaistetaan. Tämä lisää työn laatua, jatkuvuutta ja suunnitelmallisuutta. Laatuun vaikuttavat työn tavoitteellisuus ja tuloksellisuus. Toimintasuunnitelmassa korostuu vuorovaikutuksellisuus, jolla voi olla merkitystä työyhteisön toimintaan. Tällä opinnäytetyössä tarkoitetaan esimerkiksi yksikkö- ja ryhmäkohtaisen toimintasuunnitelman laatimista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn vuorovaikutuksellisuuden keinoin. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma mahdollistaa työn johdonmukaisen suunnittelun ja dokumentoinnin, joilla on merkitystä työn jatkuvuuteen, yhteneväisyyteen ja arviointiin. Tällöin mikrotasolla tapahtuva kiusaamista ennaltaehkäisevä työ voi tehostua, koska työn seuranta on vastuutettua niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Tämä edellyttää yksilön ja mikrotason välistä vuorovaikutusta.

Kiusaamista ennaltaehkäisevällä toimintasuunnitelmalla on merkitystä Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien henkilöstön ja lasten huoltajien väliseen yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen. Toimintasuunnitelma toimii vuorovaikutusta tukevana ja mahdollisesti lisäävänä työvälineenä. Tällä voi olla merkitystä kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhteneväisyyteen ja jatkumoon varhaiskasvatuksen ja kodin välillä. Tarkoituksena on tuoda näkyväksi varhaiskasvatuksen kasvatusarvot, jotka tukevat lapsen kasvun, kehityksen, oppimisen ja hoidon eheää kokonaisuutta. Toimintasuunnitelman avulla vanhempien kanssa voidaan keskustella esimerkiksi arvoista ja kasvatuspäämääristä. Näin vanhemmat voivat osallistua kiusaamista ennaltaehkäisevän työn suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, mikä lisää avointa ja turvallista vuorovaikutusilmapiiriä.

9.3 Toimeksiantajan arvio opinnäytetyön merkityksistä

Toimeksiantajalta pyydettiin arviointia valmiista opinnäytetyön tuotoksesta eli toimintasuunnitelmasta kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Toimeksiantajan mukaan toimintasuunnitelma lisää vuorovaikutuksellisuutta työryhmässä ja kasvatusyhteistyössä, sillä kiusaaminen on tuotu esille ja siitä keskustellaan eri tahojen välillä. Toimeksiantaja arvioi opinnäytetyön asiasisällön olevan tarkoituksenmukainen. Toimeksiantaja kokee toimintasuunnitelman hyvänä ja käytännöllisenä apuvälineenä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä, joten välitön tuotteistamisprosessin tavoite toteutuu. Keskipitkän aikavälin tavoitteena on kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistuminen, jonka toimeksiantaja arvioi toteutuvaksi. Pitkän aikavälin tavoitteena on kiusaamisen vähentyminen yhtenäisen ennaltaehkäisevän työn tuloksena, ja toimeksiantaja arvioi tavoitteen olevan saavutettavissa.

Toimeksiantajan mukaan kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tarkoitus toteutuu, jolloin se vastaa ilmenneeseen tarpeeseen sekä yhdenmukaistaa Iisalmen kaupungin varhaiskasvatuksen kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä. Näin ollen tarkoitus ja tavoite saavutettiin sekä tutkimusongelma ratkaistiin. Toimintasuunnitelma koetaan tarpeellisenä, koska se yhdenmukaistaa var-

haiskasvatusyksikköjen käytännöt. Toimeksiantaja kokee myös, että kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma antaa ohjeet kiusaamisen varhaiseen puuttumiseen ja keskusteluihin.

10 POHDINTA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 tulevat päiväkotiyksikköjen käyttöön viimeistään 1.8.2017. Suunnitelman perusteissa ja perusopetuslaissa on määritetty, että jokaisessa toimintayksikössä on oltava esiopetuksessa toteutettava toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen. Varhaisen vaikuttamisen näkökulmasta on kuitenkin tärkeää todeta, että kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman laatiminen myös alle esikouluikäisille lapsille on merkittävää työn jatkumon takaamiseksi. Tällä opinnäytetyöllä vastataan käyttäjäryhmän tarpeeseen luomalla kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma Iisalmen varhaiskasvatukseen. (OPH 2016, 62; laki perusopetuksesta 30.12.2013/1267§29.)

Pohdinta-osiossa käsitellään opinnäytetyöprosessin tutkimusetiikkaa, joka toimii prosessityöskentelyn perustana. Tutkimusetiikan avulla tarkasteltiin työn eettisyyttä ja luotettavuutta huomioiden työn siirrettävyys, totuudellisuus, vahvistettavuus sekä uskottavuus (Lincoln ja Cuba 1985, 295-297, 300-301; Tynjälä 1991, 390). Osiossa pohditaan opinnäytetyöprosessin eri vaiheita, niihin vaikuttaneita eri tekijöitä, ajankohtaisuutta, tavoitteita sekä niiden toteutumista. Tutkimustuloksia tarkastellaan eriteltynä opinnäytetyöprosessin kuvauksesta. Lisäksi osiossa pohditaan tuotteen jatkotutkimus ja -kehittämisideoita.

10.1 Kehittämistyön ajankohtaisuus

Iisalmen kaupungin varhaiskasvatuksessa on juuri meneillään Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) suunnittelu paikallisesti, ja siinä huomioidaan paikallisesti päätettävät asiat, toimintasuunnitelma sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Työryhmä on aloittanut suunnittelun touko-kesäkuussa 2016 ja työ jatkuu kevään toimintakaudelle saakka. Työryhmään kuuluvat varhaiskasvatuksen päällikkö, erityislastentarhanopettaja ja viisi lastentarhanopettajaa, joista osa toimii päiväkotien johtajina. Lisäksi työryhmässä toimii ATK-alan asiantuntija, joka luonnostelee päätetyt asiat sähköiseen muotoon. Toimintasuunnitelma ja paikallisesti päätettävät asiat varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta tulee jättää kaupungin lautakuntaan päätettäväksi kesäkuussa 2017. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma käsitellään lautakunnassa yhtäaikaaisesti paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) tulee ottaa käyttöön jokaisessa päiväkodissa viimeistään 1.8.2017. Näin ollen, ajankohta kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelmalle on erittäin kohdallaan, sillä se tulee paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman liitteeksi.

Opinnäytetyön asiasisältö kohdistuu kiusaamisen ennaltaehkäisyyn alle kouluikäisten lasten parissa. On huomioitavaa, että tutkimuksia kiusaamisesta alle kouluikäisten lasten parissa on valitettavan vähän. Huomio tulisi kuitenkin kiinnittää jo varhaiskasvatuksessa tapahtuvaan kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön, jotta työlle voidaan taata jatkumo varhaiskasvatuksesta koulumaailmaan. Opinnäytetyössä toteutetun alkukartoituksen tulosten pohjalta voi todeta, että kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma on ajankohtainen jokaiseen Iisalmen kunnalliseen päiväkotiyksik-

köön. Työn merkitystä korostettiin tärkeäksi, jolloin sen suunnitelmallinen toteuttaminen ja arviointi toimintasuunnitelman avulla on tarpeellista.

10.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyöprosessi pohjautuu tutkimusetiikkaan ja hyvään tieteelliseen käytäntöön. Työn luotettavuudessa huomioitiin opinnäytetyön siirrettävyys, totuudellisuus, vahvistettavuus sekä uskottavuus (Lincoln ja Cuba 1985, 39–43; Tynjälä 1991, 390). Varhaiskasvatuksen arvoperusta ja varhaiskasvatusta ohjaavat lait ohjasivat koko opinnäytetyöprosessia, jossa erityisesti lasten oikeudet, tasa-arvo ja syrjimättömyys toimivat työn keskeisinä elementteinä. Opinnäytetyö noudattaa varhaiskasvatussuunnitelman linjausta, joka edistää lasten turvallista kasvuympäristöä. Opinnäytetyöprosessissa laaditulla tuotteella tuetaan kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintakulttuuria Iisalmen kunnallisissa päiväkodeissa. Kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa peilattiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin koko opinnäytetyöprosessin ajan. Opinnäytetyöprosessi kuvattiin luotettavasti ja totuudenmukaisesti.

Opinnäytetyön aihe on työelämälähtöinen ja sille on selkeä tarve. Työtä varten haettiin tutkimuslupa (liite 4). Työskentely oli huolellista, rehellistä, suunnitelmallista ja reflektivoavaa. Opinnäytetyöprosessia ohjasi tavoitteellinen työote sekä selkeä päämäärä. Prosessin eri vaiheisiin valittiin tieteellisen tutkimuksen kriteerien täyttävät tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmät. Opinnäytetyöhön laaditun tiedonhankintasuunnitelman (liite 1) avulla huomioitiin lähteiden oikeellisuus, monipuolisuus, ajan-kohtaisuus ja luotettavuus toimien lähdekriittisesti. Työssä käytettiin kansainvälisiä lähteitä, joiden avulla siihen saatiin syvyyttä ja sisältöön saatiin monipuolisia näkökulmia. Lähteiden merkinnässä huomioitiin, että ne ovat merkitty asianmukaisesti ja tuovat aikaisimmille tutkimuksille niiden kuuluvan arvon ja merkityksen. Lähdeviitteet ja -luettelo noudattavat Savonia-ammattikorkeakoulun raportointiohjeita. Työssä kunnioitettiin aikaisempaa teoriatietoa.

Alkukartoitukseen osallistuneilla käyttäjäryhmillä oli mahdollisuus tutustua haastatteluissa käsiteltäviin teemoihin ja perustietoon opinnäytetyön toteutuksesta etukäteen ennen haastatteluja. Lisäksi heillä oli mahdollisuus kysyä lisätietoa opinnäytetyöstä ja siinä laaditusta tuotteesta kehittäjäryhmältä, ohjaavalta opettajalta tai toimeksiantajalta. Fokuseriintymähaastattelussa ei ohjailtu päiväkotiedustajien välistä keskustelua, vaan vuorovaikutus haastateltavien välillä oli avointa ja teemalähtöistä. Aineiston analysointi toteutettiin tarkasti ja huolellisesti muuttamatta haastatteluiden asiasisältöä. Tutkimusaineisto käsiteltiin huolellisesti, virheettömästi ja se säilytettiin sekä tuhottiin asianmukaisesti. Säilytyksen aikana tutkimustieto oli salasanalla suojattuna ja näin ollen ulkopuolisten saavuttamattomissa. Opinnäytetyöprosessin aikana saatuja tuloksia käsiteltiin jokaisen käyttäjäryhmän jäsenen anonymiteettia suojaten. Haastatteluiden tuloksia ei luovutettu ulkopuolisten käyttöön tai nähtäville. Suoria lainauksia käytettiin vain harkitusti ja niistä poistettiin haastateltavien nimet sekä päiväkodin nimi, jota haastateltava edusti. Haastateltavista henkilöistä käytettiin litteroinnin ja tulosten kirjaamisen aikana kirjainnumerokoodia, esimerkiksi H1 ja H2, jonka avulla taattiin henkilöiden yksityisyyden suoja sekä tietoturva. Aineiston litteroinnista ja sisällönanalyysistä tarkistettiin tarvittaessa haastateltavien alkuperäisilmaukset, jolla minimoitiin käsitellyn aiheen yleistäminen, asiasisällön

virheellisyys sekä luotettavuus. Lait opinnäytetyön taustalla tuotiin esille referoinnin ja suorien lainauksien avulla, jolloin niiden sisältö säilyi muuttumattomana.

Toimintasuunnitelman luotettavuutta ja eettisyyttä arvioivat useat eri tahot, kuten päivähoiton johtaja, kohderyhmän jäsenet ja opinnäytetyötä ohjaavat opettajat. Toimeksiantajaa tavattiin säännöllisesti ja varmistettiin opinnäytetyöprosessissa kehitettävän tuotteen tarkoituksenmukaisuus. Toimeksiantajan kanssa keskusteltiin vastuista, velvollisuuksista sekä vastuullisen tutkijaryhmän työtöestä. Luotettavuuden ja eettisyyden kannalta on merkittävää, että tuotteen kehittämisellä on jatkumo, jolloin kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä kehitetään ja edistetään Iisalmen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tekijät luovuttavat tuotteen käyttöoikeuden ja vastuun päivittämisestä sekä kehittämisestä Iisalmen kaupungin varhaiskasvatukselle.

Lincoln ja Cuba (1985, 295-297, 300-301) ja Tynjälä (1991, 390) kuvailevat tutkimuksen luotettavuuden kriteereiksi siirrettävyyden/sovellettavuuden, totuudellisuuden, vahvistettavuuden sekä uskottavuuden. Siirrettävyydellä/sovellettavuudella tarkoitetaan tutkimusaineiston monipuolista kuvausta, jolloin sen tuloksia voidaan soveltaa toisiin tutkimuskohteisiin. Totuudellisuuden avulla voidaan päätellä, vastaako tutkijan johtopäätökset realistisesti tutkimuksen tilaan. Tähän saadaan vastauksia esimerkiksi opponoinnin, tutkimuspäiväkirjan sekä triangulaation keinoin. Vahvistettavuudella tarkoitetaan, että tutkimuksen tulokset ovat vahvistettavissa muiden tutkimusten avulla. Uskottavuudella tarkoitetaan tutkijan hypoteettisia oletuksia, totuudenmukaisia johtopäätöksiä ja subjektiivisuutta, objektiivisuutta sekä neutraalisuutta tutkimusta ja sen tuloksia kohtaan. (Lincoln ja Cuba 1985, 301; Tynjälä 1991, 390.)

Opinnäytetyön luotettavuudessa tutkimuksen siirrettävyys huomioitiin toimintaympäristön sekä käyttäjäryhmän kuvauksella. Opinnäytetyön tuloksena laadittu kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma ei ole sidoksissa paikkaan, aikaan tai palveluntarjoajaan, joten sen siirrettävyys on mahdollista esimerkiksi kuntatasolla tai maakuntatasolla. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma perustuu varhaiskasvatusta ohjaaviin lakeihin ja perusteisiin (2016), jolloin sen asiasisältö on yhtenevä paikasta, ajasta tai palveluntarjoajasta riippumatta. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman siirrettävyys on näin ollen mahdollista Iisalmen alueella kuntatasoisesti, jolloin myös yksityiset palveluntarjoajat ottavat toimintasuunnitelman käyttöönsä. Iisalmen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma sisältää niin kunnalliset kuin yksityiset varhaiskasvatuspalvelut, joten kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman siirrettävyys myös yksityisten palveluntarjoajien käyttöön on merkityksellistä työn yhdenmukaistumisen kannalta. Opinnäytetyö tuotoksen siirrettävyydellä voidaan olettaa olevan vaikutusta kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistumiselle laaja-alaisesti.

Toimeksiantajan, käyttäjäryhmän jäsenten, ohjaavien opettajien ja opponoijan antamien arviointien pohjalta todennettiin opinnäytetyön totuudellisuutta. Tuotteistamisprosessin eri osa-alueet, kuten pilotointi, varmisti tuotteen käytännöllisyyden ja siihen liittyvät kehittämisperiaatteet. Kohderyhmän näkemys tuotteen sisällöstä ohjasi tuotteen viimeistelyä käyttäjäystävälliseksi ja toimivaksi työvälineeksi. Kohderyhmän jokaisen jäsenen näkemykset huomioitiin yhtä tärkeinä ja merkityksellisinä,

jolloin kaikkia kohdeltiin tasavertaisina. Tutkijaryhmän johtopäätökset opinnäytetyön tuloksista osoit-tautuivat totuudenmukaisiksi, sillä tutkimustuloksia peilattiin työstä saatuihin arvioihin. Näiden väli-set yhtäläisyydet olivat huomattavia sekä merkittäviä. Yhteiseksi vaikuttavaksi tekijäksi johtopäätösten ja arviointien välillä määriteltiin opinnäytetyön vuorovaikutuksellisuus, jolloin se toi-mii keskustelua avaavana työvälineenä. Tämä osoittaa, että opinnäytetyön tulosten totuudellisuus vastasi tutkimusongelmaan.

Opinnäytetyön tulosten vahvistettavuus on peilattavissa teorian tietoon sekä muihin aiheeseen liittyviin tutkimuksiin. Urie Bronfrenbrennerin ekologisen systeemiteorian avulla pystyttiin tarkastelemaan opinnäytetyön tulosten merkitystä niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Lisäksi Kirveen ja Stoor-Grennerin tutkimus (2011) tuki kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman merkityksiä työyhteisölle, työntekijälle sekä kasvatusyhteistyölle. Opinnäytetyössä käytettiin tuotteistamisprosessiin liittyviä esimerkkejä todentamaan saatuja tuloksia. Vahvistettavuutta osoitettiin tutkimuksen ja sen sisältä-vän tuotteistamisprosessin yksityiskohtaisella ja johdonmukaisella kuvauksella.

Opinnäytetyön uskottavuuteen vaikuttivat kehittäjäryhmän arvot, asenteet sekä vastuullinen tutki-mustyöote. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tutkijaryhmä reflektoi jatkuvasti toimintaansa, analysoi opinnäytetyöprosessin luotettavuutta sekä prosessiin vaikuttavien tekijöiden välisiä suhteita kriittisesti. Tutkijaryhmän jäsenet pyrkivät opinnäytetyön prosessin aikana toimimaan objektiivisesti, jolloin tutkimustulosten laaja-alainen kuvaileminen oli mahdollista. Huomioitavaa kui-tenkin on, että jokaisen tutkijaryhmän jäsenen persoona on ollut osana opinnäytetyöprosessia. Näin ollen työssä toteutunutta subjektiivisuutta ei voida täysin poissulkea. Tutkijaryhmän jäsenten tieto-perusta kiusaamisen ennaltaehkäisystä ja siihen laaditusta toimintasuunnitelmasta pohjautui teo-riatietoon. Tutkijaryhmän jäsenillä ei kuitenkaan ollut konkreettista kokemusta tuotteistamisproses-sista, joten sillä voi olla vaikutusta tutkimustulosten luotettavuuteen. Työryhmä pyrki minimoimaan luotettavuutta heikentävät tekijät tavoitteellisella, reflektoivalla ja arvioivalla työotteella.

10.3 Opinnäytetyön tutkimustulosten tarkastelu

Opinnäytetyön tulokset jaoteltiin Jämsän ja Mannisen (2000) tuotteistamisprosessin vaiheissa ilmen-neisiin tuloksiin. Tulosten tarkastelu oli johdonmukaista, järjestelmällistä sekä yhteenvedon kannalta yksinkertaista. Alkukartoituksen aikana muodostuneet käyttäjäryhmän toiveet ja vaatimukset kehi-tettävälle tuotteelle toimivat ideavaiheen tuloksina. Luonnosteluvaiheen tulokset olivat tuotekehityk-sen osa-alueiden suhteiden vertailu ja analysointi sekä toimintasuunnitelman asiasisällön rajaami-nen. Kehittämisvaiheen tulokset olivat pilotoinnissa ilmenneet tuotteen kehitystarpeet, toimeksianta-jan arviointi sekä kiertävien erityislastentarhanopettajien konsultointi. Viimeistelyvaiheen tulokset olivat tuotteen päivittämisen vastuunjako, yksityiskohtien hiominen sekä käyttö- ja toteutusohjeiden kirjallinen laatiminen. Tuotteistamisprosessin vaiheiden tulosten avulla laadittiin valmis ja viimeistely kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma.

Toimeksiantajan ilmoittaman kehittämistarpeen pohjalta lähdettiin työstämään kiusaamista ennalta-ehkäisevän toimintasuunnitelman tuotteistamisprosessia. Tätä ennen kuitenkin oli tärkeää rajata

opinnäytetyön aihe koskemaan ainoastaan kiusaamisen ennaltaehkäisyä, jolloin varhaisen puuttumisen osio jätettiin kokonaan pois toimintasuunnitelman asiasisällöstä. Lisäksi huomioitavaa oli, että tuote suunniteltiin Iisalmen kunnallisiin päiväkoteihin, mutta se ei poissulje tuotteen siirrettävyyttä myöhemmin myös yksityisille palveluntarjoajille.

Ideavaiheessa järjestetyn alkukartoituksen tulokset olivat yhdenmukaiset. Päiväkotien edustajat keskustelivat ensin kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kontekstiin vaikuttavista tekijöistä, joiksi nimettiin kiusaamisen eri muodot, niiden ilmeneminen, toistuvuus, tarkoituksellisuus, lapsen yksilöllinen reagointi kiusaamiseen, kiusaamisen ja konfliktin ero ja tunnekasvatus. Kiusaamisen ennaltaehkäisevän työn merkitystä korostettiin, jolloin vuorovaikutuksellisuudella on tärkeä rooli niin työryhmän toiminnassa kuin kasvatusyhteistyössä. Kiusaamisen ennaltaehkäisevän työn kontekstin tuloksissa on huomioitavaa, kuinka jokaisessa haastattelussa, päiväkodin edustajista riippumatta, nousi samat keskustelunaiheet ennalta sovitun teeman pohjalta. Jokaisessa haastattelussa uudeksi teemaksi nousi tunnekasvatus, joten voidaan olettaa sen olevan näkyvillä päiväkotien arjessa. Haastateltavat asettivat kehitettävälle tuotteelle useita eri toiveita ja vaatimuksia, joista esimerkkeinä ovat toimintasuunnitelman napakkuus, yksinkertaisuus, käytännönläheisyys ja selkeys. Tuotteen tulee sisältää yksikkö-, ryhmä- ja vanhempienosion, joissa käsitellään kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä. Lisäksi käyttäjäryhmän edustajat toivoivat tuotteen sisältävän yhtenäisen määritelmän kiusaamisesta sekä käytännön ”polun”, jossa ilmenee missä vaiheessa eri tahoihin otetaan yhteyttä kiusaamistilanteiden ilmentyessä.

Tuotteelle asetetut toiveet ja vaatimukset olivat osaltaan yhteneviä, mutta myös toisensa poissulkevia. Toimintasuunnitelman sisällölle asetettiin paljon toiveita, mutta sen kuitenkin toivottiin olevan napakka. Tärkeimpänä kriteerinä kuitenkin pidettiin käytännönläheisyyttä ja vuorovaikutuksellisuutta, jotka toimivat tuotteen asiasisältöä rajaavina tekijöinä. Tuotteen kehittelyn kannalta oli huomioitavaa, että kaksi päiväkodin edustajaa oli estynyt osallistumaan alkukartoitukseen, jolla saattoi olla vaikutusta saatuihin tuloksiin. Yksi kolmesta fokusryhmähaastattelusta toteutettiin yksilöhaastatteluna puutteellisen ryhmän vuoksi, jolloin ryhmän jaettua asiantuntijuutta ei tapahtunut ryhmässä. Haastatteluiden ajankohdan siirtäminen oli mahdotonta lyhyen varoitusajan vuoksi. Lisäksi on huomioitavaa, että haastatteluihin osallistuneet henkilöt edustivat ainoastaan kunnallisia päiväkoteja, jolloin yksityisensektorin edustajia ei huomioitu alkukartoituksessa opinnäytetyön rajaamisen vuoksi. Tällä voi olla vaikutusta tuotteistamisprosessin tuloksiin, sillä alkukartoituksessa olisi saattanut ilmetä tuotekehitykseen vaikuttavia tekijöitä, kuten eriäviä mielipiteitä sekä laajemmin toiveita ja vaatimuksia tuotteelle.

Luonnosteluvaiheen tuloksiin vaikuttivat ideavaiheen alkukartoituksen tulokset, joiden pohjalta suoritettiin asiasisällön rajaaminen. Tuotteen asiasisällön rajaaminen oli haasteellista, sillä jokaisen käyttäjäryhmän jäsenen toiveet pyrittiin huomioimaan. Rajaaminen perustui työn käytännöllisyyden ja vuorovaikutuksellisuuden kriteereihin. Tuotekehityksen osa-alueiden suhteiden vertailu oli tärkeää, koska sillä oli kokonaisvaltaisesti vaikutusta tuotteen laatimisessa ja sen tarkoituksen toteutumisessa. Tässä vaiheessa tehdyt analyysit vaikuttivat tuotteen asiasisällön laatimiseen, joten vaihe toteutettiin suunnitelmallisella, ratkaisukeskeisellä sekä luovalla työotteella. Tuotekehityksen osa-alueiden

välischen suhteiden analysoinnissa hyödynnettiin ajatuskartta- tekniikkaa, jonka tuotteenkehittäjät olivat todenneet toimivaksi työmenetelmäksi aiempien opintojen aikana. Ajatuskartta-tekniikan avulla analysointi oli yksinkertaista, kattavaa ja tuloksellista, sillä sen avulla ratkaistiin asiasisällön rajauksen kriteerit täyttävät toteutusmenetelmät.

Kehittelyvaiheen tulokset pohjautuvat luonnosteluvaiheessa tehtyihin päätöksiin. Kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa elävöitettiin kuvioiden avulla, joissa aihealueen tärkeät pääkohdat ovat helposti ja yksinkertaisesti saatavilla. Yksikkö-, ryhmä- ja vanhempienosioon laadittiin selkeät kuviot, joihin työryhmä kirjaa kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön vaikuttavia tekijöitä sekä asettaa työlle tavoitteet. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tarkoituksen, eli käytännöllisyyden saavuttamisen, toteutumisen kannalta yksikkö-, ryhmä- ja vanhempienosiot nähtiin merkityksellisiksi, koska niiden avulla työssä toteutuu suunnitelmallisuus sekä arviointi. Nämä vaikuttavat työn yhdenmukaistumiseen, jolloin ne myös vaikuttivat opinnäytetyön tavoitteen saavuttamiseen.

Pilotoinnin tuloksissa ilmeni ristiriitaisuutta, sillä osa päiväkotien käyttäjäryhmistä koki tuotteen vastaavan heidän tarpeisiinsa välituotteen muodossa, mutta osa käyttäjäryhmän edustajista koki tuotteella olevan huomattavia kehitystarpeita. Tärkeää kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman kehittämisen kannalta oli kuitenkin löytää ”kultainen keskitie”, jonka perustana toimi käytännöllisyyden ja vuorovaikutuksellisuuden periaatteet. Kahden kuukauden pilotointiajanjakso koettiin toimeksiantajan, kehittäjäryhmän ja ohjaavien opettajien toimesta riittäväksi. Pilotointi kuitenkin toteutui välttävästi ja käyttäjäryhmän antama arviointi ja asettamat kehittämistarpeet jäivät vaillinaisiksi. Ajankohtana syksyn toimintakausi todettiin haasteelliseksi sen kiireellisyyden vuoksi. Lisäksi tuotteen yksityiskohtainen osiotestaaminen arjessa oli hankalaa. Tähän haasteeseen olisi vastattu paremmin selkeimmillä testauksen ohjeilla sekä mahdollisesti yhdistämällä eri osioiden testaamista käytännön työssä. Pilotoinnin tuloksilla on todettava olevan vaikutusta jatkokehitettyyn tuotteeseen. Näiden avulla työstettiin uudistunutta toimintasuunnitelmaa, jotta tuote vastaisi paremmin havaittuun tarpeeseen.

On mahdollista, että tuloksiin olisi vaikuttanut tuotteen pilotointi myös yksityisillä palveluntarjoajilla, mutta tämä ei mahdollistunut opinnäytetyön rajauksen vuoksi. Toimeksiantaja oli tyytyväinen toteutettuun pilotointiin, vaikka sen tuloksellisuus jäi puutteelliseksi. Toimeksiantajan tapaamisen pohjalta sovittiin konsultointiaika Iisalmen kiertävien erityislastentarhanopettajien kanssa, jotta pilotoinnissa ilmenneisiin kehitystarpeisiin pystyttiin vastaamaan yksityiskohtaisemmin. Tämä koettiin merkittäväksi osaksi tuotteen lopullista kehittelyä ennen viimeistelyä versiota.

Viimeistelyvaiheen tuloksissa ei ilmennyt epäselvyyksiä. Tuotetta viimeisteltiin pilotoinnista saadun arvioinnin ja kehittämistarpeiden pohjalta, jolloin toimintasuunnitelman asiasisältöä täydennettiin, ulkoasua ja rakennetta yhdenmukaisestikin sekä ryhmäkohtaiseen osioon lisättiin käytännön ”polku”. Käytännön ”polussa” on kuitenkin huomioitavaa, ettei yhtä ainoaa ratkaisua käytäntöön löydy. Näin ollen päiväkotien työryhmät laativat suunnitelman yhdessä ja kirjaavat päätöksensä toimintasuunnitelmaan, jolloin työn yhdenmukaistuminen mahdollistuu. Opinnäytetyöntekijät totesivat tuotteen

saavuttavan tarkoituksensa ja tavoitteensa. Tätä tukee toimeksiantajan arviointi opinnäytetyön ja sen tuotoksena laaditun toimintasuunnitelman tarkoituksen ja tavoitteiden toteutumisesta. Tuote todettiin suunnitelmallisesti toteutetuksi, asiakaslähtöiseksi sekä vuorovaikutukselliseksi työvälineeksi opinnäytetyöntekijöiden toimesta.

Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 10-21) toteavat kirjallisesti laaditun toimintasuunnitelman sitovan henkilökuntaa toimimaan yhteisin keinoin kiusaamisen ehkäisemiseksi sekä selkiyttävän työntekijöiden vastuualueita. Työn suunnitelmallisuus, arviointi ja johdonmukainen seuranta mahdollistuvat yhteisen toimintasuunnitelman avulla. Lisäksi kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma on käytännöllinen työväline kasvatusyhteistyössä, jolloin työ on johdonmukaista, yhtenäistä ja toimii jatkumona varhaiskasvatuksen ja kodin välillä. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 10-21.) Opinnäytetyön tulosten perusteella on todettava, että kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma Iisalmen kunnallisille päiväkodeille on peilattavissa Kirveen ja Stoor-Grennerin (2011) tutkimukseen. Tulokset osoittavat, että opinnäytetyö vastaa tutkimusongelmaan ja näin ollen saavuttaa tavoitteensa. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tuotekuvauksessa tuodaan ilmi, että tuotteen välittömänä tavoitteena on toimia käytännöllisenä apuvälineenä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Tämän tavoitteen voidaan todeta vastaavan merkityssuhteeltaan opinnäytetyön tarkoitusta, jolloin sen voidaan todeta toteutuvan tutkimustulosten sekä toimeksiantajan arvioinnin perusteella.

Opinnäytetyön tuotteen keskipitkäksi tavoitteeksi asetettiin Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien varhaiskasvattajien kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistuminen. Tämä voidaan todeta vastaavan opinnäytetyön tavoitetta, jonka saavuttaminen ei ole yksiselitteistä, mutta hypoteettisesti ajateltuna mahdollista. Toimeksiantaja kuitenkin vahvisti opinnäytetyön ja sen tuotteen saavuttavan myös keskipitkän tavoitteensa, sillä se yhdenmukaistaa toimintamalleja Iisalmen kaupungin varhaiskasvatuksessa. On kuitenkin huomioitavaa, ettei tuotteen käyttöönotto välittömästi yhdenmukaista Iisalmen kaupungin kunnallisten päiväkotien varhaiskasvattajien toimintaa, sillä se vaatii tuotteen käyttöön sitoutumista. Uusi toiminta alkaa toimintasuunnitelman luovutuksen jälkeen, joten vastuu tavoitteen ylläpitämisestä siirtyy päiväkotien henkilöstölle. Huomioitavaa kuitenkin on, että pohjatyö tavoitteen saavuttamiseksi on tehty kattavasti ja asiakaslähtöisesti. Tuote kuitenkin vaatii kriittistä arviointia, jolloin sitä voidaan kehittää vastaamaan jatkossakin tarkoitustaan sekä ylläpitämään keskipitkän tavoitteensa. Työn yhdenmukaistumisen myötä mahdollistuu myös työn pitkäjänteisen tavoite, kiusaamisen vähentyminen yhdenmukaisen ennaltaehkäisevän työn tuloksena. Kyseinen tavoite toimii tavoitetilana, eli visiona, johon jokaisen varhaiskasvattajan tulee tähdätä. Yhteinen pitkäjänteisen tavoite voi motivoida päiväkotien henkilöstä toimimaan tavoitteellisesti vision saavuttamiseksi.

Opinnäytetyön merkityksiä tarkasteltaessa on huomioon otettava päiväkotien henkilöstön sitoutuminen kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman käyttöön. Kun varhaiskasvattajat ovat sitoutuneita tuotteen käyttöön, mahdollistuu työn kannalta merkittävä tekijä, vuorovaikutuksellisuus. Tämä mahdollistaa teorian peilaamisen käytäntöön, jolloin Urie Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria konkretisoituu käytännön tasolla. Työntekijä yksilönä on vuorovaikutuksessa organisa-

tion yhteisöjen, työyhteisönsä, lapsen ja lapsen perheen kanssa. Näin ollen päiväkodissa työntekijän kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön vaikuttavat mikro-, ekso- ja mesotaso.

10.4 Pohdintaa opinnäytetyöprosessista

Opinnäytetyön aiheenvalinta pohjautui opiskelijoiden yhteiseen mielenkiinnonkohteeseen ja varhaiskasvatuksen pedagogisiin opintoihin sekä haluun vaikuttaa lasten hyvinvointiin ennaltaehkäisevästi. Opiskelijat kokivat tekemänsä työn arvokkaaksi ja merkitykselliseksi, joka motivoi sekä orientoi työskentelyä. Opinnäytetyö mahdollisti varhaiskasvatuksen laaja-alaisen tutkimisen, jossa jokaisella kontekstin osa-alueella on vaikutuksensa toimintaan. Opinnäytetyö on lisännyt opiskelijoiden tietämystä niin varhaiskasvatuksesta, kiusaamisesta kuin tuotteistamisprosessistakin. Työn kehittäjien monilukutaito kehittyi prosessityöskentelyn aikana, joka heijastui muun muassa tiedonhankintaan ja tieteellisen tekstin kirjoittamiseen. Työskentelyprosessia toteutettiin suunnitelmallisella työotteella, jota tarvittiin laajan opinnäytetyön toteuttamisessa. Jokainen tuotteistamisprosessin vaihe oli tarkkaan harkittu ja niissä korostui ratkaisukeskeisyys. Haasteita ei työskentely edennyt, mutta yhteistyö niin työryhmän kuin yhteistyötahojen kanssa edesauttoi ongelmatilanteiden ratkaisuisa.

Yhteistyö opinnäytetyöntekijöiden kesken oli suunnitelmallista, tavoitteellista ja reflektioivasti sekä kriittisesti arvioivaa. Työn toteutusta ohjasivat yhteiset arvot ja päämäärät, jotka mahdollistivat selkeän, johdonmukaisen sekä joustavan työskentelyn. Jokaisella opinnäytetyöntekijällä on omat taitolliset vahvuutensa, joita hyödynnettiin työskentelyn aikana. Laaja-alainen osaaminen on nähtävissä opinnäytetyön tuloksissa. Yhteistyön perustana oli luottamuksellinen ilmapiiri, jossa korostui avoimuus, positiivisuus, kunnioitus ja kannustaminen. Vertaistuen merkitystä ei voi korostaa tarpeeksi.

Yhteistyö niin toimeksiantajan, ohjaavien opettajien kuin käyttäjäryhmän edustajien kanssa oli luontevaa sekä sujuvaa. Toimeksiantaja toimi kannustavasti, rohkaisevasti ja toi ilmi aitoa mielenkiintoa opinnäytetyötä kohtaan. Positiivisen sävyn saama rakentava palaute motivoi opinnäytetyöntekijöitä kehittämään tuotetta vastaamaan yksityiskohtaisesti toimeksiantajan tarpeeseen. Ohjaavien opettajien antama tuki, ohjeistus sekä kannustus olivat tärkeässä asemassa prosessityöskentelyn aikana. Opponentti antoi arvionsa työskentelyn suunnittelu sekä viimeistelyvaiheessa. Hän oli tietoinen opinnäytetyön etenemisestä sekä osoitti mielenkiintoaan työtä kohtaan. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman kehittäminen pohjautui yhteistyöhön niin toimeksiantajan, käyttäjäryhmän edustajien, kiertävien lastentarhanopettajien sekä muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Sana kiitollisuus kuvastaa yhteistyön merkitystä opinnäytetyöntekijöille. Opinnäytetyöprosessi kiteytyy osallisuuteen ja vaikuttamiseen, joka mahdollistui yhteistyön ansiosta.

Tuotteistamisprosessin eri vaiheet eivät sujuneet haasteita hyvin toteutetusta suunnitelmallisuudesta huolimatta. Ongelmatilanteet loivat painetta, joka oli kuitenkin hallittavissa. Yhteisillä ratkaisuilla ja ratkaisukeskeisellä, luovalla toiminnalla edettiin vaiheesta toiseen huomioiden tuotteen tarkoitus ja tavoite. Tuotekehitykselle annettiin aikaa, jotta se kokonaisuudessaan voi vastata realistisesti havaittuun tarpeeseen. Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi oli realistisesti aikataulutettu, jolloin kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kontekstiin oli mahdollisuus paneutua huolella ja näin ollen vaikuttaa laadukkaasti tuotteen kehittämiseen. Haastattelut mahdollistivat opiskelijoille tilaisuuden olla osallisina kuuntelemassa päiväkotien toimintakulttuurista sekä oppia jaetun asiantuntijuuden avulla.

Toimintakulttuurin ja –ympäristön havainnoiminen oli tärkeä osa tuotteen kehittelyä. Opinnäytetyöntekijät pääsivät osaltaan vaikuttamaan Iisalmen kunnallisten päiväkotien toimintaympäristöihin ja samalla toimintakulttuuriin. Tämä koettiin erittäin suureksi kunniaksi.

10.5 Jatkotutkimusaiheet ja kehittämisideat

Opinnäytetyön tuotoksena laadittu kehittämistyö Iisalmen kunnallisiin päiväkoteihin on ensimmäinen yhteinen kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma Iisalmen kaupungin alueella. Jotta tuotteen laatu, käytännöllisyys ja ajanmukaisuus voidaan taata, on jatkotutkimuksille ja kehittämisideoille tarvetta. Ensimmäisenä jatkotutkimusaiheena voisi toimia selvitys tuotteen tavoitteen saavuttamisesta ja ylläpitämisestä. Tätä voisi selvittää esimerkiksi henkilöstön sitoutumisen, työn suunnitelmalisuuden, arvioinnin ja seurannan avulla. Toimintasuunnitelman käytännöllisyyttä, hyödyllisyyttä ja tuloksellisuutta voisi tutkia jatkotutkimuksilla. Työn tuloksellisuutta voisi mitata esimerkiksi toimintasuunnitelman vaikutuksen sekä kiusaamistilanteiden esiintyvyyden näkökulmasta. Jatkotutkimuksia voisi suorittaa tarkastellen työyhteisön toiminnan laatua, vuorovaikutuksellisuutta, yhteistyötä sekä johdonmukaisuutta.

Päiväkotien henkilökunnan laatimien tuotteen kehittämistarpeiden pohjalta voisi tuotetta jatkojalostaa. Tämä kuitenkin vaatii, että henkilöstö sitoutuu tuotteen käyttöön ja arvioi kriittisesti sen asiasältöä sekä käytännöllisyyttä. Opinnäytetyön aiheenrajauksen vuoksi kehittämistyö ei sisällä varhais- ta puuttumista. Kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa voisi kehittää uudelleen, jolloin se sisältäisi myös varhaisen puuttumisen osion. Näin ollen työn tuloksellisuutta voidaan havainnoida ja mitata tarkemmin. Lisäksi yhdenmukaisen kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman voisi siirtää myös Iisalmen yksityisen sektorin varhaiskasvatukseen tai jopa maakunnalliseksi.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- AIRA, Marja 2005. Laadullisen tutkimuksen arviointi [verkkolehti]. Duodecim. [Viitattu 2016-08-09.] Saatavilla: <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo94977.pdf>
- ECO, Umberto 1995. Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään. Suom. Pia Mänttari. 3.painos. Tampere: Vastapaino.
- EDC 2013. What is bullying? [verkkojulkaisu]. Education Development Center. [Viitattu 2017-02-15.] Saatavissa: <http://preventingbullying.promoteprevent.org/what-bullying>
- HASSINEN, Lasse 2003. Koulukiusaaminen – Kohdistuksia kontekstiin, analysointia olennaisesta. Jyväskylän yliopisto. Luokanopettajan koulutus. Pro gradu -tutkimus. [Viitattu 2016-05-04.] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10232/G0000220.pdf?sequen>
- HOME, Niilo 1993. Ideasta tutkimussuunnitelmaksi: ohjeita tutkielman tekijälle. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D.
- HURME, Kira ja KYLLÖNEN, Tarmo 2014. Turvassa! Vahvasta lapsen turvallisuuden tunnetta ja vaurauden vaaratilanteisiin. Juva: Bookwell Oy.
- HÄRKÖNEN, Ulla 2008. Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä [verkkootikkeli]. Joensuun yliopisto. [Viitattu 2016-05-05.] Saatavissa: <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/monitiet/pdf/harkonen.pdf>
- IISALMEN KAUPUNKI s.a. Päiväkodit [verkkojulkaisu]. Iisalmen kaupunki. [Viitattu 2016-05-12.] Saatavissa: <http://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Palvelut/Lasten-paivahoitopalvelut/Paivakodit>
- JÄMSÄ, Kaisa ja MANNINEN, Elsa 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- KALLAND, Mirjam 2014. Mentalisaatiokyky. Julkaisussa: VIINIKKA, Anne (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 28–29.
- KALLAND, Mirjam 2014. Mentalisaatiokyky ja vanhemmuus. Julkaisussa: VIINIKKA, Anne (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 30–35.
- KANANEN, Jorma 2008. Kvali- Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu
- KARILA, Kirsti 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus [verkkojulkaisu]. Opetushallitus ja tekijät. [Viitattu 2017-03-16.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/176638_vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf
- KASKELA, Marja ja KRONQVIST, Eeva-Liisa 2007. Niin ainutlaatuinen Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan [verkkodokumentti]. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. [Viitattu 2016-03-27.] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110190/URN_ISBN_978-952-245-819-3.pdf?sequence=1
- KAUPPI, Antti ja TAKALO, Ari 2014. Mielentutkimuksen taustaa. Julkaisussa: VIINIKKA, Anne (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 8–9.
- KAUPPI, Antti ja TAKALO, Ari 2014. Mentalisaatio ja dialogisuus. Julkaisussa: VIINIKKA, Anne (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 23–25.
- KEKKONEN, Marjatta 2012. Kasvatuskumppanuus puheena Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näyttämöillä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Väitöskirja. [Viitattu 2016-05-06.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/documents/10531/136719/Tutkimus%202012%2072.pdf>
- KEROLA, Kyllikki, KUJANPÄÄ, Sari ja TIMONEN, Tero 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Juva: WS Bookwell.

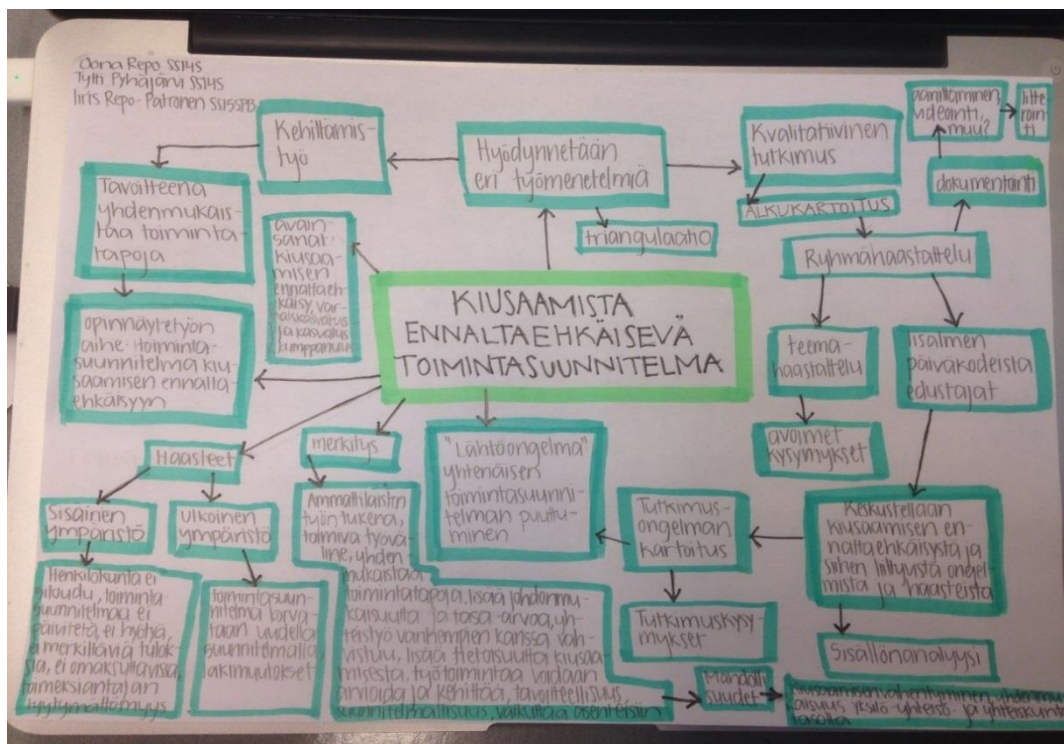
- KIISKINEN, Tiina ja OJA Reetta 2011. Että kaikki elämä on arvokasta. Iisalmi: Savonia Ammattikorkeakoulu, hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 2016-05-31.] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36516/Kiiskinen_Tiina%20Oja_Reetta.pdf?sequence=1
- KIRVES, Laura ja STOOR-GRENNER, Maria 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? [verkkokirja]. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 2015-05-06.] Saatavissa: <http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko20pienetkin20lapset1.pdf>
- KIRVES, Laura ja STOOR-GRENNER, Maria 2011. Kiusaamisen Ehkäisy Varhaiskasvatuksessa Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen [verkkokirja]. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 2016-03-26.] Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/84365bb23c718cdb99891a51ad5a3dd3/1459005576/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>
- KURTELIUS, Anna Mari ja PUURTINEN, Jaana 2017-02-17. Kiertävät erityislastentarhanopettajat. [Haastattelu.] Iisalmi: Lumilinnan päiväkotii.
- KYLMÄ, Jari, VEHVILÄINEN-JULKUNEN, Katri ja LÄHDEVIRTA, Juhani 2003. Laadullinen terveystutkimus – mitä, miten ja miksi? [verkkolehti]. Duodecim. [Viitattu 2016-05-09.] Saatavissa: <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo93495.pdf>
- KYNGÄS, Helvi ja VANHANEN, Liisa 1999. Sisällönanalyysi. Hoitotiede 1/1999, 3-12.
- LAKI IHMISOIKEUKSISTA 2009. EurLex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-03-24.] Saatavissa: http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/human_rights.html
- LAKI LASTENSUOJELUSTA 13.4.2007/417. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-03-24.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- LAKI PERUSOPETUKSESTA 30.12.2013/1267. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-03-24.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131267>
- LAKI VARHAISKASVATUKSESTA 8.5.2015/580. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-03-24.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150580>
- LAKI VARHAISKASVATUKSESTA 19.1.1973/36. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-03-24.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- LAKI YHDENVERTAISUUDESTA 1325/2014. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-03-24.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- LINCOLN, Yvonna S. ja CUBA, Egon G. 1985. Naturalistic inquiry. Beverly Hills: Sage.
- LIUKKO, Satu 2015. Opinnäytetyön raportointi [verkkojulkaisu]. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. [Viitattu 2017-01-17.] Saatavissa: <https://oppimateriaalit.jamk.fi/raportointiohje/tag/tutkimuskysymys/>
- MLL s.a. Kiusaamisen seuraukset [verkkojulkaisu]. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 2016-05-07.] Saatavissa: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/kiusaamisen-seuraukset/>
- MÄNTYRANTA, Taina ja KAILA, Minna 2008. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä [verkkolehti]. Duodecim. [Viitattu 2016-05-09.] Saatavissa: <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97349.pdf>
- NIITTYKANGAS, Jukka 2004. Opetustapahtuman teoreettisia kysymyksiä: Artikkelii 1 – Kasvatus, opetus ja didaktiikka [verkkoluento]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos. [Viitattu 2017-02-01]. Saatavissa: <http://www.edu.helsinki.fi/luento/opetustapah/artikkeli1.html>
- OPH s.a. Varhaiskasvatus [verkkojulkaisu]. Opetushallitus. [Viitattu 2016-05-05.] Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus

- OPH 2013. Tunteiden hermostollinen perusta [verkkojulkaisu]. Opetushallitus. [Viitattu 2017-01-05.] Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat
- OPH 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 [verkkojulkaisu]. Opetushallitus. [Viitattu 2017-03-02.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- PAQUETTE, Dede ja RYAN, John 2001. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory [verkkojulkaisu]. National-Louis University. [Viitattu 2016-05-05.] Saatavissa: http://www.floridahealth.gov/AlternateSites/CMS-Kids/providers/early_steps/training/documents/bronfenbrenners_ecological.pdf
- PENNANEN, Pirjo ja WINELL, Klas 1998. Ryhmähaastattelut Terveyttä kaikille vuoteen 2000 - projektikunnissa [verkkojulkaisu]. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 1998/9, Jyväskylän yliopisto 1998. [Viitattu 2016-05-08.] Saatavissa: <http://docplayer.fi/5615593-Fokusryhmähaastattelu-laadullisen-tutkimuksen-menetelmana-laaketieteessa.html>
- PETRIE, Pat 2011. Communication skills for working with children and young people: introducing social pedagogy. London: Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers 2011.
- PÖTSÖNEN, Riikka ja VÄLIMAA, Raili 1998. Ryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä [verkkojulkaisu]. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 1998/9, Jyväskylän yliopisto 1998. [Viitattu 2016-05-08.] Saatavissa: <http://lib.thl.fi:2345/http://lib.thl.fi:2345/lib4/?PBFORMTYPE=01002&TITLEID=20134&PROFILESET=FIN&DATABASE=1&DEPARTMENT=&SORT=6&MAX=50&FMX=&FILETYPE=HTML&PL=0>
- RAUTIAINEN, Anneli 2016. Mitä on varhaiskasvatuksen pedagogiikka? [verkkojulkaisu]. Opetushallitus. [Viitattu 2017-02-08.] Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/103/0/mita_on_varhaiskasvatuksen_pedagogiikka
- REPO, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: Bookwell Oy.
- REPO, Laura 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: Bookwell Oy.
- PYHÄJÄRVI, Tytti, REPO, Oona ja REPO-PATRONEN, Iris 2016a. Tutkimuskysymykset osana kehitettävän tuotteen teemoja. Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Sijainti: Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu. Iisalmen kampus. Kirjasto.
- PYHÄJÄRVI, Tytti, REPO, Oona ja REPO-PATRONEN, Iris 2016b. Opinnäytetyön aikataulu. Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Sijainti: Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu. Iisalmen kampus. Kirjasto.
- PYHÄJÄRVI, Tytti, REPO, Oona ja REPO-PATRONEN, Iris 2017. Ideavaiheen tulokset. Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Sijainti: Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu. Iisalmen kampus. Kirjasto.
- SAARANEN-KAUPPINEN, Anita ja PUUSNIEKKA, Anna s.a. Triangulaatio [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto. [Viitattu 2015-05-05.] Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html
- SAARANEN-KAUPPINEN, Anita ja PUUSNIEKKA, Anna 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto, Tampere. [Viitattu 2017-02-03.] Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>
- SMITH, Anne B. 2007. Children's rights and early childhood education [verkkodokumentti]. University of Otago: Children's issues centre. [Viitattu 2016-03-10.] Saatavissa: <http://birbhum.gov.in/DPSC/reference/71.pdf>
- SUOMEN PERUSTUSLAKI 11.6.1999/731. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-03-24.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

- SUOMEN UNICEF 2013. Rakennuspalikat ja tarkistuslistat [verkkokirja]. Suomen Unicef ry. [Viitattu 2016-04-27.] Saatavissa: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/Rakennuspalikat_ja_tarkistuslistat.pdf
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS s.a. Varhaiskasvatus [verkkojulkaisu]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 2016-03-27.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatustalvet>
- TILASTOKESKUS s.a. Tutkimus ja kehittämistoiminta [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus. [Viitattu 2016-05-05.] Saatavissa: http://www.stat.fi/meta/kas/t_ktoiminta.html
- TYNJÄLÄ, Päivi 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 22/1999, 387–398.
- VIINIKKA, Anne 2014. Johdanto. Julkaisussa: VIINIKKA, Anne (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 6–7.
- VIINIKKA, Anne, SOURANDER, Johanna JA OKSANEN, Eeva 2014. Reflektiivinen työote ja dialogisuus. Julkaisussa: VIINIKKA, Anne (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 68–70.
- VROUVA, Ioanna, TARGET, Mary ja ENSINK, Karin 2012. Measuring mentalization in children and young people. Julkaisussa: MIDGLEY, Nick ja VROUVA, Ioanna (toim.) Minding the child. London: Routledge, 54–72.
- YHTEISKUNTATIEEELLINEN TIETOARKISTO 2016. Kvalitatiivisen datatiedoston käsittely [verkkojulkaisu]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [Viitattu 2016-05-08.] Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/kvalitatiivisen-datan-kasittely.html>
- YLÄ-SAVON SOTE KUNTAYHTYMÄ 2012. Ylä-Savon yhteistoiminta-alueen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma [verkkojulkaisu]. Ylä-Savon SOTE ky. [Viitattu 2016-05-09.] Saatavissa: <http://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Palvelut/Turvallisuus-ja-jarjestys/Lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma>

LIITE 1: TIEDONHANKINTASUUNNITELMA

Opinnäytetyöhön laadittiin tiedonhankintasuunnitelma, jossa ilmenee millaista tietoa ja teoriaa työssä tarvitaan, miten etsitään tarvittavaa tietoa ja teoriaa sekä mistä tietokannoista tietoa ja teoriaa voi etsiä. Kuvassa 1 on hahmoteltu tiedonhankintaan huomioitavia asioita. Miellekarttaan on luokiteltu aiheet eri osa-alueittain; eri työmenetelmät, alkukartoitus ja aineiston keruu ja analysointi, opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja kehittämistyö. Huomioitavaa kuitenkin on, että eri osa-alueet voivat muuttua prosessityöskentelyn aikana.

KUVA 2. Miellekartta opinnäytetyömme aiheesta

Opinnäytetyöhömmme tarvittava tieto

Tarvitsemme opinnäytetyössämme tilastotietoa kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tuloksellisuudesta ja kiusaamisilmiöstä varhaiskasvatuksessa, teoretietoa varhaiskasvatuksesta, kasvatuskumppanuudesta, kiusaamisesta ja sen eri muodoista, tutkimusmenetelmistä sekä opinnäytetyöprosessista. Hyödyllisen toimintasuunnitelman takaamiseksi on tärkeää selvittää, millaisissa tilanteissa kiusaamista esiintyy ja miten kiusaaminen ilmenee päiväkotikäisten lasten keskuudessa. Kiusaamista ehkäisevien toimintasuunnitelmien analysoinnit ja arvioinnit hyödyttävät meitä, kun teemme toimintasuunnitelmaa Iisalmen kaupungin päiväkodeille. Jotta toimintasuunnitelma on helppo omaksua, erilaiset käsitteet tulee avata huolellisesti teoretietoon pohjaten. Teoretieto toimii perusteluina toimintasuunnitelman hyödyllisyydelle ja sen käytön mielekkyydelle.

Opinnäytetyöhön haettava lisätieto, käytettävät hakusanat sekä tietokannat

Opinnäytetyöprosessin aikana hyödynnetään kirjastojen palveluita. Tarvittavaa lisätietoa haetaan tieteellisistä artikkeleista ja internetistä sekä haastatteluista. Ryhmähaastattelusta saadaan varhais-

kasvatuksen ammattilaisten tietoa kiusaamisen ennaltaehkäisystä ja siihen liittyvistä haasteista ja ongelmista. Tarvittaessa kartoitetaan lisätietoa myös lasten vanhemmilta. Kiusaamiskeskustelua käydään paljon erilaisissa medioissa, joten niiden seuraaminen on tärkeää ja edesauttaa tuoreen tutkimustiedon löytämistä. Lisäksi lisätietoa kiusaamisen ennaltaehkäisystä haetaan erilaisten tutkimusten ja niiden analyysien pohjalta.

<p>Hakusanat:</p> <p>varhaiskasvatus</p> <p>varhaiskasvatus pedagogiikka</p> <p>kiusaaminenkiusaamisen eri muodot</p> <p>ennaltaehkäisy</p> <p>kiusaamisen ennaltaehkäisy</p> <p>kasvatusyhteistyö</p> <p>kiusaaminen päiväkodissa</p> <p>kiusaaminen varhaiskasvatuksessa</p> <p>toimintasuunnitelma</p> <p>toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn</p> <p>kehittämistyö</p> <p>tuotteistamisprosessi</p> <p>kvalitatiivinentutkimus</p> <p>kiusaamista ennaltaehkäisevä työ</p>	<p>Tietokannat:</p> <p><u>Google Scholar</u></p> <p><u>Melinda</u></p> <p><u>Aleksi</u></p> <p><u>Arto</u></p> <p><u>Aapeli</u></p> <p><u>DOAJ</u></p> <p><u>Science Direct</u></p> <p><u>Academic Search Elite</u></p> <p><u>Social Care online</u></p> <p><u>SocioSite</u></p> <p><u>Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisut</u></p> <p><u>THL</u></p> <p><u>Emerald</u></p> <p><u>Medic</u></p> <p><u>High Wire Press</u></p> <p><u>PubMed</u></p> <p>Cochrane library</p> <p>Theseus</p> <p>EBSCO</p> <p>Eric</p> <p>Lääkärin tietokannat</p> <p>Oppiportti – Duodecimin verkko-oppikirjat</p> <p>Vaari</p> <p>Sosiaaliportti</p> <p>Terveysportti</p> <p>Nelli</p> <p>*alleiviivattu meille tärkeät tietokannat</p>
--	--

KUVIO 6. Tiedonhankintasuunnitelman tietokannat

LIITE 2: OPINNÄYTETYÖN SWOT- ANALYYSI

Opinnäytetyön SWOT-analysissa huomioidaan sisäympäristön vahvuuksia ja heikkouksia. Siinä tuodaan myös esiin ulkoympäristön vaikuttavat mahdollisuudet sekä uhat. Heikkouksien ja uhkien kar-toittaminen oli toimintasuunnitelman kehittely vaiheessa tärkeää, jotta työprosessin aikana osattiin varautua mahdollisiin haasteisiin sekä tuottaa käytännön tarpeeseen vastaavan tuotteen. Osa vah- vuuksista ja heikkouksista sekä mahdollisuuksista ja uhista ovat toistensa poissulkevia, mutta mo- lempien toteutumisen mahdollisuus on otettu analyysissa huomioon. Opinnäytetyön laaja-alaiset vahvuudet ja mahdollisuudet kertovat työn potentiaalisuudesta sekä vaikuttavuudesta.

TAULUKKO 1. Opinnäytetyön SWOT-analyysi

SISÄINEN YMPÄRISTÖ	VAHVUUDET	HEIKKOUEDET
	<ul style="list-style-type: none"> - helppokäyttöisyys - työtä pystytään perustelemaan ja arvioimaan - toimintasuunnitelma toimii ammattilaisten työn tukena, tietoisuus kiusaamisesta mahdollisesti lisääntyy - johdonmukaisuus, tasa-arvoisuus, motivaatio ja sitoutuminen työssä lisääntyvät → vaikutus työyhteisön yhteistyöhön - yksikkö/ryhmä kohtainen osio toimintasuunnitelmassa, jonne voidaan kirjata yksikön/ryhmän henkilökohtaiset tavoitteet - vaikuttaa työntekijöiden, vanhempien ja lapsien asenteisiin → yhteistyö vahvistuu → kasvatusyhteistyö - helppokäyttöinen 	<ul style="list-style-type: none"> - henkilökunta ei sitoudu noudattamaan toimintasuunnitelmaa - toimintasuunnitelmasta ei ole hyötyä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä - henkilökunta ei osaa käyttää kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa - toimintasuunnitelmaa ei päivitetä - toimintasuunnitelma ei tuota merkittäviä tuloksia
ULKOINEN YMPÄRISTÖ	MAHDOLLISUUDET	UHAT
	<ul style="list-style-type: none"> - jokaisessa Iisalmen päiväkodissa samanlainen toimintatapa - kiusaaminen mahdollisesti vähenee Iisalmen päiväkodeissa 	<ul style="list-style-type: none"> - toimintasuunnitelma korvataan uudella suunnitelmalla - toimeksiantajan/työyhteisöjen tyytymättömyys toimintasuunnitelmaan - laki muutokset

LIITE 3: TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Sinikka Hyvärinen
Päivähoidonjohtaja
Iisalmen kaupunki
Sivistyspalvelukeskus

Iiris Repo-Patronen
Oona Repo
Tytti Pyhäjärvi
Savonia ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi-amk

Haemme tutkimuslupaa opinnäytetyötämme varten. Opinnäytetyön tarkoituksena on laatia käytännöllinen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Tavoitteena on yhdenmukaistaa Iisalmen kaupungin päiväkotien kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintaa. Toimintasuunnitelman pohjalta Iisalmen kaupungin päiväkotien ennaltaehkäisevä työn on mahdollista johdonmukaistaa.

Opinnäytetyömme toteutetaan huhtikuu 2016- huhtikuu 2017 välisenä aikana.

Toteutamme opinnäytetyömme kehittämistyönä, jossa lisäksi toteutamme kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmiä. Työmme kohteena ovat Iisalmen kaupungin päiväkotien henkilökunnat, joille toteutamme alkukartoituksen elokuussa 2016. Alkukartoitus tapahtuu fokusryhmähaastattelun keinoin ja siihen osallistuu yksi edustaja jokaisesta Iisalmen päiväkodista. Haastatteluihin laaditaan teemat, joita käsitellään yhdessä 3-4 edustajien kanssa. Haastatteluiden aikana päiväkotien edustajat voivat tuoda ilmi mielipiteensä liittyen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja sen kehittämistarpeisiin ja -haasteisiin. Haastatteluja järjestetään kolmeen eri kertaan ja jokaiseen haastatteluun osallistuu eri päiväkotien edustajat. Lisäksi alkukartoituksen aikana kartoitetaan päiväkotien jo voimassa olevat kiusaamista ennaltaehkäisevät toimintasuunnitelmat, joita voimme hyödyntää tuotteistaessamme uutta asiakkaan tarpeita vastaavaa tuotetta.

Haastatteluissa kertynyt aineisto litteroidaan, joka toteutetaan sanatarkasti eli eksaktisti, jolloin puhe kirjoitetaan jättämättä mitään pois. Aineisto analysoidaan sisällönanalyysin menetelmin, joka toteutetaan induktiivisena sisällönanalyysinä, jolloin aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Lisäksi hyödynnämme aikaisempia kiusaamista ennaltaehkäiseviä toimintasuunnitelmia, joita on ollut yksittäisissä päiväkodeissa Iisalmissa. Yhdistelemme aiempien toimintasuunnitelmien sisältöjä, poistamme tarpeettoman tai vanhentuneen tiedon sekä lisäämme toimintasuunnitelmaan uutta tietoa, jota on ilmennyt fokusryhmähaastatteluissa. Kehittämistyönä tuotettavaan kiusaamisen ennaltaehkäisevään toimintasuunnitelman laatimiseen etsimme lisäksi tarvittavaa aineistoa kirjallisuudesta sekä erilaisista aineistoista ja tuotoksista. Suoritamme kehittämällemme tuotteelle pilotoinnin kolmessa Iisalmen päiväkodissa, jotka valikoituvat toimeksiantajan puolesta. Pilotointi tapahtuu loka-marraskuun aikana vuonna 2016. Tuotteen pilotoinnin jälkeen päiväkodit an-

tavat tuotteestamme palautetta kehittämistarpeista. Viimeistelimme tuotteen saamamme kehittämispalautteen perusteella. Opinnäytetyöprosessissa syntyvä tuote, kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma, on valmis huhtikuussa 2017.

Opinnäytetyöprosessiamme ohjaa tavoitteellinen työote sekä selkeä päämäärä. Haastattellessa päiväkotien työntekijöitä, emme pyri ohjaamaan keskustelua, mikäli vuorovaikutus työntekijöiden välillä ohjautuu vastaamaan tarvitsemiimme kysymyksiin. Validiteetin taataksemme olemme kuitenkin valmiita tarkentamaan ja kysymään kysymyksiä, joilla keskustelu saadaan toivomaamme suuntaan.

Tutkimusaineisto käsitellään huolellisesti ja virheettömästi. Aineisto säilytetään ja tuhotaan asianmukaisesti. Säilytyksen aikana tutkimustieto on salasanalla suojattuna ja näin ollen ulkopuolisten saavuttamattomissa. Kyselyn synnyttämiä vastauksia käsittelemme nimettöminä, jolloin takaamme vastaajien anonymiteetin. Tutkimustuloksia ei luovuteta ulkopuolisten käyttöön tai nähtäville. Käytämme suoria lainauksia ainoastaan harkitusti analysoidessamme fokusryhmähaastatteluja.

Iisalmessa 6.6.2016

Iiris Repo-Patronen

Oona Repo

Tytti Pyhäjärvi

LIITE 4: VIRANHALTIJAN PÄÄTÖS TUTKIMUSLUVASTA

 Iisalmen kaupunki		Viranhaltijapäätös	
		Päätöspvm. 17.08.2016	
Viranhaltija	Päivähoidon johtaja	Pykälä	125/2016
Palveluyksikkö	Sivistyspalvelukeskus	Dnro	
Toimielin	Koulutuslautakunta	Päätösluokka	0005.11
Asiaotsikko	Viranhaltijapäätös/ tutkimuslupa/ Repo-Patronen, Repo ja Pyhäjärvi		
Päätösteksti (sis. mahdollisen valmistelijan esityksen)	Sosionomiopintoja suorittavat opiskelijat Iiris Repo-Patronen, Oona Repo ja Tytti Pyhäjärvi anovat lupaa tehdä opinnäytetyöhönsä liittyvän tutkimuksen Iisalmen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tarkoituksena on laatia käytännöllinen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Tutkimus toteutetaan fokusryhmähaastatteluna varhaiskasvatuksen henkilökunnalle (otanta), haastattelut litteroidaan ja analysoidaan ja niistä saadun tiedon ja aiempien suunnitelma-aihioiden perusteella laaditaan uusi toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.		
Päätös	Hyväksyn em. opinnäytetyöhön liittyvän tutkimuksen sillä edellytyksellä että varhaiskasvatuksen salassapitosäännökset toteutuvat ja kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma luovutetaan Iisalmen varhaiskasvatuksen käyttöön.		
Peruste	Iisalmen kaupungin hallintosääntö §49		
Nähtävilläolo	18.8.2016		
Muutoksenhaku	Oikaisuvaatimusohjeet		
Tiedoksi			
Tiedoksi Itk	Koulutuslautakunta		
Saaja	Repo-Patronen, Pyhäjärvi ja Repo		
Valmistelija ja yhteystiedot			
Allekirjoitus ja Nimenselvennys	 Sinikka Hyvärinen		
Iisalmen kaupunki		Puhelin (017) 272 31	Kotisivu: www.iisalmi.fi Sähköposti: kirjaamo@iisalmi.fi etunimi.sukunimi@iisalmi.fi

LIITE 5: FOKUSRYHMÄHAASTATTELUKUTSU

Hei Iisalmen päiväkotien työntekijät

Olemme Savonia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita ja teemme opinnäytetyönämme kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman Iisalmen päiväkodeille. Toimintasuunnitelmaprosessin yhtenä vaiheena on fokusryhmähaastattelu päiväkotien työntekijöille. Haastattelun avulla keräämme tarvittavaa aineistoa yhtenäistä toimintasuunnitelmaa varten, joka vastaa päiväkotien tarpeeseen. Tutkimuslupa on myönnetty 17.8.2016 Sinikka Hyvärisen toimesta, sillä edellytyksellä, että varhaiskasvatuksen salassapitosäännökset toteutuvat ja kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma luovutetaan Iisalmen varhaiskasvatuksen käyttöön. Tutkimusluvan mukaan saamme haastatella teitä sekä kerätä jo olemassa olevaa ja uutta aineistoa toimintasuunnitelmaa varten. Opinnäytetyömme toteutetaan 04/2016-05/2017 välisenä aikana. Toimeksiantajanamme toimii Iisalmen kaupungin sivistyspalvelukeskus ja Sinikka Hyvärinen. Ohjaavana opettajanamme toimii Anne-Leena Juntunen, Savonia-ammattikorkeakoulu. Halutessanne voimme lähettää opinnäytetyömme työnsuunnitelman sekä tutkimuslupahakemuksen ja tutkimusluvan luettavaksi.

Olemme jakaneet Iisalmen päiväkodit 3-4 henkilön ryhmiin, joissa haastattelut toteutuvat. Jokaisessa ryhmässä on eri päiväkotien edustajat.

Ryhmä 1: Paloinen, Simpukka ja Montessori. Haastatteluaika 15.9. klo 9.30-11.30 ja paikkana Kulttuurikeskuksella Allin kammari.

Ryhmä 2: Sointula, Lippuniemi, Heinäkelkka ja Malminranta. Haastatteluaika 16.9. klo 8-10 ja paikkana Kulttuurikeskuksella Allin kammari.

Ryhmä 3: Peltosalmi, Pikku-Simpukka ja Lumilinna. Haastatteluaika 16.9. klo 11-13 ja paikkana Kulttuurikeskuksella Allin kammari.

Toivomme haastatteluun tulevan paikalle jokaisesta päiväkodista yhden edustajan. Haastattelu perustuu vapaaehtoisuuteen. Suosittelemme varaamaan haastatteluun aikaa kaksi tuntia. Avullanne saamme toimintasuunnitelmaa varten erittäin arvokasta, ajankohtaista ja monipuolista tietoa.

Toivomme teidän ilmoittavan **7.9.2016 mennessä** haastatteluun osallistuvan henkilön tiedot. Tietoja emme luovuta eteenpäin.

Teitä etukäteen kiittäen sosionomiopiskelijat

Pyhäjärvi Tytti

Repo Oona

Repo-Patronen Iris

LIITE 6: FOKUSRYHMÄHAASTATTELUKYSYMYKSET

HEI

Haastattelun alussa esittelemme haastattelumenetelmän sekä opinnäytetyömme pääkohdat. Haluessanne voitte tutustua myös opinnäytetyömme työsuunnitelmaan sekä saada nähtäväksi tutkimusluvan.

Ennen haastatteluun tuloa voitte keskustella työryhmissänne tutkimuskysymyksistä sekä –teemoista ja tarvittaessa tehdä muistiinpanoja mukaan, jolloin jokaisen työntekijän on mahdollista tuoda mielipiteensä julkki. Haastattelun tarkoituksena on kerätä aineistoa ja lisätä sekä varmistaa toimintasuunnitelman työelämälähtöisyys. Keskustelun arvioitu kesto on yksi tunti. Yksi opiskelijoista johtaa haastattelua ja kaksi muuta tekevät muistiinpanoja sekä havainnoivat haastattelua.

Fokusryhmähaastattelukysymykset päiväkotien työryhmille

Kysymykset

Teemat

Valmis tuote

Yhteistyöterveisin:

Pyhäjärvi Tytti

Repo Oona

Repo-Patronen Iris

Savonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi-opiskelijat

LIITE 7: ESIMERKKEJÄ ALKUPERÄISTEN ILMAUSTEN PELKISTÄMISESTÄ JA RYHMITTELYSTÄ

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alakategoria
Se voi olla joku semmonen tiivis paketti, ettei liian laaja. Helposti luettava, että kaikki saa siihen perehtyä rauhassa. Semmonen yksinkertainen, turha sanahelinä pois. Sieltä löytyy tiivistelmä, se mikä palvelee kaikkia. Tavoite, mikä on oikeasti saavutettavissa. Yksi A4 joku nuolilla, että tässä ja tässä tilanteessa toimitaan näin joku polku, joku semmonen.	Yksinkertainen, helposti luettavissa ja kaikkia palveleva	Toimintasuunnitelman sisällössä huomioitavat asiat
joku semmonen väline, joka tavallaan ohjais siihen keskusteluun... mut semmonen väline joka ohjais, että siellä työyhteisössä keskustellaan niistä kiusaamiseen liittyvistä asioista	Keskustelua avaava työväline	Toimintasuunnitelman sisällössä huomioitavat asiat
Ja se pitäis olla sellanen napakka, että ei sitte liian monisanainen, että se on vanhemmat hyvin äkkiä ohittaa sitte, että ihan sellasta selkeätä, yksinkertaisia, napakoita lauseita.	Napakka, selkeä, yksinkertainen	Toimintasuunnitelman sisällössä huomioitavat asiat
minä haluaisin, että siellä olis jotakin tästä ylipäättään tunnetaitojen opettelimesta ennen kuin se on kiusaamista. Tavallaan sen nostaminen miten tärkeä se on.	Tunnetaitojen ja tunnekasvatuksen sisältyminen osaksi toimintasuunnitelmaa	Työmenetelmät
Siinä vois olla jotaki materiaalia niinku ihan siinä lasten kanssa tehtävään työhön	Työvälineitä lasten kanssa tehtävään työhön	Työmenetelmät
ihan käytännönsolulle, kun täällä on laitettu ihan, että draamaleikit, se ois niinkun toiminnallinen tuote, pelit, kirjat eri ikäkausille, ryhmän havainnointi	Toiminnallinen tuote, jossa huomioitu draamaleikit, pelit, kirjat, nukketheaterit, ryhmän havainnointi	Työmenetelmät
Kenelle se(toimintasuunnitelma) tehdään. Just tuohon, että liittyy tuohon viimeeseen kohtaan oikeestaan, että mitä pittää ottaa huomioon siinä niin just se, että kenelle se kenen käyttöön sitä tehdään sitä. Et tehdäänkö se varhaiskasvatushenkilökunnalle perheille, lapsille vai joku semmonen mistä on kaikille jotakii	Toimintasuunnitelman valikoitu käyttäjäryhmä	Toimintasuunnitelman jaottelu
hyvää teidänkin se rajata, että mihinkä keskitytte ja mikä on tämän työn se fokus ja sitten taas joku toinen voi sitten jatkaa, kun aihe on niin laaja, että turha lähteä rämpiä sieltä täältä keskittyy ja rajaa sen	Toimintasuunnitelman rajaaminen ja fokus ovat tärkeää	Toimintasuunnitelman jaottelu
Vanhempienosio vois olla.	Vanhempien osio kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintasuunnitelmaan	Lapsen huoltajat huomioitu toimintasuunnitelmassa
Ja sitte semmonen, että vanhempia tulee tiedottaa, että tämmönen on tulossa ja tekeillä. Ja miksei esimerkiksi vanhempiakin voisi haastatella, että mitä siellä pitäisi olla esim vanhempainillan yhteydessä.	Vanhempien tiedottaminen kiusaamista ennaltaehkäisevästä toimintasuunnitelma	Lapsen huoltajat huomioitu toimintasuunnitelmassa
Aina pittää sitte itte tai sitte työkaverien kanssa mieltä, että mitenkä aina kelleki vanhemmalle sitte lähestyy sitä asiaa, että se menis niinku silleen, että vanhempi ymmärtäis mitä me ajetaan takaa	Keinot puhua kiusaamisesta vanhempien kanssa	Lapsen huoltajat huomioitu toimintasuunnitelmassa

LIITE 8: KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TYÖN KONTEKSTI -ABSTRAHOINTIKAAVIO

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alakategoria	Yläkategoria	Yhdistäväkategoria
<i>"Moraalista kasvuopetusta ja sitä että mitä toiselle voi sanoa ja mitä kannattaa sanoa ja mitä siitä voi seurata."</i>	Moraalinen kasvuopetus	Tunnekasvatus	Kiusaamisen esiintyvyyteen vaikuttavat tekijät	KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA
<i>"Tunnetaitoja kehitetään tavallaan opetellaan ymmärtämään niitä omia tunteita ja sitä kautta toisen tunteita niin eikö se ole sitä uhriutumisen ehkäisemistä tavallaan kiusaaja vaikutetaan."</i>	Tunnekasvatuksen merkityksellisyys			
<i>"Sanoitetaan lapsen kanssa niitä omia tunteita ja sittenhän niitä pystyy tunnistamaan toisessa, kun tuntee ne ensin itsessään."</i>	Tunteiden sanoittaminen lapsen kanssa			
<i>"Ennalta ehkäisevällä työllä on just se, että kaikilla niillä lapsilla tasavertaiset lähtökohdat tulla hyväksytyksi ryhmään."</i>	Lapsen tasa-arvoinen asema tulla hyväksytyksi ryhmään	Kiusaamista ennaltaehkäisevätyö		
<i>"Positiivisilla tavoilla vahvistetaan lapsen ryhmään kuulumisen." tunnetta jotta kiusaamistilanteita voitaisiin ennaltaehkäistä</i>	Lapsen ryhmään kuulumisen tunnetta vahvistetaan			
<i>"Sitten jätetään leikistä pois. Saattaa olla isompi ryhmä ja yksi jätetään ulkopuolelle."</i>	Leikin ulkopuolelle jättäminen	Psyykinen kiusaaminen	Kiusaamisen eri muodot varhaiskasvatuksessa	
<i>"Ei oteta leikkiin ja sitten joo otetaan leikkiin, mutta määrätään aina sille joku tietty sivurooli...sitä alistetaan koko ajan siinä."</i>	Alistaminen			
<i>"Pelottelu on meidän joku lapsista sanonu."</i>	Pelottelu			
<i>"Sitte toisen leikin sotkeminen ja hajottaminen, lyöminen, töniminen."</i>	Leikin sotkeminen ja hajottaminen, lyöminen ja töniminen	Fyysinen kiusaaminen		
<i>"Fyysinen että lapsi puree, repii hiuksista, raapii, lyö, potkii, sylkee, pitää kiinni, rikkoo, sotkee toisten leikkijä."</i>	Pureminen, repiminen, raapiminen, lyöminen, potkiminen, sylkeminen, kiinnipitäminen, rikkomisen, toisten leikkien sotkeminen			
<i>"...läpsimistä, kaadetaan..."</i>	Läpsiminen ja kaataminen			

LIITE 9: KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN TOIVEET JA VAATI- MUKSET -ABSTRAHOINTIKAAVIO

Yksinkertainen, helposti luettavissa ja kaikkia palveleva	Toimintasuunnitelman sisällössä huomioitavat asiat	Toimintasuunnitelman käytännöllisyys	TOIVEET KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄLLE TOIMINTASUUNNITELMALLE
Tiivis			
Keskustelua avaava työväline			
Konkreettinen, helppokäyttöinen ja nopea			
Käytännön läheisyys			
Napakka, selkeä, yksinkertainen			
Visuaalisesti houkutteleva			
Sisältää ryhmäkohtainen osion			
Kirjallinen versio			
Ei saa olla liian pitkä			
Ryhmytymisen merkityksen näkökulma tuotava esille			
Sisältää materiaalipankin			
Vanhempien osio ei saa olla liian iso			
Yhteiset isot linjaukset	Yhdenmukaisuus		
Kaikissa päiväkodeissa toimitaan samalla tavalla			
Toimintatapojen johdonmukaistaminen ja yhdenmukaistaminen			
Kiusaamista ennaltaehkäisevän työn yhdenmukaistaminen			
Toimintasuunnitelman kohde-ryhmä on valittava	Toimintasuunnitelman jaottelu		
Toimintasuunnitelman rajaaminen ja fokus ovat tärkeää			
Esimerkkejä miten varhaiskasvattaja ehkäisee kiusaamista	Työmenetelmät	Informatiivinen toimintasuunnitelma	
Käytännön polku, jossa ilmenee miten tilanteessa toimitaan			
Käytännön tasolla draamaleikit, pelit, kirjat, nukketatterit			
Tunnetaitojen ja tunnekasvatuksen sisältyminen osaksi toimintasuunnitelmaa			
Arkeen tarvitaan työkaluja			
Työvälineitä lasten kanssa tehtävään työhön			
Väline ja ohjeistus henkilöstölle			
Ehdotuksia jatkotoimenpiteisiin			
Peruskäsitteiden avaaminen	Kiusaamisen määrittely		
Kiusaamisen yhtenäinen määrittely			
Keskustelu työryhmässä kiusaamisesta	Työryhmän keskeiset foorumit ja tiedonsiirto	Vuorovaikutuksellisuus	
Vanhempien osio kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintasuunnitelmaan			
Vanhempien tiedottaminen kiusaamista ennaltaehkäisevästä toimintasuunnitelmasta			

LIITE 10: SAATEKIRJE KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN PILOTOINTIIN

SAVONIA

■ MUU RAPORTTI - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

TOIMINTASUUNNITELMA KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄÄN TYÖHÖN

Saatekirje Iisalmen kunnallisiin päiväkoteihin

TEKIJÄT:

Iiris Repo-Patronen
Oona Repo
Tytti Pyhäjärvi

Hei Iisalmen kaupungin päiväkotien työntekijät

Olemme sosionomiopiskelijoita Savonia ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyönämme kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman Iisalmen kunnallisiin päiväkoteihin. Toimintasuunnitelma on vuorovaikutusta tukeva apuväline kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön sekä sen arviointiin. Kyseinen toimintasuunnitelma tulee liitteeksi vuoden 2017 varhaiskasvatussuunnitelmaan. Jotta kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma tulee olemaan päiväkotien tarpeita vastaava tuote, pilotointi ja päiväkotien työntekijöiden antama palaute ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma on pilotoinnissa päiväkodeissa viikkojen 44–51 välisen ajan. Kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa on tarkennettu viikolla 45 sekä täydennetty lisäämällä jokaisen osion loppuun pedagogiseen dokumentointiin suunnattu lomake, jonka vuoksi pilotoinnin kestoa on lisätty yhdellä viikolla. Pilotoinnin tarkoituksena on saada tietoa toimintasuunnitelman käytännöllisyydestä ja toimivuudesta. Pilotoinnin tavoitteina on selvittää:

- Toimintasuunnitelman käytännöllisyys ja toimivuus kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä
- Toimintasuunnitelman vaikutus vuorovaikutukseen työryhmässä ja kasvatusyhteistyössä
- Toimintasuunnitelman merkitys lapsen osallisuuteen ja vuorovaikutukseen

Lisäksi toivomme teidän kiinnittävän huomiota toimintasuunnitelman ulkoasuun, luettavuuteen, käytettävyyteen ja sisältöön.

Toimintasuunnitelman pilotoinnissa huomio kiinnitetään kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja sen testaaminen on osana päiväkodin perusarkea. Päiväkotien työryhmät testaavat toimintasuunnitelman eri osioita päiväkodin arjessa ja arvioivat niiden käytännöllisyyttä sekä dokumentoivat havaitsemansa tulokset pedagogiselle dokumentoinnille suunnattuun lomakkeeseen. Jokainen toimintasuunnitelman osio testataan vähintään kerran ja arvioidaan vaiheittain.

Toimintasuunnitelmassa jokaisen aihealueen jälkeen on pedagogiseen dokumentointiin suunnattu lomake, jonka avulla eri osioita voidaan testata esimerkiksi keskustelemalla työryhmässä osion sisällöstä ja aiheesta tai sopimalla arkinen tilanne (esim. vapaa leikki, ruokailu- ja siirtymistilanteet jne.), jossa toimintasuunnitelman osiota voidaan testata. Ennen osion testaamista tulee työryhmän pohtia yhdessä osion testaamisen tavoitteet ja kirjata ne pedagogiselle dokumentointilomakkeelle. Jokaisen osion testaamisen päättyessä työryhmä arvioi kiusaamista ennaltaehkäisevien tavoitteiden toteutumista ja niihin vaikuttaneita tekijöitä.

Toimintasuunnitelman osioiden vaiheittainen pilotointi ja pedagogisen dokumentoinnin vaiheet:

Vaihe 1. Ensimmäisessä vaiheessa kirjataan tilanne, jossa testataan toimintasuunnitelman osiota sekä testaamisen ajankohta ja läsnäolijat, sekä asetetaan osion testaamiselle tavoitteet.

Vaihe 2. Toisessa vaiheessa kirjataan, miten kiusaamista ennaltaehkäisevät asiat huomioidaan sovittussa tilanteessa (kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma s. 14.)

Vaihe 3. Kolmannessa vaiheessa kirjataan, miten vuorovaikutuksellisuus huomioidaan osion testaamisessa. Kirjaamisesta tulee ilmi, kuinka voidaan tukea ja edistää vuorovaikutuksellisuutta työryhmässä ja vanhempien sekä lasten kanssa tehtävässä työssä.

Vaihe 4. Ennen osion testaamista kirjataan miten työntekijä voi omalla toiminnallaan vaikuttaa testaamisen onnistumiseen ja kuinka työryhmän toiminta vaikuttaa osion testaamiseen. Osion testaamisen jälkeen kirjataan, miten työntekijän oma toiminta vaikutti osion testaamiseen (huomioita työntekijän toiminnassa) ja kuinka työryhmän toiminta vaikutti osion testaamiseen (huomioita työryhmän toiminnasta).

Vaihe 5. Viidennessä vaiheessa arvioidaan, miten osion testaaminen onnistui. Kirjaamisesta ilmenee mikä onnistui hyvin, mikä koettiin haasteelliseksi ja mitä voisi kehittää. Kirjaamisesta ilmenee miten kiusaamista ennaltaehkäisevä työ ja vuorovaikutuksellisuuden huomioiminen toteutuivat tilanteessa. Tarkoituksena on arvioida osion vaiheittaisen testaamisen onnistumista ja asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Vaihe 6. Viimeisessä vaiheessa kirjataan osioiden toimivuutta ja käytännöllisyyttä. Kirjaamisesta ilmenee vastaavatko osioiden sisällöt käytännön tarpeisiin, työryhmän korjaamis- ja kehittämisideat, kuka vastaa osioiden päivittämisestä sekä mitä muuta huomioitavaa osioissa on.

Toimintasuunnitelman eri osioiden arviointi dokumentoidaan erilliselle arviointilomakkeelle (erillinen arviointilomake, LIITE 2), jossa on jokaisen toimintasuunnitelman osio eriteltyinä. Arviointi toteutetaan työryhmissä. Erityisen tärkeää on saada tietää, vastaako toimintasuunnitelman sisältö sille asetettuja tavoitteita. Toivomme teidän keskustelevan työryhmässänne säännöllisesti sekä arvioivan toimintasuunnitelman sisältöä. Tämä edellyttää, että toimintasuunnitelma tulostetaan päiväkodin jokaiseen ryhmään ja on käytössä päiväkodin arjessa kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä.

Ryhmäkohtaiset arvioinnit haetaan päiväkodeilta viikolla 51 torstaina. Jokaisen ryhmän tulisi huolehtia erillisen arviointilomakkeen (erillinen arviointilomake, LIITE 2) täyttämisestä tätä ennen. Kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa kehitetään antamanne monipuolisen palautteen perusteella. Viimeistelty kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma on käytössänne keväällä 2017.

Yhteistyöterveisin

Iiris Repo-Patronen

Oona Repo

Tytti Pyhäjärvi

LIITE 11: PILOTOINNIN PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN LOMAKKEET

Toimintasuunnitelman
arviointi

Onko toimintasuunnitelman osiot toimivia ja käytännöllisiä? (vastaako osion sisältö käytännön tarpeeseen)

Korjaamis ja kehittämisisideat (esim. asiasisältö ja sen ajankohtaisuus, ulkoasu, jne.)

Päivittäminen (kuka vastaa päivittämisestä, milloin toimintasuunnitelman osio päivitetään jne.)

Muuta huomioitavaa

VAIHE 1.

Sovittu tilanne, jossa testataan toimintasuunnitelman osiota:

Sovittu tilanne, jossa testataan toimintasuunnitelman osiota:

Läsnäolijat:

Osion testaamiselle asetetut tavoitteet:

VAIHE 2.

Miten kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä huomioon otavat asiat (kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma s. 14) huomioidaan sovitussa tilanteessa?

VAIHE 3.

Miten huomioimme vuorovaikutuksellisuuden osion testaamisessa?

Miten voimme tukea ja edistää vuorovaikutuksellisuutta (työryhmässä, vanhempien sekä lasten kanssa tehtävässä työssä)?

VAIHE 4.

KIRJATAAN ENNEN
OSION TESTAAMISTA:

Miten omalla toiminnallani voin vaikuttaa osion testaamisen onnistumiseen? (miten toimin ja millainen on työotteeni, mitkä ovat tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä jne.)

Miten työryhmän toiminta vaikuttaa osion testaamiseen?

KIRJATAAN OSION
TESTAAMISEN JÄLKEEN:

Miten toimintani vaikutti osion testaamiseen? (huomioita työntekijän toiminnassa)

Miten työryhmän toiminta vaikutti osion testaamiseen? (huomioita työryhmän toiminnasta)

VAIHE 5.

Miten osion pilotointi onnistui? (mikä onnistui hyvin, mikä koettiin haasteelliseksi, mitä voisi vielä kehittää)

Saavutettiin osion testaamiselle asetetut tavoitteet (arvioidaan tavoitteiden toteutumista, jotka työryhmä oli asettanut ennen osion testaamisen aloittamista)

Miten osion vaiheittainen testaaminen onnistui?

Miten vuorovaikutuksellisuuden huomioiminen toteutui tilanteessa? (arvioi miten vaiheessa 3. kirjatut tavoitteet toteutuivat)

Miten kiusaamista ennaltaehkäisevä työ toteutui tilanteessa? (arvioi miten vaiheessa 2. kirjatut tavoitteet toteutuivat)

Toteutuiko pedagoginen dokumentointi osion testaamisen aikana?

VAIHE 6.

Onko toimintasuunnitelman osio toimiva ja käytännöllinen? (vastaako osion sisältö käytännön tarpeeseen)

Korjaamis ja kehittämisideat (esim. sisältö, ulkoasu, jne.)

Päivittäminen (kuka vastaa päivittämisestä, milloin toimintasuunnitelman osio päivitetään jne.)

Muuta huomioitavaa

LIITE 12: ESIMERKKI PILOTOINNIN ARVIOINTILOMAKKEESTA

ARVIOINTILOMAKE KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN PILOTOINTIIN

OSIO 2. MITÄ KIUSAAMINEN ON

	Täysin eri mieltä	Melko eri mieltä	En osaa sanoa	Melko samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Fyysisestä kiusaamisesta on tarpeeksi tietoa	1	2	3	4	5
Psyykkisestä kiusaamisesta on tarpeeksi tietoa	1	2	3	4	5
Verbaalisesta kiusaamisesta on tarpeeksi tietoa	1	2	3	4	5
Suorasta ja epäsuorasta kiusaamisesta on tarpeeksi tietoa	1	2	3	4	5
Kiusaamisen vaikutuksista on tarpeeksi tietoa	1	2	3	4	5
Kiusaamisen ja konfliktin eroista on tarpeeksi tietoa	1	2	3	4	5
Osio on informatiivinen	1	2	3	4	5
Osio on hyödyllinen	1	2	3	4	5
Osio on käytännöllinen	1	2	3	4	5
Osion ulkoasu on hyvä	1	2	3	4	5

Kehittämisideoita:

OSIO 3.

KIUSAAMISEN EHKÄISEMINEN

	Täysin eri mieltä	Melko eri mieltä	En Osaa sanoa	Melko Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Kiusaamisen ehkäisemisestä on tarpeeksi tietoa	1	2	3	4	5
Osion testaaminen onnistui käytännössä (työkentällä)	1	2	3	4	5
Osio on hyvä apuväline vuoro- vaikutuksellisuuteen työryhmässä	1	2	3	4	5
Osio on hyvä apuväline vuorovaikutuksellisuuteen kasvatusyhteistyössä	1	2	3	4	5
Osio on hyvä apuväline vuorovaikutuksellisuuteen lapsen kanssa	1	2	3	4	5
Osion avulla voidaan vaikuttaa lapsen osallisuuteen	1	2	3	4	5
Osion sisältö vastaa tarvetta	1	2	3	4	5
Osio on hyödyllinen	1	2	3	4	5
Osio on käytännöllinen	1	2	3	4	5
Osion ulkoasu on hyvä	1	2	3	4	5

Kehittämideoita:

■ OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

TOIMINTASUUNNITELMA KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISYYN

Iisalmen kaupungin sivistys- ja hyvinvointitoimiala /
Varhaiskasvatus

TEKIJÄT: Oona Repo
Iiris Repo-Patronen
Tytti Pyhäjärvi

SISÄLTÖ

1	Saate kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman käyttöön	93
2	Kiusaaminen määritelmänä	94
	2.1 Kiusaamisen muodot	94
	2.2 Kiusaamisen vaikutukset lapseen	95
	2.3 Kiusaamisen ja konfliktin ero	96
3	Kiusaamisen ehkäiseminen	97
4	Varhaiskasvattajan velvollisuudet	100
5	Kasvatusyhteistyö lapsen huoltajien kanssa	101
6	Lapsen osallisuus ja vuorovaikutuksen merkitys kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä	103
7	Päiväkotiyksikön kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma	104
8	Arviointi ja seuranta	105
9	Materiaalipankki ja kirjallisuus	106
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	107
Liite 1:	Päiväkotiyksikön toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn	108
liite 2:	Ryhmäkohtainen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn	109
liite 3:	Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman vuorovaikutuksellisuus työyhteisössä	111
liite 4:	Kiusaamistilanteiden selvittäminen	115

1. SAATE KUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄN TOIMINTASUUNNITELMAN KÄYTTÖÖN

Tämä kiusaamisen ennaltaehkäisyn toimintasuunnitelma on toteutettu Savonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä Iisalmen kaupungin varhaiskasvatukselle. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tuotteistamisprosessissa on huomioitu toimeksiantajan sekä käyttäjäryhmän toiveet ja vaatimukset. Toimintasuunnitelma tulee liitteeksi päiväkotiyksiköiden varhaiskasvatuksen suunnitelmaa. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman tarkoituksena on toimia käytännöllisenä apuvälineenä kiusaamistilanteiden johdonmukaisessa seurannassa sekä arvioinnissa ja tavoitteena on yhdenmukaistaa päiväkotien kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä. Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma on suunnattu päiväkotien varhaiskasvattajille, sillä jokaisella päiväkodin henkilökunnan jäsenellä on vastuu ja velvollisuus ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamistilanteisiin. Toimintasuunnitelma on rajattu koskemaan kiusaamisen ennaltaehkäisyä, mutta se on sovellettavissa kiusaamisen varhaiseen puuttumiseen.

Kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma lisää tasa-arvoa työntekijöiden välillä, edistää työntekijöiden motivaatiota ja sitoutumista sekä vuorovaikutuksellista yhteistyötä niin työyhteisössä kuin työntekijöiden ja lapsen huoltajien välillä. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 10-21.) Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman asiasisällössä korostuu vuorovaikutuksellisuus yksilö- ja yhteisötasolla, jolloin se vaikuttaa niin työntekijän kuin työyhteisön toimintaan sekä kasvatusyhteistyöhön. Toimintasuunnitelma sisältää päiväkotiyksikkökohtaisen osion (liite 1) ja ryhmäkohtaisen osion (liite 2), jossa korostuu vuorovaikutuksellisuus ja lapsen osallisuus työyhteisössä (liite 3). Kiusaamisen ehkäisyssä on tärkeää, että varhaiskasvatusyksikkö ratkaisee yhteisymmärryksessä, millaiset keinot juuri kyseisen ryhmän lasten kanssa ovat tehokkaita. Käyttäjäryhmän toiveita kunnioittaen, kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintasuunnitelmaan sisällytettiin varhaisen puuttumisen osio, mihin kirjataan kiusaamistilanteiden selvittämisestä toimintaohjeet ”käytännönpolun” keinoin (liite 4).

Pedagoginen havainnointi sekä dokumentointi ovat keskeisiä työmenetelmiä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä, sen seurannassa ja arvioinnissa. Pedagogisessa havainnoinnissa sekä dokumentoinnissa korostuu vuorovaikutuksellisuus. Laadukas pedagoginen toiminta sisältää suunnitelmallisen dokumentoinnin, arvioinnin ja kehittämisen. (OPH 2016, 36–37.) Kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintasuunnitelmaan kirjataan, miten ja milloin pedagoginen havainnointi ja dokumentointi toteutetaan ja liitetäänkö dokumentit osaksi toimintasuunnitelmaa. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman käytännöllisyyttä, ajankohtaisuutta ja asiasisältöä tulee arvioida säännöllisesti, jotta se täyttää sille asetut tavoitteet. Kiusaamista ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa päivitetään tarpeen vaatiessa. Päivittämisestä vastaa varhaiskasvatuksen päällikkö. Kiusaamista ennaltaehkäisevän työn tavoitteiden toteutumista tulee arvioida vähintään kerran lukuvuodessa. Arvioinnin yhteydessä täytetään uudet ryhmäkohtaiset toimintasuunnitelmat, joihin asetetaan uudet kiusaamista ennaltaehkäisevän työn tavoitteet sekä huomioidaan arvioinnissa esille tulleet kehittämistarpeet.

2. KIUSAAMINEN MÄÄRITELMÄNÄ

Kiusaaminen on ryhmäilmiö, jossa on useita rooleja: kiusaaja, kiusattu, avustaja, puolustaja, hiljainen hyväksyjä ja ulkopuolinen. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 9.) Kiusaaminen on tutkimusten mukaan tahallista, tarkoituksellista, toistuvaa ja yhteen tai useampaan henkilöön kohdistuvaa käyttäytymistä. On tärkeää huomioida tiedostaako lapsi, että hänen käyttäytymisensä voi vaikuttaa toiseen kielteisesti. Kiusaamisessa on kyse vallan epätasapainosta, jolloin kielteisten toimintojen kohteena ollut henkilö on kyvytön puolustautumaan ja menettää ajan myötä toimintatilansa, joka johtaa kiusaamisen kehittymiseen. Kiusaamisen motiiveiksi on todettu tavoitteen tai tarkoituksiperän saavuttaminen, itselle mielihyvän tuottaminen, saavuttaa tietty asema ryhmässä, kokea olevansa vanhempi mitä on tai ei ole vaihtoehtoista toimintatapaa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 3–5.)

2.1 Kiusaamisen muodot

Kiusaaminen jaetaan kirjallisuudessa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suora kiusaaminen tarkoittaa kielteisten tekojen kohdentamista suoraan uhriin, esimerkiksi tönimällä toista. Epäsuora kiusaaminen tarkoittaa esimerkiksi juorujen levittämistä tai porukan ulkopuolelle jättämistä. Kiusaaminen voidaan jakaa myös esimerkiksi fyysiseen, psyykkiseen ja verbaaliseen kiusaamiseen. (Repo 2015, 80–83.)

Fyysinen kiusaaminen

- lyöminen
- repiminen
- esteenä oleminen
- leikkien sotkeminen
- potkiminen
- nipistely
- pureminen
- esineiden heittäminen
- leikin sotkeminen

Verbaalinen kiusaaminen

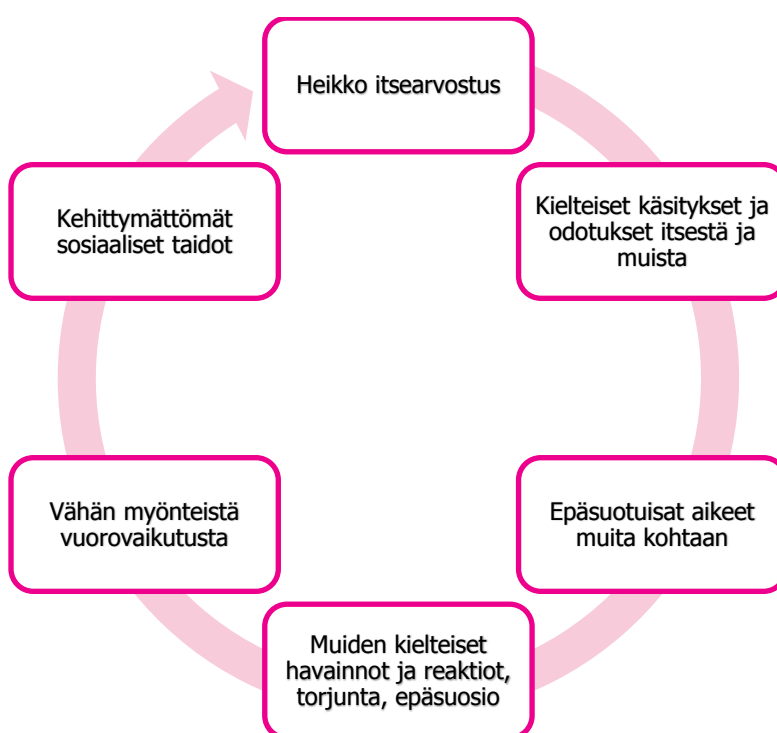
- lällättely
- haukkuminen
- ulkonäön tai vaatteiden kommentointi
- nimittely
- hännääminen
- selän takana puhuminen
- äännähdykset ja tuhahtukset

Psyykinen kiusaaminen

- uhkailu
- manipulointi
- poissulkeminen
- selän takana puhuminen
- puhumatta jättäminen
- leikin sääntöjen muuttaminen
- alistaminen
- kiristäminen
- ilmeily

2.2 Kiusaamisen vaikutukset lapseen

Kiusaamisella on huomattu olevan monenlaisia vaikutuksia lapseen. Vaikutukset ovat usein kauaskantoisia ja ne voivat ilmetä lapsen käyttäytymisessä ja olemuksessa paljon myöhemmin. Kiusaaminen vaikuttaa lapsen henkiseen hyvinvointiin, mikä voi ilmetä muun muassa itsetunnon ja itsearvostuksen alenemisena ja ahdistuneisuutena. Psykkisesti oireita voivat olla alakuloisuus, vetäytyneisyys tai jopa aggressiivisuus. Kiusaaminen voi aiheuttaa myös psykosomaattisia oireita, kuten vatskipua, päänsärkyä ja unettomuutta. Lisäksi kiusaamisella on todettu olevan vaikutuksia lapsen sosiaaliseen kanssakäymiseen, jolloin lapsi voi vältellä sosiaalisia tilanteita. (MLL s.a.) Kiusaamisen eri muodot voivat johtaa negatiivisen vuorovaikutuskehän syntyyn (kuvio 2). Lapsen on itse vaikea päästä pois kehän kierteestä. Aikuisen apu ja tuki ovat tärkeässä roolissa. (Laine ja Neitola 2002.)

KUVIO 8. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine ja Neitola 2002).

2.3 Kiusaamisen ja konfliktin ero

Tutkimustulokset osoittavat, että kiusaamisen ja konfliktin välinen ero on vallan epätasapaino kiusaajan ja kiusatun välillä. Riidassa ja konfliktissa henkilöt ovat suhteellisen tasaväkiset, kun taas kiusatun henkilön on vaikeaa puolustaa itseään häneen kohdistuvan kielteisen toiminnan aikana. Vallan käytön epätasapaino korostuu kiusaamistilanteissa ja se voi esiintyä esimerkiksi kiusaajan fyysisyytenä, verbaalisena lahjakkuutena ja keinona vahingoittaa toista. Lisäksi kiusaajan sosiaalinen asema sekä ryhmän hyväksyntä ja tuki vaikuttavat kiusaajan vallankäyttöön. Vallankäyttö voi olla suhteellista ja uhri olla aluksi hyvinkin tasavertaisessa tilanteessa kiusaajan kanssa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 4–5.)

Ajan myötä kielteisten toimintojen kohteena ollut henkilö menettää toimintatilansa, joka johtaa kiusaamisen kehittymiseen. Useat eri tutkijat nostavat manipuloinnin yhdeksi vallankäytön tavaksi ja välineeksi, joka näkyy niin leikeissä pelisääntöjen muuttamisena, syntymäpäiväkutsujen antamisena tai antamatta jättämisenä kuin toisen henkilön osallisuuden rajoittamisessa. Sosiaalisten suhteiden määrittely, uhkailu ja kiristys ovat lisäksi osana epätasa-arvoista vallankäyttöä. Hyvä lapsiryhmän tuntemus auttaa erottamaan kiusaamis-, konflikti- ja riitatilanteen toisistaan. On huomioitava, onko kyseessä yksittäistapaus vai toistuvatko tilanteet usein tietyillä henkilöillä. Tavoitteena on luoda lapselle turvallinen ympäristö, jossa on nollatoleranssi kiusaamisen suhteen. Jokaista konflikti- ja ristiriitatilannetta pyritään ennaltaehkäisemään ja niihin puututaan kiusaamisen kehittymisen estämiseksi. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 4–5.)

3. KIUSAAMISEN EHKÄISEMINEN

YK:n lasten oikeuksien sopimuksen neljä keskeisintä yleisperiaatetta ovat syrjimättömyys, lapsen edun ensisijainen harkinta, oikeus elämään ja kehittymiseen ja lapsen näkemysten kunnioittaminen (Suomen Unicef 2013, 4). Sopimuksen artiklassa 2 todetaan, että kaikilla lapsilla tulee olla samat oikeudet ja kaikki lapset ovat samanarvoisia eikä ketään saa syrjiä. Artiklan 19 mukaan lapsella on oikeus suojaan fyysisistä ja psyykkistä väkivaltaa vastaan. (YK 1998/2010.) Kiusaamista ehkäisevinä työmenetelminä voidaan käsittää esimerkiksi toiset huomioonottavien toimintatapojen vahvistaminen, turvalliset ihmissuhteet ja sellainen hyvä ilmapiiri, jossa lapsi voi kokea yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 9.)

Perustuslain (628/1998, 29§) mukaan koulutuksen järjestäjillä on velvollisuus laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Lisäksi koulutuksen järjestäjä on velvollinen toimeenpanemaan suunnitelman ja valvomaan, että suunnitelma toteutuu ja sitä noudatetaan. Opetussuunnitelman osana tulee siis olla kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Esiopetus sisältyy perusopetuslain piiriin ja myös esiopetuksen opetussuunnitelman yhteydessä on laadittava vastaava suunnitelma. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 9.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) dokumentissa todetaan, että koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta huolehditaan kokonaisvaltaisesti, eikä näin ollen kiusaamista, väkivaltaa tai häirintää sallita. *"Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti."* Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sisältävät arvoja, joiden voidaan nähdä olevan kiusaamista ennaltaehkäiseviä tekijöitä. *"Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, varhaiskasvatustilain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti."* (OPH 2016, 14–16.)

Varhaiskasvatuksessa ja pienten lasten parissa kiusaamisen vastaiset toimenpiteet ovat preventiötä eli ennaltaehkäisyä, joka tähtää siihen, ettei kiusaamista pääsisi syntymään (Repo 2013, 98). Hurmeen ja Kyllösen (2014, 75) määritelmän mukaan vuorovaikutuksen kautta kasvattaja ohjaa lasta kohti asetettuja tavoitteita, joka auttavat saavuttamaan hyvän tunneilmapiirin. Tehokas kiusaamista ennaltaehkäisevä työ on sellaista, jolla pyritään vaikuttamaan vallankäyttäjän motiiveihin sekä tapaan käyttäytyä ja pyritään opettamaan lapsille toisenlainen tapa toimia. Tämän mukaan kiusaamisen ehkäisyn keinot ovat työyhteisössä ja sen pedagogisissa ratkaisuissa. Kiusaamisen ehkäisyssä on huomioitava, etteivät yksittäiset lapset leimaudu. (Repo 2015, 17–18.)

Merkittäviä kiusaamista ennaltaehkäisevän työn vaikuttajia ovat turvallinen ilmapiiri, sosiaalisen emotionaalisten taitojen harjoittelu sekä tapa- ja moraalikasvatus. Varhaiskasvattajan velvollisuutena on leikin havainnointi, ohjaus ja osallistuminen, lapsen osallisuuden, itsetunnon ja tasa-arvon

edistäminen sekä vahvistaminen. Olennaisena osana kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä on tavoitteellinen ja tietoinen toiminta. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 22–25, 46–47.) Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä tulee huomioida useita muita vaikuttavia asioita (kuvio 3).

Muita kiusaamisen ennaltaehkäisyssä huomioitavia tekojoutia:

- Kulttuuri-identiteetin rakentaminen ja vahvistaminen
- Vuorovaikutuksellisuus työyhteisössä ja kasvatusyhteistyössä
- Vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen harjoittelu eri tilanteissa ja eri ihmisten kanssa
- Tunnekasvatus
- Positiivinen palaute ja rohkaisu
- Vertaissuhteiden tukeminen
- Lapsen itsetunnon vahvistaminen
- Aikuisen asenne ja sitoutuminen
- Ymmärrys omasta vaikutuksesta ilmiöön
- Lapsiryhmän tuntemus ja osapuolten jakama luottamus
- Aikuisen osallisuus, ohjaaminen ja havainnointi lasten leikeissä
- Koulutukset
- Hyödynnetään erilaisia työmenetelmiä ja havainnollistetaan vaihtoehtoisia toimintatapoja (esim. pienryhmätoiminta, draama, jne.)

KUVIO 9. Huomioitavat asiat kiusaamisen ennaltaehkäisyssä (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 23–54; OPH 2016, 16, 19, 23 ja 29–32; Kurtelius ja Puurtinen 2017-02-17).

4. VARHAISKASVATTAJAN VELVOLLISUUDET

Kiusaamisen ehkäisyn lähtökohdat löytyvät aikuisten omien asenteiden tarkistamisesta, omasta suhtautumisesta lapseen sekä lapsiryhmään ja työyhteisöön. Työntekijän on tärkeää ymmärtää, että aikuisten toiminta ja aikuisten valinnat vaikuttavat kiusaamisilmion olemassaoloon. Työntekijän on aikuisena kannettava vastuu kiusaamisen ennaltaehkäisystä, kiusaamistilanteista ja niihin puuttumisesta. Työntekijän tehtävänä on opettaa lapsille toimintatapoja, jotka edistävät lasten myönteisiä kokemuksia vuorovaikutuksesta ja hyväksytyksi tulemisesta ryhmässä. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 10–15.)

Varhaiskasvattajalla on velvollisuus opastaa lasta tunnistamaan vahvuuksiaan hyödyntäen laaja-alaisen oppimisen osa-alueita, tällöin lapsen usko omiin kykyihinsä vahvistuu. Aikuisen esimerkillä luodaan turvallinen ilmapiiri, jossa vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen harjoittelu mahdollistuvat. Näillä taidoilla on tärkeä merkitys lapsen myönteisen identiteetin kehittymiselle, toimintakyvyn ylläpitämiselle sekä hyvinvoinnin edistämiseksi. Turvallisessa ilmapiirissä lapsi rohkaistuu kertomaan kiusaamisesta. Varhaiskasvattajahenkilöstön on tärkeää huomioida lapsen yksilöllisyyden ja osallisuuden merkitys kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Ohjatut leikit, leikkien havainnointi, lapsen kaverisuhteiden tukeminen ja keskustelu kiusaamisesta ovat tärkeitä tekijöitä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Pedagogisissa ratkaisuissa tulee huomioida siirtymävaiheiden turvaaminen. Lapsen kulttuuri-identiteetin kehittyminen ja sen tukeminen vahvistavat lapsen kielellistä, katsomuksellista ja kulttuurillista ymmärrystä vuorovaikutussuhteissa. Varhaiskasvatussuunnitelma 2016 perusteissa lapsen osallisuuden tukemiseksi määritellään seuraavat keinot:

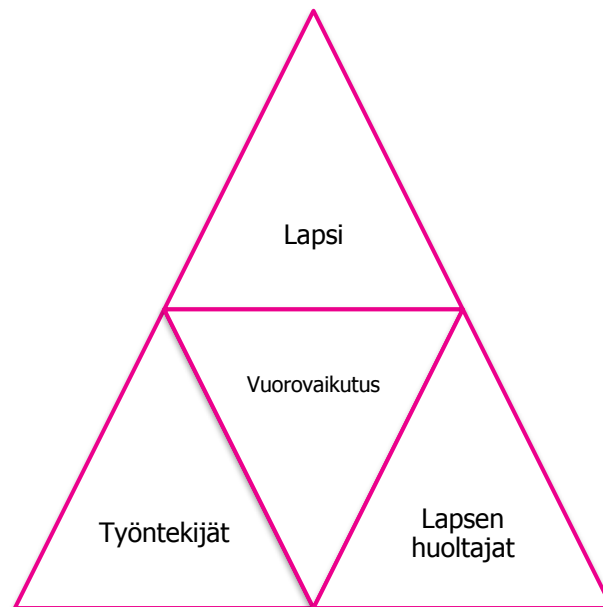
Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat. (OPH 2016, 24.)

Henkilöstö tukee lasta pohtimaan omia arvojaan ja asenteitaan sekä niiden merkitystä vuorovaikutusilmapiiriin sekä moniulotteiseen ympäristöön. Tunnekasvatus korostuu kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä, jolloin tunteita opetellaan havaitsemaan, tunnistamaan ja nimeämään yhdessä lasten kanssa. Varhaiskasvatuksessa harjoitetaan lasten sosiaalis-emotionaalisia taitoja auttamalla lapsia omien tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä sekä ohjaamalla lapsia arvostamaan suhtautumiseen omaa ja toisten ihmisten kehoa kohtaan. Lisäksi tieto- ja viestintäteknologian turvallisen ja moniulotteisen käytön ohjeistaminen on yksi henkilöstön tärkeistä vastuista ja velvollisuuksista. Varhaiskasvattaja huolehtii kiusaamista ennaltaehkäisevän toiminnan havainnoinnista, toteutuksesta ja arvioinnista, joihin olennaisesti liittyy pedagoginen dokumentointi sekä asiantuntemus. (OPH 2016, 22–23, 30.)

5. KASVATUSYHTEISTYÖ LAPSEN HUOLTAJIEN KANSSA

Kasvatusyhteisyydessä ammattilaiset sitoutuvat eri toimintaympäristöissä lapsen huolenpidon, edun ja oikeuksien edistämiseen yhteisymmärryksessä lapsen huoltajien kanssa. Kasvatusyhteistyö aikuisten yhteistoiminnallisena huolenpitona lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta on kaikkien lasten oikeus. Kasvatusyhteistyöllä on useita eri tehtäviä, joita ovat esimerkiksi jaetut kokemukset lapsen huoltajien kanssa, lapsen erityisen tuen, avun ja suojelutarpeen varhainen tunnistaminen. Tavoitteena on edistää vanhempien osallisuutta palveluissa, jotka sijoittuvat lapsen kehitysympäristöihin. (Kekkonen 2012, 42–43; OPH 2016, 32–33.)

Hyvä vuorovaikutusyhteys lasten huoltajien kanssa takaa, että vaikeista asioista, kuten kiusaamisesta, voidaan keskustella luottamuksellisesti ja avoimesti. Kun keskustelu on avointa, myös vanhemmat voivat ottaa esille kiusaamiseen liittyvät huolenaiheet. Jaettu vuorovaikutus lapsen, huoltajien ja työntekijöiden kanssa tukee kiusaamisen ennaltaehkäisyä (kuvio 4).

KUVIO 10. Vuorovaikutuksen moniulotteisuudet

Lapsi voi oireilla eri tavoin eri paikoissa, mutta on yleensä avoin kotona kertoessaan kiusaamisesta. Avoin vuorovaikutussuhde mahdollistaa kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puuttumisen myös muissa ympäristöissä. Vanhempien ja henkilökunnan näkemykset voivat olla eriävät, mutta kasvatusyhteistyössä on tärkeää, että vanhempien näkemykset kuullaan ja selvitetään, mistä erilaiset tulkinnat johtuvat. (Repo 2015, 211–212.)

Lasten huoltajilla on oikeus osallistua varhaiskasvatustoiminnan suunnitteluun ja arviointiin, jolloin varhaiskasvatustyöhön sisältyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan henkilökunnan lisäksi myös huoltajien kanssa. Toiminnan ollessa molemmin puolin aloitteellista, aktiivista, suunnitelmallista sekä tavoitteellista kasvatusyhteistyöllä saavutetaan työlle asetetut tavoitteet. Luottamuk-

sellinen kasvatusyhteistyö on tasa-arvoista, perheiden moninaisuuden huomioivaa, vuorovaikutuksellista sekä keskinäisiä toimijoita kunnioittavaa. (OPH 2016, 32–33.)

Vanhempien on tärkeää tietää, että päiväkodin ryhmissä on käytössä kiusaamista ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmassa huomioidaan lapsen huoltajat ja heidän osallisuutensa, jolla tarkoitetaan muun muassa toimintasuunnitelman sisällön kommentointia. Työntekijöiden ja lapsen huoltajien on tärkeää pohtia yhdessä kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintaan vaikuttavia tekijöitä (kuvio 5).

Huoltajien kanssa pohdittavaa:

- Lapsen vertais- ja ystävyysuhteet
- Uusiin ihmisiin tutustuminen
- Lapsen leikkiminen (lempileikit, pihaleikit, sisäleikit, yksin leikkiminen, leikkimisen luonne, jne.)
- Lapsen kertoma otettava vakavasti
- Jos lapsi ei halua lähteä päiväkotiin → syiden selvittely yhdessä vanhemman kanssa, oirehtiiko lapsi?
- Yhteistyö päiväkodin kanssa, VASU-keskustelut
- Lapsen sosiaalis-emotionaaliset taidot
- Lapsen osallisuus
- Tapa- ja moraalikasvatus
- Asenteet
- Rajat
- Kannustaminen ja palaute
- Lapsen kieltäminen, kun tämä kiusannut muita → ei syyllistämistä → tilanteen selvittäminen
- Kiusaamisen ennaltaehkäisevä toimintasuunnitelma vanhemmille luettavaksi
- Vanhempien mahdollisuus osallistua kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman laatimiseen
- Sitoutuminen sovittuihin sääntöihin (esim. järjestelyt syntymäpäiväkutsuissa)
- Vanhempainillat, jonka teemana kiusaamisen ennaltaehkäisy
- Kodin kasvatusarvot → Millaisia arvoja vanhemmat välittävät lapselle?

KUVIO 11. Apukysymyksiä kasvatusyhteistyöhön (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 46–48).

6. LAPSEN OSALLISUUS JA VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS KIUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄSSÄ TYÖSSÄ

YK:n lasten oikeuksien sopimuksen (YK, 1989/2010) mukaan lapsella on oikeus osallistua ja tulla kuulluksi kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon ja erityisesti varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat veloitettuja tukemaan lasten osallisuutta. Osallisuus tarkoittaa omakohtaisesta sitoutumisesta lähtevää vaikuttamista asioihin ja niiden kulkuun sekä vastuunottamista toiminnasta johtuvista seurauksista. Kokemus osallisuudesta syntyy vuorovaikutteisesta sosiaalisesta toiminnasta. Osallistava toiminta arjessa voi tarkoittaa esimerkiksi yhteistä keskustelua, suunnittelua, työtä tai leikkiä lapsen kanssa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 40–42.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden yksi tavoite on vahvistaa toiset huomioonottavia toimintatapoja ja käyttäytymismuotoja, jolloin lapsi oppii välittämään toisista. Tämä on kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta tärkeä tavoite. Jokaista yhteisön jäsentä arvostetaan ja kohdellaan tasavertaisena, ainutlaatuisena ja yhdenvertaisena yksilönä inklusiivisessa toimintakulttuurissa. Lapselle mahdollistetaan myönteiset kokemukset nähdä ja kuulla tulemisesta sekä kannustetaan omaaloitteisuuteen. Kun lapsi kohdataan sensitiivisesti, vahvistetaan hänen osallisuuttaan, jolloin käsitys yhteisöstä, vastuista, oikeuksista ja valinnan seurauksista vahvistuvat. Lapselle ja hänen huoltajilleen mahdollistetaan osallisuus toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. On tärkeää, että lasten kuuleminen ja lasten vaikuttaminen ovat sekä aikuisten että lasten tietoisuudessa. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma on lapsen osallisuutta lisäävä toimintatapa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 40–42; OPH 2016, 24,30.)

Päiväkodin työntekijä huomioi toiminnassaan avoimen ja läsnä olevan vuorovaikutuksen sekä kunnioittaa ja arvostaa jokaisen lapsen yksilöllisyyttä. Varhaiskasvattaja kannustaa lasta omaaloitteisuuteen ja vastaa lapsen aloitteisiin työotteellaan. Kiireetön yhdessäolo, keskustelu ja luottamus ovat tärkeitä kriteerejä aidolle vuorovaikutukselle, jonka on todettu määrittävän varhaiskasvatuksen laatua. Kasvattajan on tärkeää olla sitoutunut ja lapsen saatavilla, avustaa ja kuunnella häntä sekä toimia sensitiivisesti. (Kalliala 2008, 30, 67-68.) Kiireetön ilmapiiri mahdollistaa runsaamman vuorovaikutuksen. (Koivisto 2007, 150).

7. PÄIVÄKOTIYKSIKÖN KIUUSAAMISTA ENNALTAEHKÄISEVÄ TOIMINTASUUNNITELMA

Kiusaamisen ennaltaehkäisyn suunnitelma luodaan osaksi yksiköiden varhaiskasvatussuunnitelmia. Toimintasuunnitelma toimii työvälineenä, jonka mukaista työskentelyä arvioidaan ja muutetaan tarpeen mukaan. Suunnittelutyö on prosessi ja suunnitelman on tarkoitus toimia yhteisenä työvälineenä, joka laaditaan yhdessä koko henkilökunnan kanssa. Suunnitelmaprosessissa on huomioitava kiusaamisen tarkastelu laaja-alaisesti ja riittävä perehtyminen aiheeseen, jotta kiusaamista ei nähdä yksittäisinä tekoina tai yksittäisten lasten aiheuttamina tilanteina. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 12.)

Kiusaamista ennaltaehkäisevä työ perustuu empatia- ja vuorovaikutustaitoihin. Kun vuorovaikutusilmapiiri on kaikkien osapuolten kesken turvallista ja avointa, mahdollistaa se kasvatuksellisesti, hoidollisesti ja opetuksellisesti eheän kokonaisuuden. Työryhmä kirjaa havaintonsa yksityiskohtaisesti toimintasuunnitelmaan (liite 1). Yhdessä päätetyt työmenetelmät ja -käytänteet vastaavat kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä ja niiden toteutumista arvioidaan säännöllisin väliajoin. Työryhmä huomioi kuvion 6 asiasisällön kirjatessaan yksikkö- ja ryhmäkohtaisen kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman.

Yksikön suunnitelmassa huomioitavia asioita:

- Lait ja valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 suhteessa lasten oikeuteen turvallisesta varhaiskasvatuksesta
- yksikön arvot ja näkemykset kiusaamisesta (mitä kiusaaminen on ja miten se ilmenee)
- Kiusaamisen tunnistaminen ja huomaaminen
- Kasvatussyhteistyö
- Suunnitelman arviointi ja dokumentointi
- Suunnitelman päivittäminen
- Suunnitelman tiedottaminen

KUVIO 12. Yksikön toimintasuunnitelmassa huomioitavat asiat

8. ARVIOINTI JA SEURANTA

Varhaiskasvatussuunnitelma perusteiden 2016 mukaan turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua. Arviointi on tärkeä osa prosessia, kun luodaan ja toteutetaan suunnitelmaa kiusaamisen ehkäisemiseksi (kuvio 7). Kiusaamista ennaltaehkäisevän työn arviointi tulee toteuttaa vähintään kerran toimintavuoden aikana.

Työryhmä toteuttaa kiusaamista ennaltaehkäisevän työn arvioinnin vähintään kerran lukuvuodessa. Arvioinnin yhteydessä kirjataan seuraavan lukuvuoden toimintasuunnitelmat, joissa huomioidaan arvioinnissa ilmenneet kehittämistarpeet. Työryhmän tulee keskustella toimintasuunnitelman käytännöllisyydestä, ajanmukaisuudesta sekä asiasisällöstä säännöllisesti. Mikäli toimintasuunnitelman käytännöllisyydessä, ajanmukaisuudessa tai asiasisällössä havaitaan kehittämis- tai päivittämistarpeita, ilmoitetaan niistä varhaiskasvatuksen päällikölle. Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman päivittämisestä vastaava henkilö huolehtii, että suunnitelman asiasisältöön korjataan tarvittavat muutokset, joista tiedotetaan päiväkodin henkilökuntaa.

Suunnitelmaa arvioidaan aina, kun sille on tarvetta:

- *jos lapsiryhmässä tapahtuu muutoksia*
- *aikuiset vaihtuvat*
- *yksittäisten lasten taidoissa tapahtuu kehittymistä*
- *ryhmän dynamiikassa tapahtuu kehittymistä*
- *aikuisten asenteissa tapahtuu muutoksia*
- *ehkäisyn keinojen muuttamiselle on tarvetta*
- *vanhemmat toivovat muutosta.*

(Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 53.)

Kysymyksiä arvioinnin tueksi:

- Onko suunnitelmasta ollut apua henkilökunnalle? Onko suunnitelma käytännöllinen?
- Onko suunnitelma lisännyt työntekijöiden välistä yhteisymmärrystä? Onko työntekijöiden kiusaamista ennaltaehkäisevä työ yhdenmukaistunut?
- Onko päiväkotiin syntynyt kiusaamista ennaltaehkäiseviä työtapoja?
- Puututaanko kiusaamiseen johdonmukaisemmin ja huomataanko kiusaamistilanteet herkemmin?
- Onko suunnitelmalla ollut vaikutusta työntekijöiden asenteisiin?
- Onko suunnitelma vaikuttanut työryhmän vuorovaikutuksellisuuteen?
- Onko suunnitelmassa huomioitu lapsilähtöisyys?
- Tukeeko suunnitelma kasvatusyhteistyötä ja vuorovaikutusta vanhempien kanssa?
- Ovatko vanhemmat tietoisia suunnitelmasta ja sen sisällöstä?
- Saavutettiin työille asetetut tavoitteet? Mikä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä oli hyvää? Mitä tulisi kehittää? Miten kehittämistarpeet saavutetaan?

9. MATERIAALIPANKKI JA KIRJALLISUUS

ASKELEITTAIN JA PIENIN ASKELIN -OHJELMAT. Saatavissa:

<http://www.hogrefe.fi/testit/askeleittain/>

ITSETUNTEMUS JA SOSIAALISET TAIDOT. Materiaali saatavissa:

<http://www.peda.net/veraja/keskuspuisto/vantaa/tyva/opiskelijat/toimintakyvynedistyminen/itsetuntemusjasosiaalisetaidot>

KAH-Kassi

KIUSAAMISEN EHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA - Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Laura Kirves & Maria Stoor-Grenner. Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/1624e600f7c7adc613eaa66a592ae2c5/1475516161/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>

KIUSAAVATKO PIENETKIN LAPSET? Laura Kirves & Maria Stoor-Grenner. Saatavissa: <https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/eaec02637030370610ae53370e6be6ab/1475600517/application/pdf/12510731/Kiusaavatko%20pienetkin%20lapset.pdf>

REPO, Laura 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy.

TUNTEESTA TUNTEESEEN – IHMISMIELEN TARINAT KUVIN JA SANOIN. Tekijät: Kyllikki Kerola, Sari Kujanpää & Anja Kallio. Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen

VIINIKKA, Anne 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa.

Muita lähteitä käytännön työhön:

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/pelit-ja-teht%C3%A4v%C3%A4t/hyv%C3%A4n-mielenliikuntapassi-lapsille>

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/pelit-ja-teht%C3%A4v%C3%A4t/lapsen-mieli-laulut>

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunnekortit-varhaiskasvatukseen>

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/kaveritaitokortit>

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/esitteet/kuule-ja-n%C3%A4e-minut>

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/turvalliset-aikuiset>

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/tunteiden-maailmanpy%C3%B6r%C3%A4>

http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/perheliikunnan_vinkkikortit.pdf

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/pelit-ja-teht%C3%A4v%C3%A4t/iltasatu-hyv%C3%A4n-mielen-iltaan>

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- HURME, Kira ja KYLLÖNEN, Tarmo 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja vaurauden vaaratilanteisiin. Juva: Bookwell Oy.
- KALLIALA, Marjatta 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.
- KEKKONEN, Marjatta 2012. Kasvatuskumppanuus puheena Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näyttämöillä [verkkajulkaisu]. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Väitöskirja. [Viitattu 2016-05-06.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/documents/10531/136719/Tutkimus%202012%2072.pdf>
- KIRVES, Laura ja STOOR-GRENNER, Maria 2011. Kiusaamisen Ehkäisy Varhaiskasvatuksessa Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen [verkkokirja]. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 2016-03-26.] Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/84365bb23c718cdb99891a51ad5a3dd3/1459005576/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>
- KOIVISTO, Päivi 2007. Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa. Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.
- LAINEN, Kaarina 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- MLL s.a. Kiusaamisen seuraukset [verkkajulkaisu]. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 2016-05-07.] Saatavissa: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/kiusaamisen-seuraukset/>
- OPH 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 [verkkodokumentti]. Opetushallitus. [Viitattu 2017-03-06.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- REPO, Laura 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: Bookwell Oy.

Liite 1: Päiväkotiyksikön toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn

Lukuvuosi/toiminta-aika: _____ - _____

Laadittu: _____

Kirjaaja: _____

Päiväkodin näkemys kiusaamisesta (Mitä kiusaaminen on?)	
Kuinka tässä yksikössä ehkäistään kiusaamista? Yksikön tavoitteet kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön	
Päiväkotiyksikön suunnitelman arviointi	

Liite 2: Ryhmäkohtainen toimintasuunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn

Lukuvuosi/toiminta-aika: _____ - _____

Laadittu: _____

Kirjaaja: _____

Ryhmän rakenne ja tilanne

Kiusaamisen ennaltaehkäiseminen
(Konkreettiset kiusaamisen ehkäisyn
keinot)

Työryhmän asettamat tavoitteet
kiusaamista ennaltaehkäisevään
työhön (Miten työryhmämme
saavuttaa asetetut tavoitteet?)

Näkemyksemme kiusaamisesta

Mitkä ovat näkemyksemme kiusaamisesta?

Näkemyksemme kiusaamisen ja konfliktin erosta

Kiusaamisen eri muodot -> miten ilmenevät lapsiryhmässämme?

Miten kiusattu/kiusaaja valikoituu?

Leimaantuminen kiusatuksi/kiusaajaksi

Ryhmän vaikutus kiusaamiseen

Lapsen oma kokemus kiusaamisesta -> mikä merkitys?

Ristiriitatilanteisiin puuttuminen ryhmässämme kiusaamista ennaltaehkäisevästä näkökulmasta

Kiusaamistilanteiden ennakointi

Kiusaamistilanteiden kehittymisen tiedostaminen

Kiusaamisen huomaaminen

Liite 3: Kiusaamista ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman vuorovaikutuksellisuus työyhteisössä

Lukuvuosi/toiminta-aika _____ - _____

Laadittu: _____

Kirjaaja: _____

Yleistä

Miten ennaltaehkäisemme
kiusaamista?

Työn suunnitelmallisuus

Työn johdonmukaisuus ja
tavoitteellisuus

Miten takaamme turvallisen
työyhteisön?

Kasvatusyhteistyö

Miten yksikössämme toteutuu
kasvatusyhteistyö?

Miten kiusaamista
ennaltaehkäisevässä toiminnassa
huomioidaan kasvatusyhteistyö?

Kiusaamista ennaltaehkäisevä toiminta

Aikuisten asenteet ja niiden merkitys

Kiusaamista ennaltaehkäisevän työn merkitys

Kiusaamisesta ja sen seurauksista keskusteleminen lasten kanssa

Positiivinen vuorovaikutus

Kannustaminen ja palaute

Aikuinen lapsen tukena ja turvana

Millainen on hyvä kiusaamista ennaltaehkäisevä työote?

Miten työryhmänä edistämme kiusaamisen ennaltaehkäisyä?

Miten työntekijänä edistän kiusaamisen ennaltaehkäisyä?

Tiedonsiirto ja foorumit

Kiusaamista ennaltaehkäisevä toiminta

Havainnointi → Miten havainnoimme kiusaamista?

Pedagoginen dokumentointi (Mitä dokumentoidaan? Miten ja mihin dokumentoidaan? Milloin dokumentointi tulisi aloittaa?)

Lapsiryhmän tuntemus → Mitä merkityksiä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä?

Ryhmäytyminen → Mitä merkityksiä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä?

Pienryhmätoiminta → Mitä merkityksiä kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä?

Tunnekasvatuksen merkitys

Vuorovaikutuksellisuuden merkitys

Työryhmäkohtainen suunnitelma (sitoutuminen, käytännöllisyys, hyödyt, kehittämistarpeet)

**Pohdittavaa
varhaiskasvattajalle lapsen
osallisuuden toteutumisesta:**

Miten lapsen näkökulma huomioidaan pedagogisia ratkaisuja tehdessä?

Miten lapsen oikeus osallisuuteen toteutuu?

Miten lapsi vaikuttaa itseensä liittyviin asioihin varhaiskasvatuksessa?

Miten lapsen aloitteisiin vastataan?

Onko päiväkodin yhteisössä jokaisella lapsella hyvä olla?

Ymmärretäänkö lasten kaverikulttuurin merkitys lapsen minäkäsityksen rakentumisessa?

Miten toimitaan vahvistaessa lasten hyväksytyksi tulemisen ja yhteenkuuluvuuden tunnetta?

Miten kasvattajan rooli vaikuttaa lasten leikkiin ja siihen pääsemisen tukemisessa?

Miten lapsen osallisuutta lisääviä toimintatapoja ja rakenteita kehitetään? Osallistuuko lapsi yhteisten sääntöjen laatimiseen?

Miten toimitaan, että kaikki osapuolet saavat merkityksellisiä oppimiskokemuksia?

Miten lapsen osallisuutta arvioidaan?

Onko keskustelu avointa liittyen osallisuutta koskeviin toimintatapoihin?

Tunnistavatko kasvattajat omat kiusaamista ehkäisevät ja lapsen osallisuutta vahvistavat toimintatavat arjessa?

Liite 4: Kiusaamistilanteiden selvittäminen

**Kiusaamistilanteiden
selvittäminen
(käytännön polun kirjaaminen
hyödyntäen esimerkiksi
seuraavia kohtia)**

Kiusaamistilanteisiin puuttuminen

Kuka kiusaamistilanteeseen
puuttuu?

Jälkiselvittely

Epäsuoraan kiusaamiseen
puuttuminen

Suoraan kiusaamiseen puuttuminen

Miten ja milloin asia käsitellään
lapsien kanssa? Miten eri roolit
huomioidaan?

Milloin vanhempia tiedotetaan
tapahtumista? Milloin vanhemmat
kutsutaan selvittelyyn koolle?

Milloin otetaan yhteyttä
yhteistyötahoihin?

Miten huomioimme
tasapuolisuuden ja
oikeudenmukaisuuden?

Aikuisen rooli ja vastuut

Seuraamukset

Anteeksipyyttäminen

Dokumentointi